

Univerzita Pardubice

Fakulta ekonomicko-správní

Ekonomické postavení seniorů v ČR

Bc. Marie Hromádková

**Diplomová práce
2017**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Hromádková**
Osobní číslo: **E150018**
Studijní program: **N6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Ekonomika veřejného sektoru**
Název tématu: **Ekonomické postavení seniorů v ČR**
Zadávací katedra: **Ústav ekonomických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce: na základě dostupných statistických dat popsat a analyzovat ekonomické postavení seniorů v ČR (příjmy, výdaje a životní podmínky seniorů, pracovní participace seniorů a uplatnění na trhu práce, ostatní ekonomické aktivity seniorů, míra zaměstnanosti seniorů a její struktura), provést komparaci s vybranými státy EU, predikce vývoje s ohledem na vývoj demografické struktury obyvatel v České republice, při zpracování údajů využít statistických metod měření závislostí a metod zpracování časových řad.

Osnova:

- Vymezení základních pojmů.
- Ekonomická analýza životní úrovně seniorů.
- Uplatnění seniorů na trhu práce.
- Komparace ekonomického postavení seniorů v ČR s vybranými státy EU.
- Predikce vývoje ekonomického postavení seniorů v ČR.

Rozsah grafických prací: -
Rozsah pracovní zprávy: cca 50 stran
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

ČEVELA, R., ČELEDOVÁ, L., KALVACH, Z. Sociální gerontologie: Východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří, Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2

HAŠKOVCOVÁ, H. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9

OCHRANA, F., PAVEL, J., VÍTEK, L. Veřejný sektor a veřejné finance. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3228-2

RABUŠIC, L. Česká společnost stárne. Brno: GEORGETOWN, 1995. ISBN 80-901604-2-5

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. Sociologie stáří a seniorů. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5

EUROPEAN COMMISSION (2015): The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060) [online].

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. ISBN 978-92-79-44746-4.

Dostupné z:

http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Dostupné z: <https://www.czso.cz>

INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz>

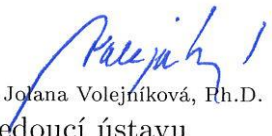
Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
Ústav ekonomických věd

Datum zadání diplomové práce: 4. září 2016

Termín odevzdání diplomové práce: 28. dubna 2017

doc. Ing. Romana Provozničková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 4. září 2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 14. 12. 2017

Marie Hromádková

PODĚKOVÁNÍ:

Především bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. Ing. Jolaně Volejníkové, Ph.D. za její odbornou pomoc a cenné rady při zpracování diplomové práce. Velké díky dále patří mé rodině za projevenou podporu během studia na Univerzitě Pardubice.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na ekonomické postavení seniorů v ČR. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy, které se s tímto tématem pojí. Dále se práce zabývá postavením seniorů na trhu práce, věnuje se nezaměstnanosti starších osob a také analyzuje míru a strukturu jejich zaměstnanosti. V analytické části práce jsou rozebrány jednotlivé druhy příjmů a výdajů seniorů, je provedena analýza získaných dat se zaměřením na predikci vývoje ekonomické situace seniorů. Na závěr je ekonomická situace seniorů v ČR komparována s vybranými zeměmi EU, kterými jsou Slovensko, Německo a Švédsko.

KLÍČOVÁ SLOVA

Senior, příjmy, výdaje, zaměstnanost, ekonomická situace

TITLE

Economic Position of Seniors in the Czech Republic

ANNOTATION

The diploma thesis focuses on the economic status of seniors in the Czech Republic. The theoretical part defines the basic terms that are related to this topic. Further, the thesis deals with the status of seniors in the labor market, deals with the unemployment of older people and also analyzes the degree and structure of their employment. The analytical part of the thesis analyzes different types of income and expenditures of seniors. The data obtained have been analyzed with a focus on prediction of the development of the economic situation of seniors. Finally, the economic situation of seniors in the Czech Republic is compared with selected EU countries, such as Slovakia, Germany and Sweden.

KEYWORDS

Senior, income, expenditures, employment, economic position

OBSAH

ÚVOD	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.1 SENIOR	13
1.2 STÁŘÍ	14
1.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ	15
1.4 STÁRNUTÍ POPULACE	16
1.5 SPECIFIKACE CÍLOVÉ SKUPINY	19
2 POUŽITÉ STATISTICKÉ METODY	21
2.1 ČASOVÉ ŘADY	21
2.1.1 <i>Analýza časových řad</i>	21
2.1.2 <i>Modelování časových řad</i>	22
2.1.3 <i>Trendové funkce</i>	23
2.2 KORELAČNÍ ANALÝZA	25
3 UPLATNĚNÍ SENIORŮ NA TRHU PRÁCE	26
3.1 NEZAMĚSTNANOST SENIORŮ	28
3.2 NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN	31
3.3 MÍRA A STRUKTURA ZAMĚSTNANOSTI STARŠÍCH PRACOVNÍKŮ	33
3.4 SPECIFIKA ZAMĚSTNÁNÍ VE STAROBNÍM DŮCHODU	36
4 ANALÝZA EKONOMICKÉHO POSTAVENÍ SENIORŮ V ČR	37
4.1.1 <i>Struktura domácností v ČR</i>	37
4.2 PŘÍJMY SENIORŮ	38
4.2.1 <i>Celkové příjmy domácností důchodců</i>	38
4.2.2 <i>Sociální příjmy</i>	39
4.2.3 <i>Příjmy ze závislé činnosti</i>	47
4.2.4 <i>Ostatní příjmy</i>	48
4.2.5 <i>Příjmy z podnikání</i>	50
4.3 VÝDAJE SENIORŮ	52
4.3.1 <i>Celkové výdaje domácností</i>	52
4.3.2 <i>Spotřební výdaje domácností</i>	54
4.3.3 <i>Vydání neklasifikovaná jako spotřební</i>	61
4.3.4 <i>Majetková struktura domácností důchodců</i>	62
4.4 KOMPARACE EKONOMICKÉHO POSTAVENÍ SENIORŮ V ČR S VYBRANÝMI STÁTY EU	63
4.4.1 <i>HDP na obyvatele</i>	65
4.4.2 <i>Příjmy</i>	65
4.4.3 <i>Zaměstnanost</i>	68
4.4.4 <i>Výdaje</i>	69
4.4.5 <i>Míra ohrožení chudobou</i>	70
ZÁVĚR	72
POUŽITÁ LITERATURA	75
SEZNAM PŘÍLOH	81

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozdíly mezi obecnou mírou nezaměstnanosti žen a mužů dle věku	30
Tabulka 2: Čisté peněžní příjmy v průměru (v Kč na osobu a rok)	38
Tabulka 3: Výše sociálních příjmů (v Kč na osobu a rok)	40
Tabulka 4: Schodek důchodového účtu	41
Tabulka 5: Příjemci starobního důchodu podle jeho výše a pohlaví	43
Tabulka 6: Výše příjmů ze závislé činnosti (v Kč na osobu a rok)	47
Tabulka 7: Výše ostatních příjmů (v Kč na osobu a rok)	49
Tabulka 8: Státní příspěvek v závislosti na příspěvku účastníka	50
Tabulka 9: Příjmy z podnikání (v Kč na osobu a rok)	50
Tabulka 10: Výdaje domácností v běžných cenách (v Kč na osobu a rok)	53
Tabulka 11: Porovnání příjmů a vydání (v Kč na osobu a rok)	53
Tabulka 12: Zvýšení důchodů od roku 2011	54
Tabulka 13: Výdaje sledovaných domácností dle jednotlivých kategorií CZ-COICOP (v Kč na osobu a rok)	55
Tabulka 14: Závislost jednotlivých kategorií výdajů na průměrném důchodu (2010–2015) ..	57
Tabulka 15: Nespotební vydání domácností důchodců bez EA osob (na osobu a rok)	61
Tabulka 16: Vybavenost domácností (počet domácností v %)	62
Tabulka 17: Veřejné výdaje na důchody podle věkových skupin (v % HDP)	64
Tabulka 18: Poměr důchodů a mezd (včetně ostatních sociálních dávek)	66
Tabulka 19: Medián čistých příjmů v roce 2016 (EUR/rok)	67
Tabulka 20: Struktura spotřebních výdajů ve vybraných státech	70

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Vývoj početního stavu populace obývající území dnešní ČR od 13. století (2050,2100 – prognóza)	16
Obrázek 2: Podíl obyvatel ve věkové skupině 0–14 let a 65 a více let	17
Obrázek 3: Počet obyvatel nad 65 let věku	18
Obrázek 4: Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let	18
Obrázek 5: Věková struktura obyvatelstva ČR	19
Obrázek 6: Porovnání průměrného starobního důchodu a průměrné čisté mzdy	26
Obrázek 7: Relace průměrného starobního důchodu k průměrné čisté mzdě	27
Obrázek 8: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání ve vybraných věkových skupinách	28
Obrázek 9: Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v ČR	29
Obrázek 10: Obecná míra nezaměstnanosti dle věku a pohlaví	31
Obrázek 11: Vývoj zaměstnanosti starších osob, věková skupina 55–64 let	33
Obrázek 12: Úroveň vzdělání 60 a víceletých v ČR v letech 2000 a 2015	34
Obrázek 13: Zaměstnanost nad 60 let dle CZ-ISCO	35
Obrázek 14: Struktura domácností v ČR (v %)	37
Obrázek 15: Struktura příjmů domácností důchodců v ČR v letech 2010 a 2016	39
Obrázek 16: Průměrná měsíční výše starobního důchodu v ČR (stav k prosinci příslušného roku)	42
Obrázek 17: Podíl dávek nemocenského pojištění a podpory v nezaměstnanosti	44
Obrázek 18: Roční výše příspěvku na bydlení na 1 osobu	45
Obrázek 19: Vývoj výše ostatních dávek státní sociální podpory	46
Obrázek 20: Jiné příjmy ze sociálního zabezpečení	46
Obrázek 21: Vývoj podílu příjmů ze závislé činnosti	48
Obrázek 22: Vývoj podílu ostatních příjmů	48

Obrázek 23: Podíl příjmů z podnikání.....	51
Obrázek 24: Struktura spotřeby domácností důchodců bez ekonomicky aktivních členů v roce 2016.....	55
Obrázek 25: Struktura spotřebních výdajů dle skupin domácností.....	56
Obrázek 26: Vývoj podílu výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje.....	57
Obrázek 27: Výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje.....	58
Obrázek 28: Vývoj podílu výdajů na bydlení.....	59
Obrázek 29: Rozdělení výdajů na bydlení.....	60
Obrázek 30: Podíly některých skupin výdajů.....	61
Obrázek 31: Vývoj podílu obyvatelstva ve věku nad 65 let.....	63
Obrázek 32: Reálný HDP na obyvatele ve stálých cenách (EUR na obyvatele).....	65
Obrázek 33: Podíl mzda/důchod.....	66
Obrázek 34: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve vybraných zemích EU, věková skupina 55–64 let (v %).....	68
Obrázek 35: Zaměstnanost dle věku ve vybraných věkových skupinách.....	69
Obrázek 36: Podíl vybraných spotřebních výdajů v domácnostech důchodců.....	69
Obrázek 37: Vývoj míry ohrožení chudobou.....	71
Obrázek 38: Míra ohrožení chudobou dle pohlaví.....	71

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
CZ-COICOP	Classification of Individual Consumption by Purpose (Klasifikace individuální spotřeby dle účelu)
EU	Evropská unie
OSN	Organizace spojených národů
PPS	Purchasing Power Standard (standard kupní síly)
RSČR	Rada seniorů České republiky
Sb.	Sbírka zákonů
SSP	státní sociální podpora
SZ	sociální zabezpečení
tj.	to je

ÚVOD

Stárnutí populace se v současné době dostává do popředí zájmu společnosti. Často se řeší množství starších a starých lidí, demografický vývoj, náklady spojené se stárnutím obyvatelstva, mezi které patří zejména náklady na zdravotní péči a výplatu důchodů.

Odlisným a v současné době trochu opomíjeným pohledem je pohled ze strany seniorů. Lidé se dožívají vyššího věku, k čemuž přispívá zlepšení zdravotní péče i zdravější životní styl. Nejen stát má se zdravotní péčí o seniory vysoké výdaje. Náklady spojené se zdravotní péčí a současným životním stylem rostou i seniorům samotným. Senioři ovšem nemusí být zátěží pro společnost, ale spíše výzvou a potenciálem pro budoucnost, nedoceneným zdrojem zkušeností a znalostí a v každém případě bude dle demografického vývoje tvořit množství seniorů skupinu s vysokým podílem kupní síly.

Cílem diplomové práce je na základě studia odborné literatury a dostupných statistických dat popsat a analyzovat ekonomické postavení seniorů v České republice (ČR). K popisu ekonomické situace seniorů budou sloužit především údaje o příjmech, výdajích a životních podmínkách seniorů. Pozornost bude věnována také možnostem uplatnění seniorů na trhu práce. Z dostupných statistických dat bude zjištěna míra a struktura zaměstnanosti seniorů. Součástí práce bude predikce vývoje s ohledem na vývoj demografické struktury obyvatel v ČR. Při zpracování údajů budou využity statistické metody měření závislostí a metody zpracování časových řad. Součástí práce bude komparace získaných údajů s vybranými státy Evropské unie (EU).

První část diplomové práce bude věnována vymezení základních pojmů vztahujících se zpracovávanému tématu. Budou charakterizovány pojmy, jako je senior, stáří, stárnutí a demografický vývoj, budou definovány statistické metody využití v analytické části práce a také bude popsána současná situace seniorů na trhu práce. Popis situace seniorů na trhu práce se zaměří zejména na posouzení míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti seniorů, které porovná z hlediska vybraných věkových skupin a rovněž dle pohlaví. V souvislosti s uplatněním seniorů na trhu práce bude zmíněn Národní akční plán, který se zaměstnáváním seniorů zabývá a popsána specifika související s ekonomickou aktivitou seniorů po odchodu do starobního důchodu.

Analytická část práce se zaměří na příjmy a výdaje seniorů, bude provedena analýza získaných dat. Příjmy seniorů budou rozděleny dle jednotlivých druhů a bude stanoven jejich podíl na celkovém příjmu domácností důchodců, u některých bude proveden odhad vývoje pro

následující dva roky. V další kapitole budou analyzovány výdaje sledované skupiny se zaměřením na strukturu spotřebních výdajů domácností důchodců, kterou tato část práce porovná se strukturou spotřeby domácností s ekonomicky aktivní osobou v čele.

Na závěr bude provedena komparace ekonomické situace seniorů v ČR s některými dalšími státy EU. Pro komparaci bylo vybráno Slovensko, Německo a Švédsko. Slovensko bylo zvoleno z důvodu porovnání se státem, který měl podobné, respektive stejné počáteční podmínky. Dalším úmyslem bylo ČR a Slovensko porovnat s ekonomicky silnými státy, proto bylo do komparace zařazeno Německo, které patří k zakládajícím státům EU, a také Švédsko, které je kromě toho, že patří k nejvyspělejším státům Evropy, známo svým štedrým sociálním systémem. Údaje budou porovnány rovněž s daty uváděnými pro EU jako průměr.

Stárnutí populace bychom se neměli bát. Je důsledkem toho, že lidé plodí méně dětí a dožívají se vyššího věku. Obě tato fakta svědčí o blahobytu, nikoli o chudobě či hrozící katastrofě (Loužek, 2013 s. 67).

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

K pochopení problematiky je důležité upřesnění základních pojmů. Jedná se zejména o definici pojmu „senior“. Je třeba určit, jakou skupinu obyvatel bude tento pojem označovat, vymezit stáří, které seniora určuje. Dalšími důležitými pojmy jsou také „demografický vývoj“ a „stárnutí populace“. Dále je nezbytné vysvětlit metody, které budou použity k analýze ekonomické situace seniorů v ČR, predikci dalšího vývoje a ke komparaci ekonomického postavení seniorů v ČR s vybranými státy EU.

1.1 Senior

Termín senior není v legislativě ČR nijak upraven a podobně jako ve světě není jednotná ani statistická definice seniora. Společnost používá pojem senior v různém rozsahu. V ČR se tento pojem pokusila specifikovat Rada seniorů, která v roce 2015 zpracovala návrh Zákona o podpoře záležitostí starší generace (Zákon o seniorech). Dle tohoto návrhu mají být za seniory považovány osoby, které pobírají starobní důchod nebo dovršily seniorský věk. Dovršení seniorského věku bylo v návrhu zákona stanoveno na 60 let pro ženy a 63 let pro muže (RSČR, 2015). Zákon nenalezl potřebnou podporu a nebyl projednáván.

Koho tedy lze považovat za seniora? „*Senior je člověk završující životní fázi se specifickým postavením ve společnosti*“ (Sak, Kolesárová, 2012 s. 25). V monografii Saka a Kolesárové jsou prezentovány výsledky výzkumu „Názory a postoje české populace k seniorům“ s výstupem, který říká, že v české populaci neexistuje jednotný názor ohledně věku seniora. Dotázaní nejčastěji uváděli tři hranice seniorského věku. Podle 45 % dotázaných se člověk stává seniorem v 60 letech, 23 % považuje za vstup do seniorského věku 65 let a 16 % uvedlo věkovou hranici 70 let. Z těchto dat vyplývá, že podle české populace se člověk stává seniorem mezi 60. a 70. rokem života.

Pojmu senior se ve své knize „Stáří a smysl života“ věnuje také Ondrušová (2011). Rozděluje stáří do tří kategorií a příslušníky těchto kategorií označuje pojmem senior. První kategorií jsou mladí senioři (65–74 let), druhou starší senioři (75–84 let) a do poslední kategorie řadí velmi staré seniory (85 a více let). Kalendářní věk je ukazatelem, jak je kdo starý, ale nevypovídá nic o jeho sociálním statusu a životních rolích.

Český statistický úřad (ČSÚ) ve svých statistických zjišťováních nejčastěji vymezuje tři základní věkové skupiny 0–14 let, 15–64 a 65+, v souladu s obecnými zvyklostmi užívanými

také OSN. Eurostat ovšem používá v některých databázích mírně odlišné rozlišení, a to 0–15 let, 16–64 let a 65+.

Toto vymezení se používá i pro výpočet ukazatelů, jako je index stáří nebo 0 index závislosti:

- index stáří, který vyjadřuje, kolik obyvatel starších 65 let připadá na 100 dětí do 15 let věku;
- index závislosti vyjadřuje, kolik obyvatel v poproduktivním věku připadá na 100 osob ve věku produktivním, konkrétně, kolik osob starších 65 let připadá na 100 obyvatel ve věku 15 až 64 let.

Ve vybraných výstupech sledujících věkové složení obyvatel používá ČSÚ podrobnější členění v rozsahu pětiletých věkových skupin, v jiných jako např. ve své publikaci „Životní podmínky seniorů v Česku a v Evropě“ věk seniorů nevymezuje vůbec, ale považuje za seniory starobní důchodce (ČSÚ, 2016), přičemž Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) definuje podmínky nároku na starobní důchod jako získání potřebné doby pojištění a dosažení důchodového věku, popř. věku od něho odvozeného nebo věku 65 let (ČSSZ, 2015).

1.2 Stáří

Pojem senior je vymezen dle věku, proto je vhodné definovat také pojem stáří. Čevela ve své monografii „Sociální gerontologie“ uvádí: „*Stáří je důsledek stárnutí, pozdní fáze přirozeně dlouhého života, která má své charakteristiky týkající se vzhledu, funkčního stavu, biopsychických parametrů, sociálních rolí, společensko-ekonomického postavení, věku a naděje dalšího dožití*“ (Čevela, a další, 2014 s. 17). Uvedené charakteristiky nemusí shodně směřovat k jednotnému určení, zda osoba naplňuje znaky stáří. To, jak okolí i jedinec sám vnímá svůj věk v souvislosti se stářím, mohou ovlivnit nejen vrozené dispozice, ale také aktivní a zdravý styl života.

Haškovcová ve své knize „Fenomén stáří“ (2010) uvádí dělení středního a vyššího věku dle Světové zdravotnické organizace:

1. období středního věku: 45–59 let
2. období raného stáří: 60–74 let
3. období vlastního stáří: 75–89 let
4. období dlouhověkosti: nad 90 let.

Ve všech hospodářsky vyspělých zemích se dlouhodobě u nově stárnoucích generací prodlužuje naděje na dožití, lidé se častěji dožijí stáří a žijí v něm delší dobu. Současně se

zlepšuje zdravotní stav seniorů, což jim dává možnosti k aktivnějšímu životu. I proto lze úspěšné stárnutí, zdravé, aktivní stáří považovat za fyziologickou normu. Věková hranice kalendářního stáří určeného jako míra práce neschopnosti, případně závislosti se setrvale posouvá vzhůru do stále vyššího věku. Střední věk se rozšiřuje, mladý životní styl a aktivní přístup k životu je seniorům stále bližší. Stárnoucím lidem se zlepšuje kvalita života, mohou lépe realizovat svůj potenciál a zapojit se do společnosti. Lidé stárnou, ale přibývá nejen starých lidí, kteří potřebují péči, ať již zdravotnickou nebo sociální, ale také seniorů, kteří jsou aktivní a chtějí se společensky uplatnit.

Stáří nelze chápat jen jako věkové vymezení člověka, ale jako proces zrání osobnosti. Každý člověk má vymezeny svoje vývojové potřeby, které se stárnutím nabývají na významu. Dle Dvořáčkové (2012) mezi ně patří potřeba stimulace správnými podněty, potřeba smysluplného světa, potřeba plánování činností v denním rytmu, v čase a posloupnosti, potřeba sociální role a pozice ve společnosti, potřeba identity a uznání vlastního „já“ sebou samým i druhými a potřeba otevřené budoucnosti

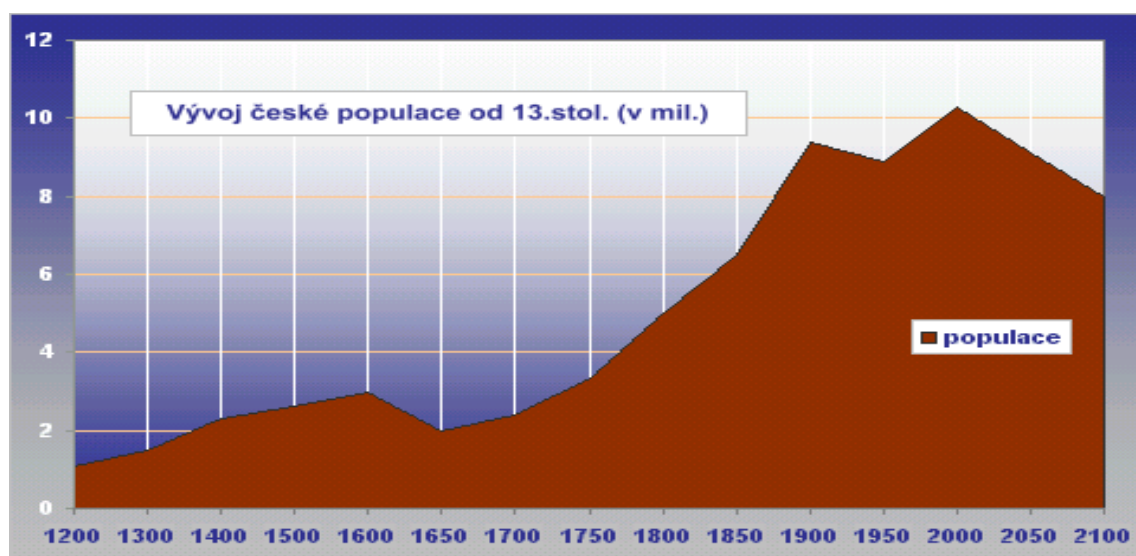
Na otázku stárnutí je v ČR pohlíženo převážně s ohledem na problematiku udržitelnosti současného důchodového systému, což je ale pohled zcela jednostranný. Stárnutí a stárnoucí lidé se prezentují jako problémy, které je třeba řešit. Změny ve věkové struktuře obyvatel by měly být spíše výzvou ke změnám v přístupu a využití nabízených možností ke zvýšení prosperity společnosti.

1.3 Demografický vývoj

K aktuálním a často diskutovaným pojmům soudobého světa patří demografický vývoj. Demografie zkoumá především změny počtu obyvatel a populační přírůstky. Nejvýznamnějšími demografickými událostmi jsou narození a úmrtí, ale počet a strukturu obyvatelstva ovlivňuje také migrace. Demografická analýza se zabývá demografickými událostmi jako hromadnými jevy s cílem vymezení jejich charakteristické znaky a zkoumat jejich proměnlivost v průběhu času nebo na určitém území, na základě získaných údajů určuje předpokládaný vývoj demografických ukazatelů.

Obrázek 1 znázorňuje vývoj početního stavu obyvatel na dnešním území ČR. Počet obyvatel od 17. století s výjimkou období světových válek prudce stoupá. V budoucnu demografové

očekávají pokles počtu obyvatel, avšak věková struktura populace se mění a bude se měnit i nadále.

Obrázek 1: Vývoj početního stavu populace obývající území dnešní ČR od 13. století (2050,2100 – prognóza)

Zdroj: (Demografie, 2004-2014)

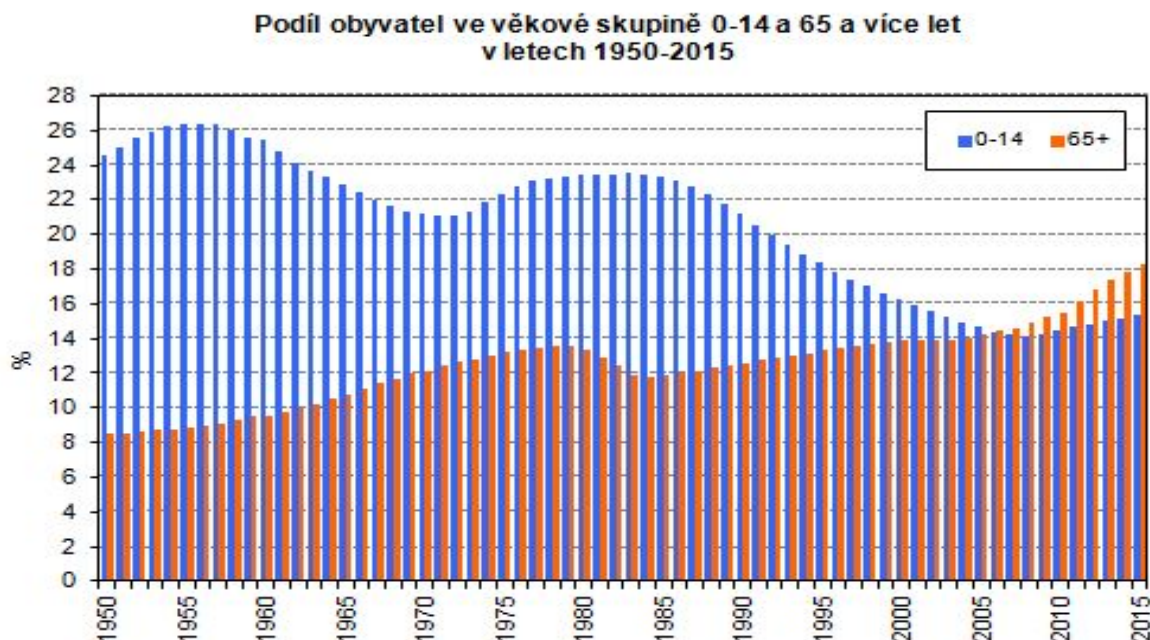
1.4 Stárnutí populace

K základním demografickým charakteristikám patří věk jedince. Tato charakteristika se s jedincem pojí na základě biologického procesu individuálního stárnutí. V demografickém smyslu se pojem „stárnutí“ týká celé populace. Pojem „stárnutí populace“ souvisí s věkovou strukturou společnosti, s podílem lidí různých věkových skupin, se základními demografickými procesy – především s úmrtností, porodností a migrací. Stárnutí populace je v současné době ovlivněno zejména snižováním úmrtnosti a změnou reprodukčního chování, tj. poklesem porodnosti. Stárnutí populace může být relativní, což je úbytek mladé populace nebo absolutní, která označuje pokles úmrtnosti ve středním a vyšším věku, případně zestárnutí neobvykle početných ročníků. Stávající demografická situace je výsledkem kombinace obou uvedených forem stárnutí populace. (Čevela, a další, 2014).

Oproti jednotlivci může stárnoucí populace omládnout snížením podílu starších a zvýšením podílu mladých věkových skupin. Demografické stárnutí společnosti postihuje od poloviny 20. století ve větší či menší míře všechny země a podle dlouhodobých prognóz budoucího vývoje celkového počtu a věkové struktury obyvatelstva bude podíl starších osob v populaci stále narůstat (Demografie, 2004–2014).

Změny složení populace v ČR z hlediska věkových skupin 0–14 let a 65 a více let prezentuje obrázek 2. Na obrázku je znatelné výrazné snížení podílu nejmladší věkové skupiny, který od

roku 1955 zaznamenává spíše pokles, větší nárůst je vidět pouze mezi lety 1970–1980 a mírný růst lze sledovat od roku 2010. Podíl této skupiny obyvatelstva poklesl z 24 % v roce 1950 až na 15 % v roce 2015. Opačný průběh je možno vidět v případě podílu seniorů, který se v roce 1950 pohyboval okolo 8 % a nyní činí více než 18 %.

Obrázek 2: Podíl obyvatel ve věkové skupině 0–14 let a 65 a více let

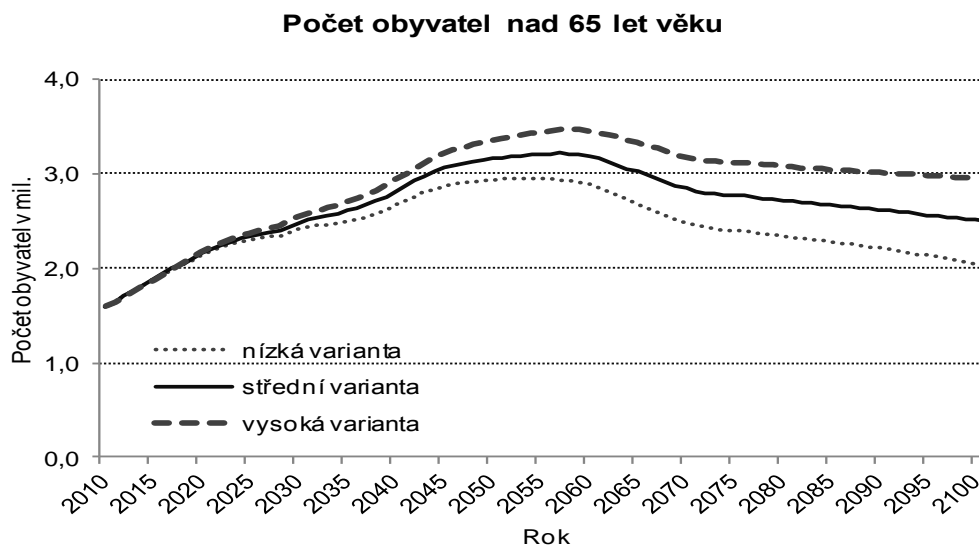
Zdroj: (ČSÚ, 2017)

ČSÚ pravidelně zpracovává projekci obyvatelstva ČR. Poslední verze tohoto dokumentu byla zpracována v roce 2013 (Projekce 2013) a určuje předpokládaný populační vývoj do roku 2100. Projekce je zpracovávána ve třech variantách (nízké, střední a vysoké). Střední varianta je považována za nejpravděpodobnější.

Projekce nastiňuje budoucí populační vývoj a ukazuje zejména změny ve věkovém složení, které v případě ČR budou velmi výrazné. Zastoupení osob mladších 15 let se bude vzhledem k poklesu porodnosti snižovat, zatímco podíl osob starších 65 let se bude vyznačovat výrazným nárůstem. Projekce předpokládá výrazný nárůst osob ve věkové skupině 85 a více let. Projekce ovšem nemůže předvídat vliv vnějších vlivů, změny v sociálních opatřeních, či události, které mohou ovlivnit úroveň úmrtnosti a plodnosti (ČSÚ, 2013).

Projekce ČSÚ charakterizuje současné věkové složení populace ČR relativně nízkým počtem a podílem dětí, silným zastoupením osob v ekonomicky aktivním věku a zatím nepříliš vysokým počtem a podílem osob ve vyšším věku. Budoucí vývoj věkové struktury však předpokládá výrazný vývoj směrem k stárnutí populace.

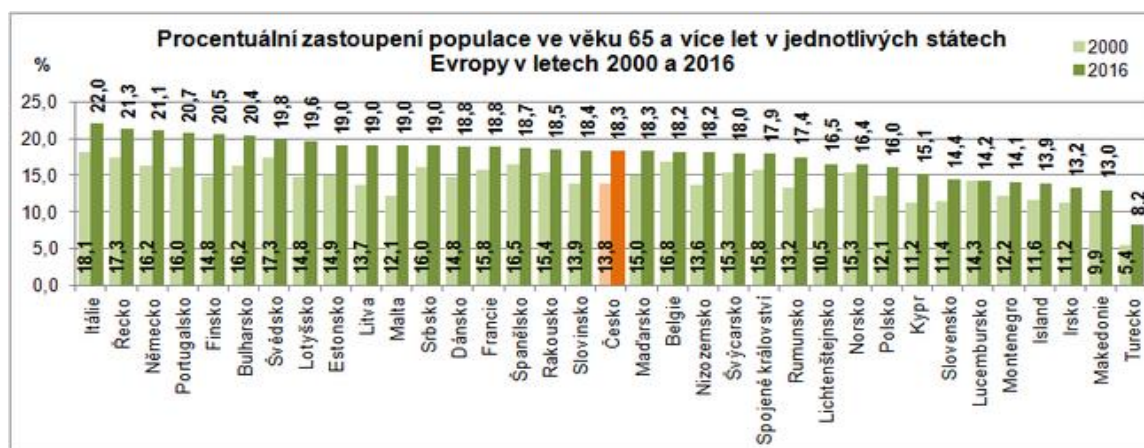
Na obrázku 3 je graficky znázorněn předpokládaný vývoj dle projekce ČSÚ. Všechny tři zpracovávané varianty předpokládají pokračující výrazný nárůst osob starších 65 let, tento vývoj by se měl zmírnit kolem roku 2050 a během několika dalších let změnit v mírný trvalý pokles.

Obrázek 3: Počet obyvatel nad 65 let věku

Zdroj: (ČSÚ, 2013)

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, nejen česká populace stárne a bude stárnout dál. Stárnutí populace je charakteristické také ve většině ostatních vyspělých států. Procentuální zastoupení obyvatel ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2016 ukazuje obrázek 4.

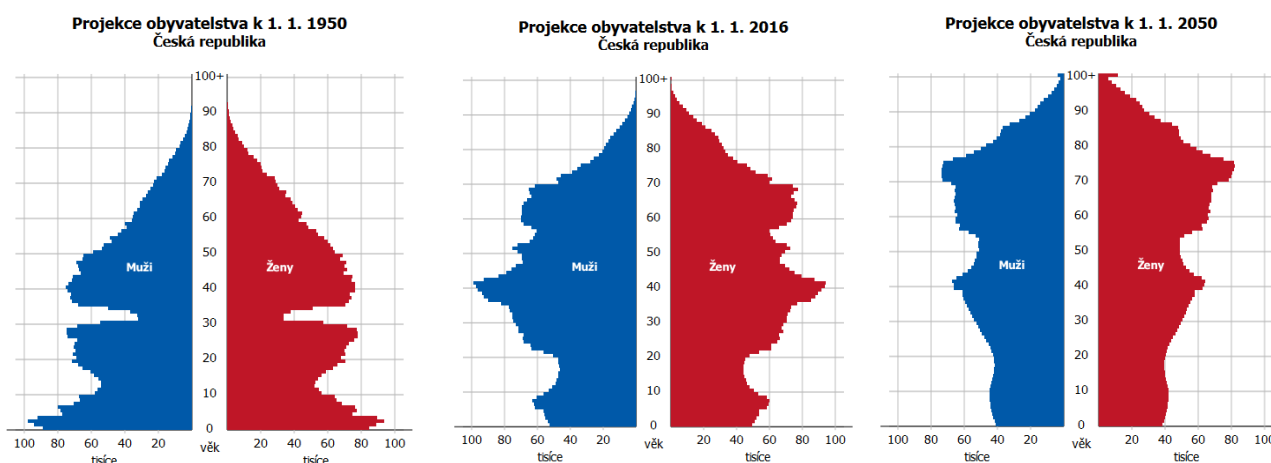
Obrázek 4: Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let

Zdroj: (ČSÚ, 2017)

ČR patří s podílem 18,3 % osob starších 65 let mezi evropskými státy k průměru. Nejvyšší podíl obyvatel ze sledované skupiny žije v Itálii, naopak nejméně jsou senioři zastoupeni v Turecku.

Současná dlouhověká společnost se neobejde bez změn uspořádání, které fungovalo v dobách časné úmrtnosti starších lidí, potřeby jednotlivých lidí i společnosti se mění a vyvíjejí. Jde nejen o transformaci důchodových systémů, ale také o kompetence, o strukturu služeb, o samotné pojetí života ve starším věku, o celoživotní vzdělávání, o nabídku pracovních příležitostí a uspořádání pracovní doby tak, aby se využil pracovní potenciál starších lidí. (Čevela, a další, 2014).

Souhrnné informace o věkové struktuře obyvatelstva poskytuje graf nazývaný „Strom života“. Tento graf porovnává ve velmi přehledné formě údaje o stavu dané populace, ať již z historických údajů či z aktuálních prognózovaných. Z níže přiloženého porovnání grafů s údaji k 1. 1. 1950, 1. 1. 2016 a 1. 1. 2050 na obrázku 5 lze vysledovat, že rozložení jednotlivých věkových skupin se výrazně mění a strom života ztrácí svůj tradiční tvar.

Obrázek 5: Věková struktura obyvatelstva ČR

Zdroj: (ČSÚ, 2017)

1.5 Specifikace cílové skupiny

Vymezení pojmu senior není jednoznačné, jak vyplývá z předchozích kapitol. Pro cíl této práce je však třeba určit, kterým skupinám obyvatel se bude práce v dalších částech věnovat. ČSÚ zkoumá ekonomické a sociální změny hlavně s ohledem na rodiny a domácnosti, situaci jedinců se ve větší míře nevěnuje. Skupiny domácností ČSÚ dělí dle osoby v jejich čele na:

- domácnosti zaměstnanců (osoba v čele je v pracovním nebo služebním poměru);
- domácnosti samostatně činných osob (osoba v čele se zabývá podnikáním nebo vykonává nezávislé povolání v jakémkoliv oboru),

- domácnosti důchodců (v čele je nepracující důchodce),
- domácnosti nezaměstnaných (osoba v čele je nezaměstnaná),
- ostatní domácnosti (osoba v čele není ekonomicky aktivní ani nepobírá důchod, např. osoba pobírající rodičovský příspěvek, studenti, osoby žijící z majetku).

Pro analýzu ekonomické situace a predikci dalšího vývoje ekonomické situace seniorů bude v této práci ve většině případů využito právě tohoto členění vzhledem k datům dostupným ve statistikách ČSÚ a Eurostatu. Použity budou kategorie domácností, kde v čele je ekonomicky aktivní osoba, tj. zaměstnanec nebo osoba samostatně výdělečně činná a domácnosti důchodců.

V části práce věnované uplatnění seniorů na trhu práce bude do části výstupů zahrnuta i věková kategorie od 50 let. Důvodem jsou statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí, které právě tuto kategorii sledují, protože kvůli svému věku patří ke skupinám na trhu práce ohroženým.

2 POUŽITÉ STATISTICKÉ METODY

Analytická část práce bude popisovat a vyhodnocovat získaná data pomocí vybraných statistických metod. Pro popis ekonomické situace sledované skupiny osob budou shromážděny údaje týkající se příjmů a výdajů seniorů, míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti starších osob, případně další informace charakterizující jejich životní úroveň. Získaná data budou uspořádána do časových řad, pomocí nichž lze popsat vývojové tendence, případně i predikovat budoucí trend daných ukazatelů. Pro posouzení vazby některých analyzovaných veličin bude stanovena míra jejich závislosti na základě jednoduchého korelačního koeficientu.

2.1 Časové řady

„Časovou řadou budeme rozumět posloupnost věcně a prostorově srovnatelných pozorování, která jsou jednoznačně uspořádána z hlediska času“ (Hindls, a další, 1997 s. 89). Věcná srovnatelnost zabezpečuje shodné obsahové vymezení dat, prostorová příslušnost údajů k dané oblasti, kterou je obvykle geografické území. Časové řady patří k důležitým nástrojům při sestavování plánů a prognóz, analýza zjištěných dat seřazených od minulosti k budoucnosti umožňuje poznat zákonitosti vývoje sledovaných údajů a také určit příčiny, které k danému vývoji vedly. Na základě zjištěných informací lze časovou řadu blíže charakterizovat, případně předvídat jejich budoucí chování.

Nejčastěji se časové řady ekonomických ukazatelů rozlišují podle:

- a) časového hlediska na časové řady intervalové a časové řady okamžikové;
- b) periodicity sledování na časové řady roční (dlouhodobé) a na časové řady krátkodobé (čtvrtletní, měsíční, týdenní apod.);
- c) podle způsobu vyjádření údajů na časové řady naturálních ukazatelů a časové řady peněžních ukazatelů (Hindls, a další, 1997).

2.1.1 Analýza časových řad

Prvotní představu o vývoji časových řad lze získat vizuální analýzou shromážděných často graficky znázorněných dat. K podrobnějšímu zkoumání časových řad se používá skupina elementárních charakteristik časových řad, mezi které patří zejména difference různého řádu, tempa růstu a průměrná tempa růstu.

- difference 1. řádu (měsíční přírůstky či úbytky produkce):

$$\Delta_t^1 = y_t - y_{t-1},$$

$$\text{kde } t = 2, 3, \dots, n \quad y = \text{hodnota} \quad (2.1)$$

- diference 2. řádu:

$$\Delta_t^2 = \Delta_t^1 - \Delta_{t-1}^1,$$

$$\text{kde } t = 3, 4, \dots, n \quad y = \text{hodnota} \quad (2.2)$$

- tempa růstu – koeficienty růstu neboli řetězové indexy:

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}},$$

$$\text{kde } t = 2, 3, \dots, n \quad y = \text{hodnota} \quad (2.3)$$

- průměrné tempo růstu (geometrický průměr jednotlivých temp růstu):

$$\bar{k} = (k_2 k_3 \dots k_n)^{\frac{1}{n-1}} = \sqrt[n-1]{k_2 k_3 \dots k_n}$$

$$\text{kde } k = \text{tempo růstu příslušného období} \quad n = \text{hodnota} \quad (2.4)$$

- průměr hodnot časové řady:

$$\bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n y_t$$

$$\text{kde } t = 2, 3, \dots, n \quad y = \text{hodnota} \quad n = \text{počet období} \quad (2.5)$$

2.1.2 Modelování časových řad

Pro modelování časových řad reálných hodnot je nejčastěji používán jednorozměrný model:

$$y_t = f(t, \varepsilon_t), \quad t = 1, 2, \dots, n \quad (2.6)$$

kde: $t = 1, 2, \dots, n$ $\varepsilon_t = \text{hodnota náhodné složky v čase } t$.

Klasický jednorozměrný model nezjišťuje příčiny dynamiky časové řady, popisuje pouze formy pohybu, vychází z rozkladu řady na čtyři složky, a to na složku trendovou, sezónní, cyklickou a náhodnou. Vlastní tvar rozkladu může být:

- aditivní, v němž

$$y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t = Y_t + \varepsilon_t, \quad (2.7)$$

kde $t = 1, 2, \dots, n$ $y_t = \text{hodnota modelovaného ukazatele v čase } t$

$T_t = \text{trendová složka};$ $S_t = \text{sezónní složka};$

$C_t = \text{cyklická složka};$ $\varepsilon_t = \text{náhodná složka};$

$Y_t = \text{teoretická složka ve tvaru } T_t + S_t + C_t$.

- multiplikatívni, v němž

$$y_t = T_t S_t C_t \varepsilon_t \quad (2.8)$$

kde $t = 1, 2, \dots, n$ y_t = hodnota modelovaného ukazatele v čase t

T_t = trendová složka; S_t = sezónní složka;

C_t = cyklická složka; ε_t = náhodná složka;

Jednotlivé složky rozkladu modelu znázorňují:

- trendová – dlouhodobou tendenci vývoje daných hodnot v čase, trend může být:
 - rostoucí
 - klesající
 - konstantní (hodnoty sledovaného ukazatele se mohou v průběhu daného období pohybovat kolem určité neměnné úrovně)
- sezónní – pravidelně se opakující odchylku od trendové složky s periodicitou kratší nebo rovnou sledovanému období
- cyklická – kolísání okolo trendu v důsledku dlouhodobého cyklického vývoje s délkou vlny delší než jeden rok
- náhodná – zůstává po očištění od předchozích složek, jedná se o část řady, kterou nelze popsat žádnou funkcí času

Mezi další přístupy k jednorozměrnému modelu patří např. Boxova-Jenkonsova metodologie, která považuje za základní prvek konstrukce modelu časové řady náhodnou složku. Náhodná složka může být tvořena korelovanými náhodnými veličinami. Používá se při delších časových řadách a klade důraz na korelační analýzu. (Hindls, 2007).

2.1.3 Trendové funkce

Pro získání informací o možném budoucím vývoji sledovaných dat je určení trendu časové řady, nejčastěji pomocí vyrovnání vhodnou matematickou funkcí. Mezi nejčastěji používané trendové funkce v oblasti analýzy časových řad patří především lineární trendová funkce, parabolická funkce, exponenciála, modifikovaná exponenciála, logistická trendová funkce a Gompertzova křivka.

Lineární trend je nejpoužívanější trendovou funkcí. Patří z pohledu průběhu a odhadu parametrů mezi funkce jednoduché, dokáže orientačně určit základní směr vývoje analyzované časové řady. Lineární funkci znázorňuje přímka, vyjádřená ve tvaru:

$$T_t = \beta_0 + \beta_1 t, \quad (2.9)$$

kde β_0 a β_1 = neznámé parametry; $t = 1, 2, \dots, n$,

K odhadu parametrů β_0 a β_1 se používá metoda nejmenších čtverců, která dává nejlepší nevychýlené odhady.

Parabolický trend je rovněž funkce lineární, grafickým znázorněním této funkce je parabola, vyjadřujeme ji ve tvaru:

$$T_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 t^2, \quad (2.10)$$

kde β_0, β_1 a β_2 = neznámé parametry; $t = 1, 2, \dots, n$

Exponenciální trend je funkce z hlediska parametrů nelineární, aby bylo možno pro odhad použít metodu nejmenších čtverců, je nutné nejprve provést linearizující transformaci. Funkce má tvar:

$$T_t = \beta_0 \beta_1^t, \quad (2.11)$$

kde β_0 a β_1 = neznámé parametry; $t = 1, 2, \dots, n$

Grafem tohoto trendu je exponenciála.

Logaritmický trend

$$T_t = \beta_0 + \beta_1 \ln t \quad (2.12)$$

kde β_0 a β_1 = neznámé parametry; $t \dots 1, 2, \dots, n$

Mocninný trend

$$T_t = \beta_0 t^{\beta_1} \quad (2.13)$$

kde β_0 a $\beta_1 \dots$ jsou neznámé parametry; $t \dots 1, 2, \dots, n$

$t \dots 1, 2, \dots, n$

Při volbě vhodné trendové funkce je třeba zvolit co nejjednodušší model a přitom zajistit, aby případné odchylky byly minimální. Pro výběr trendové funkce, která bude nejlépe splňovat tyto požadavky, se nejčastěji používá metoda nejmenších čtverců, pomocí níž jsou odhadovány parametry zvolené funkce. Spolehlivost zvolené funkce určuje koeficient determinace, který udává, do jaké míry je předpověď přesná pomocí porovnání skutečných hodnot s jejich odhady.

Koeficient determinace nabývá hodnot od 0 do 1. Čím více se hodnota koeficientu blíží jedné, tím je funkce přesnější a odhad spolehlivější.

2.2 Korelační analýza

Při sledování více proměnných může mezi jednotlivými proměnnými existovat příčinný vztah, kdy změny jedné proměnné lze vysvětlit změnami proměnné jiné, případně několika dalších, kdy kterákoliv z nich může vystupovat v roli vysvětlované a druhá či zbývající v roli vysvětlujících proměnných. Ze statistického hlediska se touto otázkou zabývá korelační analýza.

Sílu vztahu dvou náhodných spojitých proměnných X a Y lze určit pomocí korelačních koeficientů. Pearsonův korelační koeficient určuje sílu vztahu dvou náhodných spojitých proměnných X a Y a nabývá hodnot z intervalu $\langle -1;1 \rangle$. Pokud $|\rho| = 1$, pak leží všechny body na přímce a lze hovořit o úplné lineární závislosti. Kladná hodnota korelačního koeficientu znamená pozitivní korelaci, hodnoty obou proměnných současně rostou či klesají, zatímco v případě záporné hodnoty korelačního koeficientu hodnota jedné proměnné roste a druhé klesá, případně naopak. Pokud $\rho = 0$, pak mezi jsou proměnné X a Y nekorelované (Hendl, 2012).

Pearsonův korelační koeficient

$$\rho_{x,y} = \frac{\text{Cov}(X,Y)}{\sqrt{DX} \cdot \sqrt{DY}} \quad (17)$$

kde: $\text{cov}(X, Y)$ kovariance mezi náhodnými veličinami X a Y ;

\sqrt{DX} směrodatná odchylka náhodné veličiny X ;

\sqrt{DY} směrodatná odchylka náhodné veličiny Y .

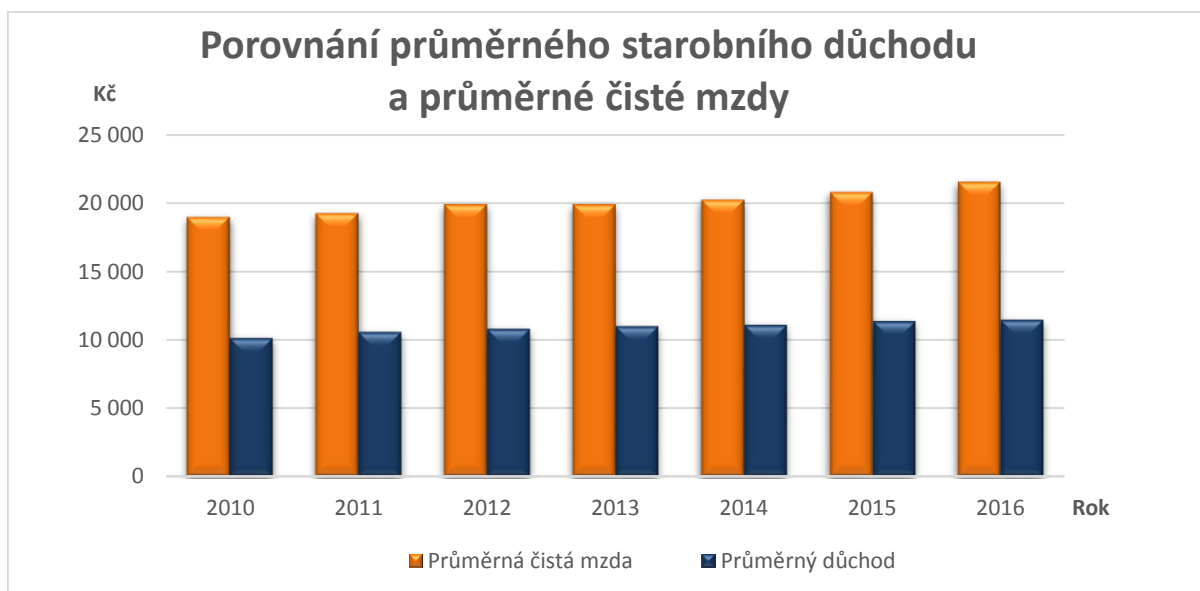
Pearsonův korelační koeficient měří pouze sílu lineárního vztahu a je ovlivněn odlehlými hodnotami. Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu bude určena velikost závislosti mezi některými zjištěnými veličinami. Pro potřeby statistického vyhodnocení zjištěných dat a jejich analýzy budou hodnoty $|\rho|$ kategorizovány následovně:

- $\langle 0;0,25 \rangle$ veličiny jsou téměř nezávislé;
- $\langle 0,26;0,5 \rangle$ veličiny mají nízký stupeň závislosti;
- $\langle 0,51;0,75 \rangle$ veličiny mají střední stupeň závislosti;
- $\langle 0,76;0,9 \rangle$ veličiny mají vysoký stupeň závislosti;
- $\langle 0,91;1 \rangle$ veličiny mají maximální stupeň závislosti.

3 UPLATNĚNÍ SENIORŮ NA TRHU PRÁCE

Postavení lidí 50+ je často zmiňováno jako problém na trhu práce. „Je zřejmé, že vyšší věk je zásadním faktorem znesnadňujícím uplatnění lidí na trhu práce a že případná ztráta zaměstnání může u pracovníků ve věku nad 50 let znamenat již konečnou závislost na sociálním systému“ (Cimbálníková, 2012, s. 18). Starší lidé mají potenciál, který mohou využít v rámci pracovního uplatnění, přesto se často ocitají v situaci, která je pro ně z pohledu trhu práce nepříznivá. Uspokojivé pracovní zařazení přináší jednotlivcům nejen zlepšení jejich ekonomické situace, ale má pro každého také význam sociální a psychologický. V jednotlivých životních fázích se náhled na význam práce mění. Zásadní změnou pro každého jedince je odchod do důchodu a ukončení aktivní pracovní kariéry.

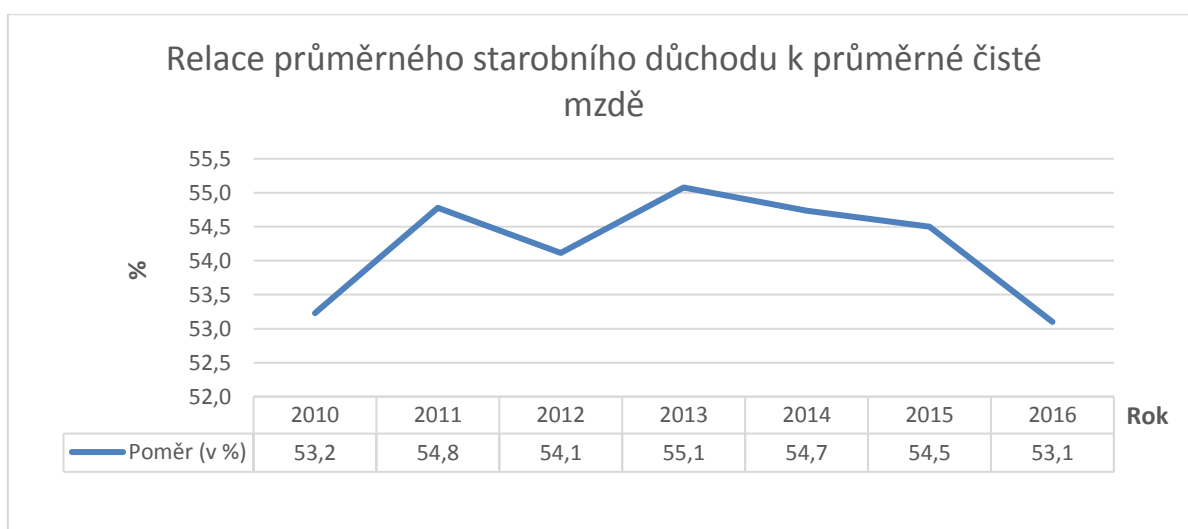
Přechod ze zaměstnání do starobního důchodu může probíhat různě, od úplného ukončení pracovní aktivity, přes dlouhodobé či krátkodobé brigády. Někteří zaměstnanci v důchodovém věku zůstávají, i přes jeho dosažení, v pracovním poměru, přitom se mohou rozhodnout, zda starobní důchod budou pobírat, či ne. Lidé nejčastěji odcházejí do důchodu, protože dosáhnou důchodového věku, mají nárok na starobní důchod a nemají motivaci pracovat. Příjmy získané v souvislosti se setrváním v zaměstnání v důchodovém věku seniory z pohledu jejich ekonomické situace významně dělí. Proto je častým důvodem pro setrvání v zaměstnání i po dosažení nároku na starobní důchod značný propad v příjmech v případě závislosti na dávkách od státu. Graficky znázorňuje změnu ve výši příjmů po odchodu do důchodu obrázek 6.

Obrázek 6: Porovnání průměrného starobního důchodu a průměrné čisté mzdy

Zdroj: (ČSÚ, 2016); (MPSV, 2017), vlastní zpracování

Z obrázku lze vyčíst, že v případě porovnání průměrného důchodu s průměrnou mzdou se poměr těchto dvou veličin pohybuje okolo 50 %. Rozdílný stav lze pozorovat v případě, že mzda se v okamžiku odchodu do starobního důchodu od průměru výrazně odchyľuje. Poměr výše mzdy v okamžiku odchodu do důchodu a výše prvního pobíraného důchodu sleduje ukazatel s názvem „náhradový poměr“. Náhradový poměr je výrazně vyšší, pokud do důchodu odchází zaměstnanec s podprůměrnými příjmy. Změna v ekonomické situaci a životní úrovni v tomto případě není tak zřetelná a nedosahuje tak hlubokého poklesu. Opačná situace nastává v případě osoby, která v době zaměstnání dosahovala na příjmy, které jsou vysoko nad průměrem. Náhradový poměr je v potě nízký a propad v příjmech výrazný. Vývoj ukazatele poměru průměrného starobního důchodu k průměrné čisté mzdě popisuje obrázek 7.

Obrázek 7: Relace průměrného starobního důchodu k průměrné čisté mzdě

Zdroj: (ČSÚ, 2016); (MPSV, 2017), vlastní zpracování

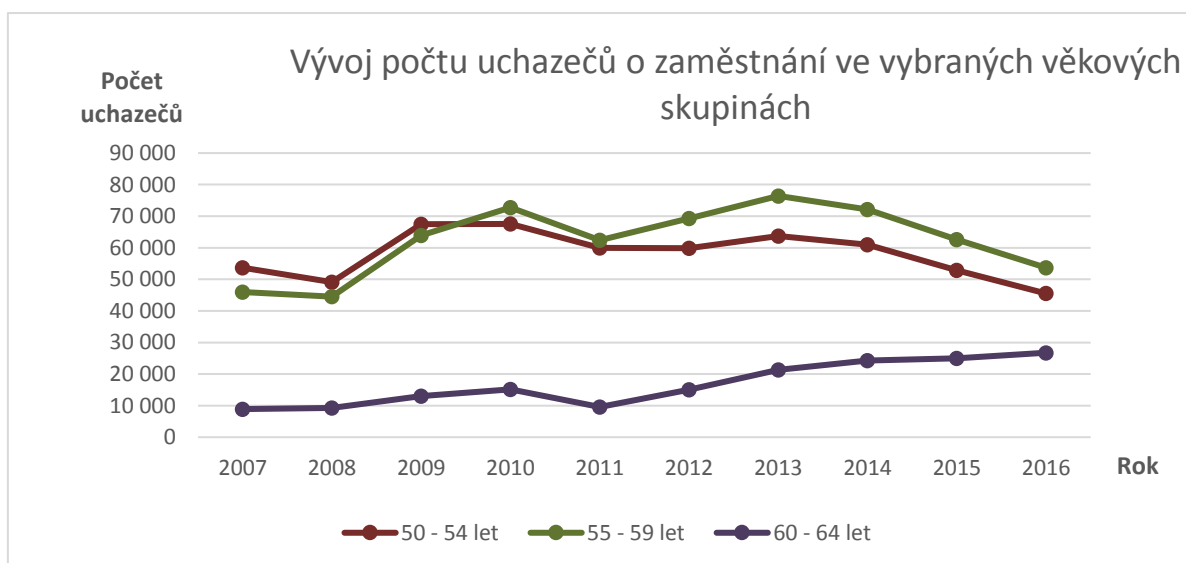
Poměr veličin se pohybuje mezi 53–55 %. Z počátečních 53,2 % se poměr v roce 2011 zvýšil na 54,8 % v důsledku výraznějšího růstu starobního důchodu než mezd. V roce 2012 poměr klesá, mzdy rostou rychleji než důchod, nárůst se objevuje ještě v roce 2013, kdy výše průměrných mezd na rozdíl od narůstajícího důchodu stagnuje. Příčinou následného poklesu poměru mezi výší starobního důchodu a mezd je rychlejší růst výše mezd než starobního důchodu. Nárůst mezd mezi lety 2014 a 2015 činil 561 Kč, nárůst starobního důchodu pouze 266 Kč, mezi lety 2015 a 2016 je rozdíl ještě markantnější, kdy mzdy rostly o 749 Kč, ale starobní důchod pouze o 108 Kč.

3.1 Nezaměstnanost seniorů

Lidé žijí déle než v minulosti, vedou aktivnější život v lepší zdravotní kondici, mají větší zkušenosti, mohou využívat lepší technologie. Prodloužení střední délky života ve většině států patří k největším úspěchům společnosti. Dnes již není problémem uchování praceschopnosti do vyššího věku, ale podstatnou příčinou nízké zaměstnanosti zdravých starších lidí je nedostačující nabídka vhodných pracovních příležitostí (Čevela, a další, 2014).

V současné době, kdy česká ekonomika zažívá růst, se zvyšuje také poptávka po starších zaměstnancích. Tuto situaci způsobuje nejen nedostatek pracovních sil na trhu práce, ale také vývoj střední délky života a zdravotní stav populace. V souvislosti s delším setrváním osob na trhu práce lze předpokládat rovněž změnu vnímání hranice stáří, která se pravděpodobně bude posunovat k vyššímu věku. V důsledku posunu vnímání hranice stáří se v případě ochoty a schopnosti pracovat i v pozdějším věku, může opět zvýšit zaměstnanost starších lidí, pokud je zaměstnavatelé za staré nebudou považovat.

Firmy začínají mít o starší zaměstnance zájem, zvláště pokud disponují vyšším vzděláním, dlouholetými zkušenostmi a kompetencemi v oblasti moderních technologií. Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání ve vybraných věkových skupinách ukazuje obrázek 8. Rozdílný vývoj je vidět mezi skupinou od 60 do 64 let oproti dvěma skupinám mladších uchazečů. Počet uchazečů ve věku od 50 do 59 let zaznamenal mírný pokles mezi roky 2007 a 2008, 2010 a 2011 a poté trvale klesá od roku 2013. Ve skupině uchazečů o zaměstnání ve věku 60–64 let je situace jiná. Kromě mírného poklesu mezi lety 2010 a 2011 jejich počet neustále stoupá, i když je zatím na poměrně nízké úrovni.

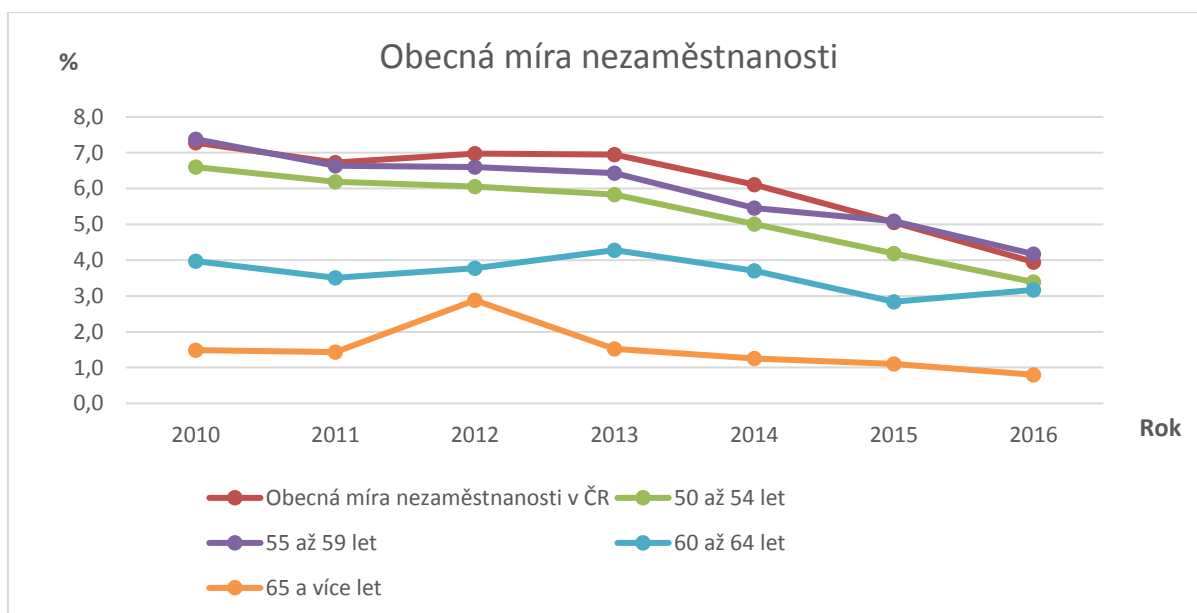
Obrázek 8: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání ve vybraných věkových skupinách

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Počet registrovaných uchazečů o zaměstnání ve věku 65+ je proti mladším věkovým skupinám výrazně nižší, ale prudce stoupá. V roce 2010 činil 240 osob, v roce 2017 se jejich počet zvětšil téměř šestkrát na 1 377. K příčinám nárůstu počtu nezaměstnaných osob v nejstarších sledovaných skupinách uchazečů o zaměstnání s největší pravděpodobností přispívá zejména zvyšující se hranice odchodu do důchodu, kdy v předchozích letech tyto osoby již pobíraly starobní důchod a nebyly proto vedeny v evidenci úřadu práce.

Ukazatel nezaměstnanosti je v posledních letech v ČR nízký a jeho hodnota klesá i nadále. Vývoj obecné míry nezaměstnanosti¹ a porovnání celkového vývoje s vybranými skupinami uchazečů dle věku lze vyčíst z obrázku 9. Obecná míra nezaměstnanosti činila v roce 2010 v ČR 7,28 %, tuto míru nezaměstnanosti převyšovala pouze skupina uchazečů ve věku 55–59 let s podílem 7,38 %. Podobně je tomu i v roce 2016, kdy obecná míra nezaměstnanosti činí celkově 3,95 % a pro již zmíněnou skupinu starších uchazečů 4,17 %.

Skupina uchazečů ve věku 50–54 let se vyznačuje o něco nižším procentem míry nezaměstnanosti, ale s podobným vývojem, jaký lze vidět u všech uchazečů o zaměstnání. Rozdílný vývoj i výši míry nezaměstnanosti lze sledovat u zbývajících dvou věkových skupin, kdy míra nezaměstnanosti u skupiny 60–64letých ve sledovaném období kolísá mezi 3–4 % a rovněž u osob starších 65 let, kde kromě roku 2012 s téměř 3 %, v průběhu let mírně klesá z 1,5 % v roce 2010 na 0,8 % v roce 2016.

Obrázek 9: Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v ČR

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

¹ Mezinárodně srovnatelný ukazatel míry nezaměstnanosti sledovaný ČSÚ dle VŠPS, na základě jednotné metodiky výpočtu podle doporučení Eurostatu

Zajímavý je zejména nárůst míry nezaměstnanosti mezi lety 2015 a 2016 u osob ve věku 60–64 let, kdy tento ukazatel u ostatních věkových skupin klesá. Jak již bylo řečeno výše, nárůst zřejmě způsobuje posunující se hranice odchodu do důchodu, kdy narůstá počet uchazečů o zaměstnání v této skupině i v absolutních číslech. Právě vlivem vyšší hranice odchodu do starobního důchodu a také zvyšujícím se věkem dožití bude starších lidí neustále přibývat a trh práce by na tuto skutečnost měl zareagovat. Jednou z možností pro zaměstnávání seniorů může být vytvoření většího množství pracovních míst na částečný pracovní úvazek, která jsou pro seniory vhodná. Další možností, jak zajistit těmto pracovníkům uplatnění, je nabídka rekvalifikací. Systém rekvalifikací je součástí aktivní politiky zaměstnanosti, mohou se do nich zapojit také potenciální budoucí zaměstnavatelé.

Odlišnou míru nezaměstnanosti u skupiny seniorů lze pozorovat také z genderového hlediska, i když ve skupinách starších osob jsou tyto diference nižší než v případě celkového porovnání. Rozdíly v míře nezaměstnanosti mezi ženami a muži uvedené v tabulce 1 jsou vypočteny dle přílohy A. Některá data ČSÚ neuvádí, proto nejsou v tabulce uvedeny údaje u nejstarší sledované skupiny v letech 2011 a 2016.

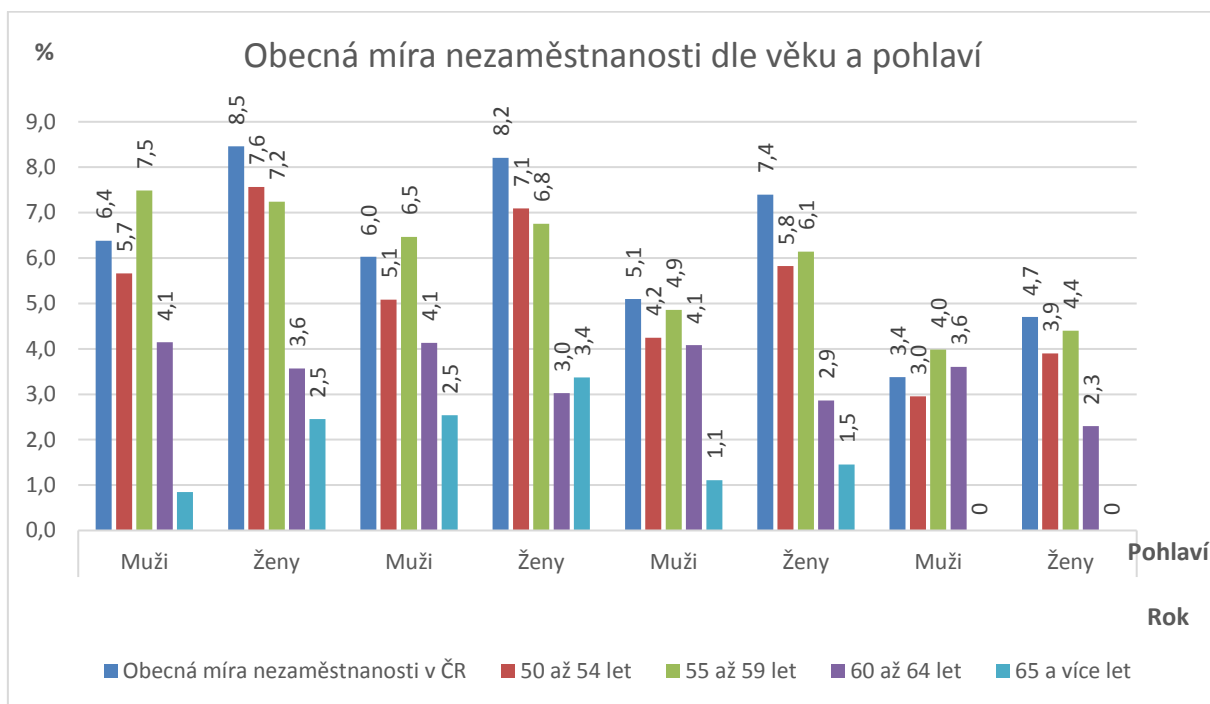
Tabulka 1: Rozdíly mezi obecnou mírou nezaměstnanosti žen a mužů dle věku

Věk \ Období	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Celkem	2,08 %	2,10 %	2,18 %	2,38 %	2,30 %	1,85 %	1,32 %
50 až 54 let	1,91 %	1,89 %	2,01 %	1,36 %	1,58 %	1,34 %	0,95 %
55 až 59 let	-0,25 %	-0,41 %	0,29 %	1,31 %	1,28 %	1,33 %	0,42 %
60 až 64 let	-0,58 %	-0,71 %	-1,11 %	-0,99 %	-1,22 %	-1,26 %	-1,31 %
65 a více let	1,61 %	x	0,83 %	0,81 %	0,34 %	0,15 %	x

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

V případě rozdílů mezi mírou nezaměstnanosti žen a mužů je neobvyklý rozdíl ve věkové skupině od 60 do 64 let, kdy míra nezaměstnanosti žen je po celé sledované období nižší než míra nezaměstnanosti mužů a tento rozdíl v průběhu let narůstá. Nižší míru nezaměstnanosti měly v letech 2010 a 2011 také ženy ve věku 50–59 let, tato situace však již neplatí, což může být dáno průběžným sjednocováním hranice odchodu do důchodu, kdy ženy z této věkové skupiny již v letech 2010 a 2011 dospěly do důchodového věku, mohly zvolit odchod do starobního důchodu, a proto nebyly evidovány na úřadech práce.

Porovnání výše obecné míry nezaměstnanosti v ČR s mírou nezaměstnanosti starších mužů a žen v průběhu sledovaného období znázorňuje obrázek 10.

Obrázek 10: Obecná míra nezaměstnanosti dle věku a pohlaví

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Zatímco míra nezaměstnanosti žen je ve všech uvedených věkových skupinách nižší než celková obecná míra nezaměstnanosti žen v ČR, u mužů je tento ukazatel ve skupině 55–59 let nižší pouze v roce 2014. Rok 2016 je oproti ostatním rokům odlišný, míry nezaměstnanosti se mezi jednotlivými věkovými skupinami srovnávají, toto platí zejména u mužů, kdy nejvyšší rozdíl činí 1 %. Vzhledem k nedostupnosti údajů není v tomto porovnání uvedena v roce 2016 skupina starších 65 let.

3.2 Národní akční plán

Význam seniorů ve společnosti potvrdil rok 2012, který byl vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační aktivity. Hlavním výstupem tohoto roku je Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Jednou z oblastí, které se Akční plán věnuje, je právě účast seniorů na trhu práce.

Dle Národního akčního plánu se ČR musí pro zabezpečení zvyšování i ekonomické konkurenceschopnosti stát zemí vstřícnou k zaměstnancům různého věku. Mezi hlavní výzvy k dosažení tohoto záměru patří:

- změna postojů ke stárnutí jak na úrovni společnosti, tak mezi zaměstnavateli a zaměstnanci;
- propojení opatření Age Managementu s důchodovou reformou tak, aby došlo ke změně přístupů k aktivnímu stárnutí na trhu práce, neovlivňované pouhým zvýšením věku odchodu do důchodu;
- zajištění široké publicity konceptu Age Managementu a jeho využití jakožto nedílné součásti personálního řízení a společenské a sociální odpovědnosti firem;
- příprava věkově staršího obyvatelstva na aktivní stárnutí, období aktivního stárnutí a období důstojného stáří;
- sběr a šíření příkladů dobré praxe na národní i mezinárodní úrovni.

K naplnění těchto výzev stanovuje Národní akční plán strategické cíle, rozpracované do podrobnějších specifických cílů. Jedním z cílů je zajistit informovanost veřejnosti o důchodové reformě a možnostech pracovní činnosti v kombinaci s dávkou v důchodovém systému zejména pomocí revize systému důchodového pojištění za účelem zvýšení motivace osob k delšímu setrvání na trhu práce. K dalším cílům Národního akčního plánu patří prodloužení pracovní kariéry pracovníků a motivace k odkladu odchodu do důchodu úpravou legislativních podmínek a také boj proti výskytu věkové diskriminace. Tento cíl je specifikován zejména podporou samostatného podnikání starších pracovníků, poskytnutím potřebné pomoci a podpory, nabídnutím pracovního uplatnění prostřednictvím rekvalifikací, podporou flexibility trhu práce při zaměstnávání starších pracovníků a seniorů, zvýšením dostupnosti dat o možnostech Age Managementu, nastavením spolupráce mezi klíčovými aktéry na trhu práce, změnou postojů ke stárnutí na základě informování společnosti o věkové diverzitě jako o konkurenční výhodě pro firmy i společnosti a také podporou zavádění konceptu Age Managementu na Úřadu práce ČR.

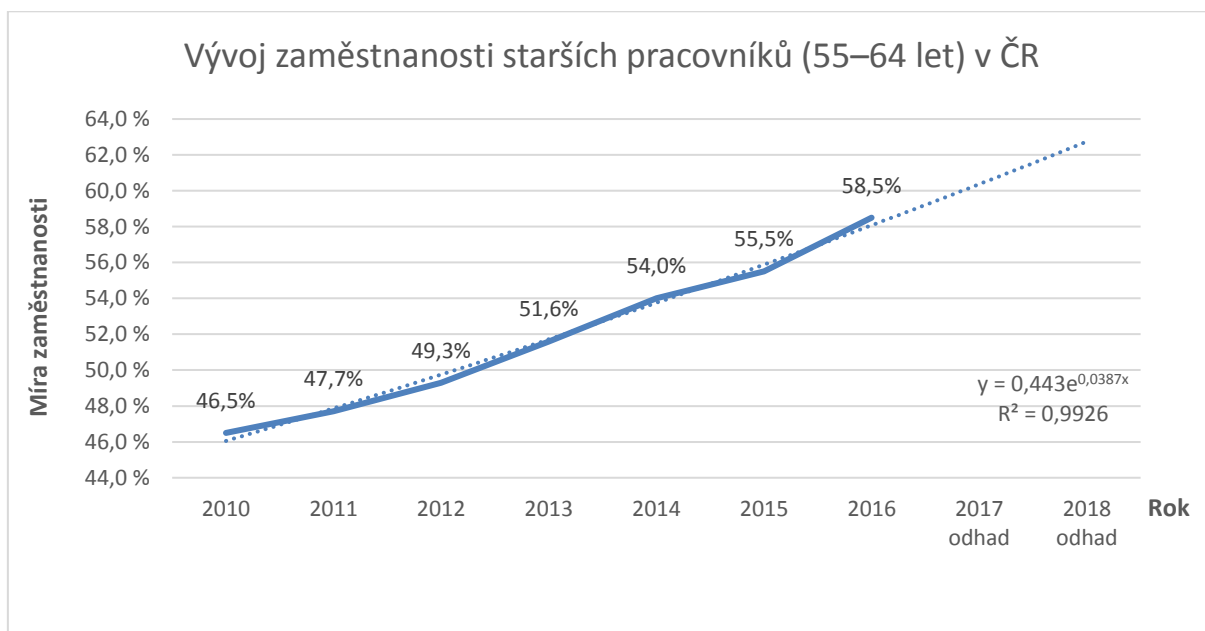
Zaměstnávání starších pracovníků je také jedním z dílčích cílů, které si ČR stanovila v souladu se záměry desetileté strategie EU s názvem Evropa 2020. Tato strategie se zaměřuje na vytváření pracovních míst a hospodářský růst. Cílem strategie Evropa 2020 je vytvořit podmínky pro inteligentní a udržitelný růst podporující sociální začleňování.

Strategie určuje pět hlavních cílů, týkajících se zaměstnanosti, výzkumu a vývoje, otázek klimatu a energetiky, vzdělávání, sociálního začleňování a snižování chudoby, kterých by měla

EU během let 2010 až 2020 dosáhnout a které jsou jednotlivými státy EU modifikovány dle jejich konkrétních možností a potřeb. ČR si jako jeden z cílů v oblasti zaměstnanosti stanovila zvýšení míry zaměstnanosti starších pracovníků (55–64 let) na 55 %. Tento cíl se v současné době daří plnit, kromě přechodného poklesu v roce 2010, tento ukazatel postupně rostl, přičemž v roce 2013 dosáhl 51,6 %, v roce 2014 se zvýšil na 54,0 % a v roce 2015 splnila ČR stanovený cíl, když míra zaměstnanosti skupiny starších pracovníků vystoupila na 55,5 % (ČSÚ, 2016).

3.3 Míra a struktura zaměstnanosti starších pracovníků

Jak již bylo řešeno výše, zaměstnanost starších pracovníků v ČR v předchozích letech rostla. Rostoucí tendenci ukazatele míry zaměstnanosti starších osob v ČR ukazuje obrázek 11. Z grafického znázornění vývoje zaměstnanosti skupiny pracovníků ve věku 55–64 let lze vyčíst dlouhodobý nárůst sledovaného ukazatele. V období mezi lety 2010 a 2016 rostla zaměstnanost této skupiny z původních 46,5 % na 58,5 %. Dle odhadu dalšího trendu bude růst pokračovat také v následujících letech.

Obrázek 11: Vývoj zaměstnanosti starších osob, věková skupina 55–64 let

Zdroj: (ČSÚ, 2016), vlastní výpočty

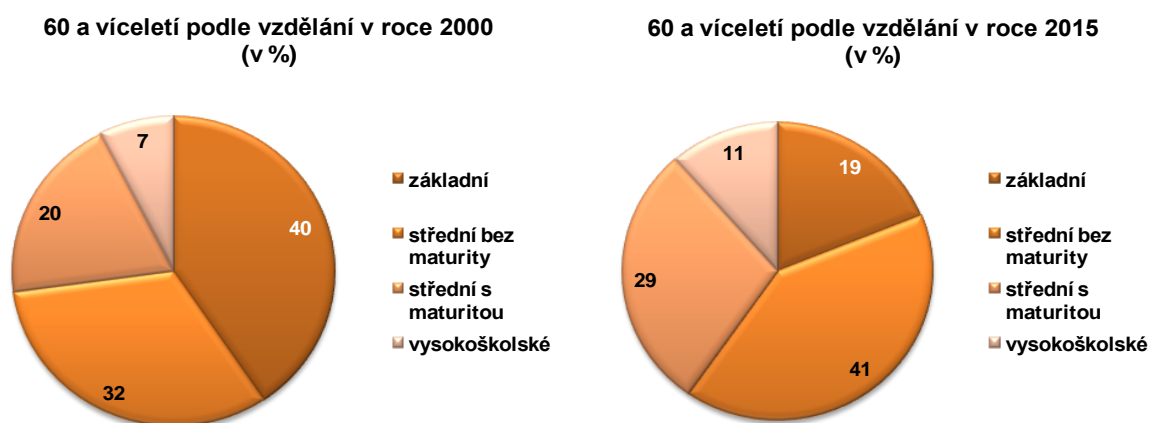
Vývoj zaměstnanosti sledované skupiny vystihuje exponenciální regresní funkce ve tvaru $y = 0,443e^{0,0387x}$ s indexem spolehlivosti $R^2 = 0,9926$, který značí velmi vysokou přesnost zvolené regresní funkce. Odhad míry zaměstnanosti činí 60,4 % pro rok 2017 a 62,8 % pro rok 2018. Rostoucí tendenci sledovaného ukazatele lze připsat několika vlivům, mezi které patří zejména zvyšující se věková hranice umožňující odchod do starobního důchodu, kdy starší lidé přirozeně zůstávají v zaměstnání déle. Další příčinou růstu sledovaného ukazatele je současná

ekonomická situace ČR, kdy v důsledku oživení ekonomiky narůstá poptávka po lidském kapitálu.

Přes optimistický vývoj ukazatele zaměstnanosti patří zaměstnávání starších osob k nejčastěji řešeným problémům na trhu práce. Většina firem dává přednost mladším uchazečům. Míru zaměstnanosti seniorů výrazně ovlivňují faktory demografické a ekonomické, na výši tohoto indikátoru mají podíl také faktory institucionální povahy. Svůj podíl má i charakter vykonávané práce. Poptávku po zaměstnání u seniorů ovlivňuje především výše věku odchodu do důchodu, výše starobního důchodu, podmínky pro odchod do předčasného starobního důchodu, možnost souběžné výdělečné činnosti a také systém invalidních důchodů. Jak bylo prezentováno na obrázku 11, lze do budoucna očekávat nárůst ukazatele zaměstnanosti u starších pracovníků. Již dnes, kdy se hranice odchodu do důchodu pohybuje kolem 65 let, ne všichni lidé v tomto věku s prací skutečně skončí. Existují profese, které do penze odcházejí výrazně později, někdy v podstatě pracují až do své smrti. Jedná se například o herce, politiky, vědce a spisovatele a mnoho dalších. Během delšího, zdravějšího a produktivnějšího života lze vytvořit větší bohatství v průběhu jeho aktivní části a spořit si tak na stáří a solidní důchod.

K podmínkám, které zajistí starším pracovníkům konkurenceschopnost na trhu práce, patří nejen dobrý zdravotní stav, ale také dostatečné vzdělání, které jim zpravidla umožní zůstat v pracovním procesu i v pokročilejším věku.

Grafy na obrázku 12 porovnávají úroveň vzdělání 60 a víceletých v ČR v letech 2000 a 2015.

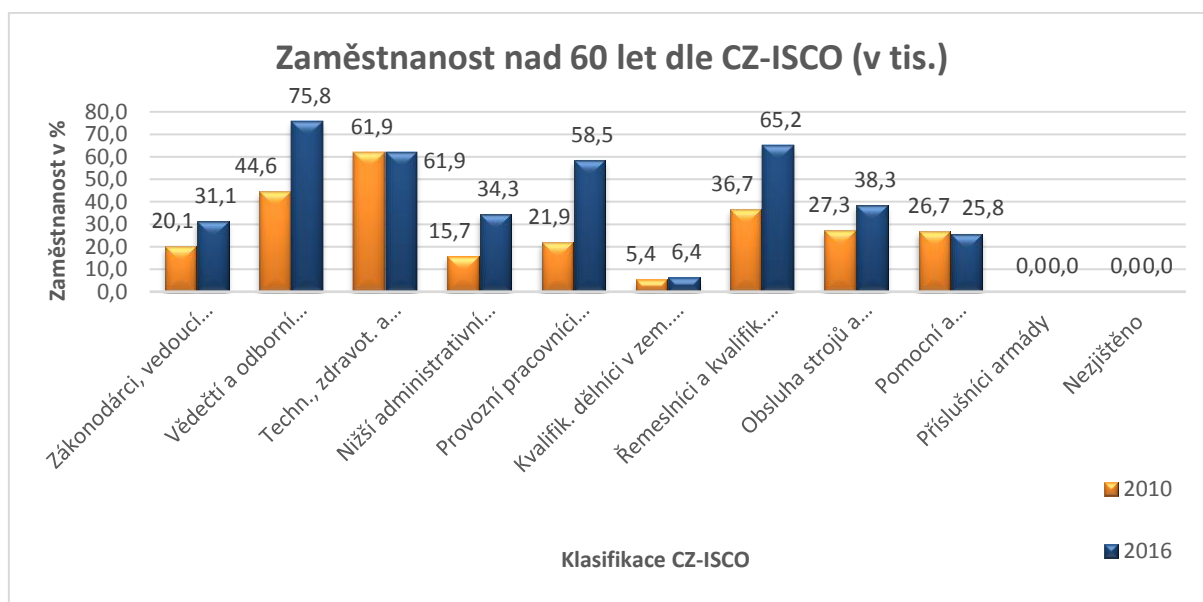
Obrázek 12: Úroveň vzdělání 60 a víceletých v ČR v letech 2000 a 2015

Zdroj: (ČSÚ, 2016)

V roce 2000 tvořili největší podíl z 60 a víceletých osoby se základním vzděláním, zatímco v roce 2015 osoby se středním vzděláním bez maturity. V porovnání obou let výrazně klesl podíl osob se základním vzděláním, všechny ostatní skupiny vykazují nárůst.

Pro seniory dnes existuje různorodá nabídka dalšího vzdělávání, zajímavou a dnes často využívanou možností je studium na univerzitách třetího věku. Nejedná se o klasické vysokoškolské studium, senioři nemají statut studenta, ale vybírají si z nabízených kurzů či přednáškových programů. Mohou si vybírat mezi kurzy, které jim rozšíří možnosti v uplatnění na trhu práce, jako jsou jazykové kurzy, či kurzy moderních technologií, případně si mohou vybrat kurz zaměřený na jejich zájmové aktivity, např. psychologii, historii, umění apod. Univerzity třetího věku nabízí v ČR většina vysokých škol, ke kterým se přidávají vyšší odborné školy a další instituce, jako jsou například veřejné knihovny.

Porovnání počtu zaměstnaných osob nad 60 let dle klasifikace CZ-ISCO znázorňuje obrázek 13. Klasifikace CZ-ISCO vychází z metodických principů mezinárodní klasifikace ISCO-08 a je založena na dvou hlavních principech, kterými jsou druh vykonávané práce a úroveň dovedností.

Obrázek 13: Zaměstnanost nad 60 let dle CZ-ISCO

Zdroj: (ČSÚ 2011, 2017), vlastní zpracování

Z grafu zaměstnanosti sledované skupiny lze vyčíst, že nejvyšší podíl 75,8 % starších osob je zaměstnán v kategorii vědečtí a odborní duševní pracovníci. Tato kategorie také zaznamenala spolu s řemeslníky a provozními pracovníky ve službách za uvedené období nejvyšší nárůst. Nejmenší podíly ve výši zaměstnaných starších pracovníků vykazují kategorie kvalifikovaných dělníků v zemědělství, lesnictví a rybnářství (včetně příbuzných oborů) – 6,4 % a také zaměstnanci v ozbrojených silách, kteří v grafu nejsou uvedeni z důvodu nulové zaměstnanosti.

3.4 Specifika zaměstnání ve starobním důchodu

Zaměstnávání starší generace má svá specifika. Je třeba si uvědomit, že pro zaměstnání člověka by neměl být věk omezením, je třeba posoudit především předpoklady každého jednotlivce pro práci. Existují faktory, které tuto věkovou skupinu oddělují od ostatních. K výhodám starší generace patří především vysoká odbornost ve vykonávané profesi, ale i dovednosti a znalosti, které s touto profesí přímo nesouvisí. Lidé během života získávají další životní zkušenosti, jsou odpovědnější, spolehlivější, vyzrálí. Mohou přinést obrovské zkušenosti a předat své znalosti mladší generaci. Pracující senioři se stávají důležitou součástí trhu práce vzhledem k tomu, že je zaměstnavatelé často nemají kým nahradit.

Odchod do starobního důchodu není důvodem k ukončení pracovního poměru. Po odchodu do starobního důchodu mohou lidé dále vykonávat svoji profesi, a to jak na základě pracovní smlouvy, dohody o provedení práce či dohody o pracovní činnosti. Nemusí končit ani s podnikáním, případně mají možnost si svoji firmu založit. Podnikání v důchodovém věku je posuzováno jako vedlejší činnost, což je výhodou zejména v souvislosti s odvody příspěvků na sociální a zdravotní pojištění.

V souvislosti s výdělečnou činností seniorů existuje omezení pouze pro osoby pobírající předčasný důchod, jejichž výdělky jsou limitovány a tyto osoby mohou vykonávat výhradně činnost, která nezakládá účast na sociálním pojištění.

Pokud senior souběžně s pobíráním starobního důchodu vykonává výdělečnou činnost zakládající účast na důchodovém pojištění, umožňuje mu zákon o důchodovém pojištění požádat o přepočtení důchodu. Za každých 360 odpracovaných dní se důchod zvyšuje o 0,4 % výpočtového základu. Při přepočítání starobního důchodu se posuzují kalendářní dny, ale některé dny se do uvedeného období nezapočítávají. Jedná se o dny neplaceného volna, neomluvené absence, dočasné pracovní neschopnosti či ošetřování člena domácnosti. Výše výdělku za činnost vykonávanou souběžně s pobíráním starobního důchodu nemá na přepočtení vliv. O přepočtení důchodu mohou požádat i osoby vykonávající samostatnou výdělečnou činnost současně s pobíráním starobního důchodu, pokud prokáží účast na sociálním pojištění.

Jedinci, kteří dosáhli důchodového věku, si mohou vybrat ještě ze dvou jiných variant, než je pobírání plného starobního důchodu. V tom případě se liší také přepočtení výše výpočtového základu. Pokud zvolí možnost pobírat poloviční důchod, potom se výpočtový základ zvýší o 1,5 % za každých 180 odpracovaných dní, v případě odložení výplaty starobního důchodu činí zvýšení 1,5 % za každých 90 odpracovaných dní.

4 ANALÝZA EKONOMICKÉHO POSTAVENÍ SENIORŮ V ČR

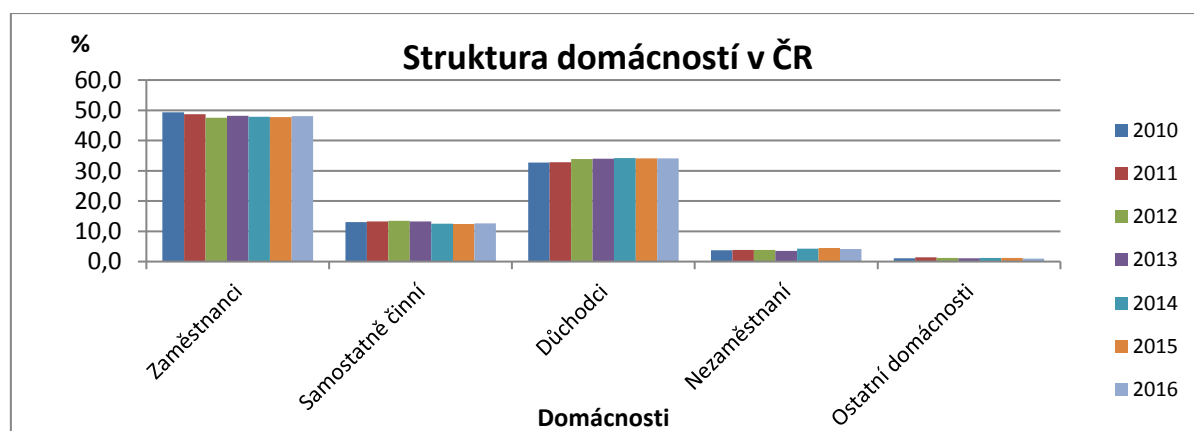
Ekonomické postavení osoby, či skupiny osob je ovlivněno jejich socioekonomickou pozicí, která zahrnuje příslušnost k určité sociální skupině. V případě seniorů můžeme předpokládat velký rozdíl mezi jedinci ekonomicky aktivními a ekonomicky neaktivními. Ekonomické postavení neaktivních osob je závislé především na prostředí, které je dáno systémem důchodového zabezpečení, zatímco ekonomicky aktivní jedinci mohou svoji situaci zlepšit pomocí různých dalších příjmů.

Ze zjištěných dat o příjmech a výdajích seniorů bude pomocí časových řad popsána ekonomická situace této skupiny obyvatel, charakterizován její vývojový trend a v případě dostatečně vysoké hodnoty indexu spolehlivosti stanovena predikce budoucího vývoje. Pomocí korelačního koeficientu bude určena závislost vybraných údajů.

4.1.1 Struktura domácností v ČR

Jedním z důležitých úkolů vyspělé společnosti je zajistit uspokojivou životní úroveň a dostatečné množství zdrojů pro osoby v důchodovém věku. Důchodový věk v ČR není stanoven pevně, ale je na základě platné legislativy průběžně navyšován. V roce 2017 činí věk odchodu do starobního důchodu u mužů 63 let a 2 měsíce, u žen bez vychovaných dětí 62 let a 4 měsíce, případně 62 let a 8 měsíců, v případě narození po 1. 1. 1955 a pro ženy se dvěma dětmi 60 let a 4 měsíce, respektive 60 let a 8 měsíců, pokud je datum narození po 1. 1. 1957.

Budoucím trendem je i přes zvyšování věku odchodu do důchodu nárůst podílu osob důchodového věku. Stárnutí obyvatelstva má samozřejmě vliv také na změny ve struktuře domácností. Vývoj struktury domácností dle osoby v jejím čele v letech 2010–2015 znázorňuje obrázek 14.

Obrázek 14: Struktura domácností v ČR (v %)

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Mezi roky 2010 a 2016 klesá podíl domácností zaměstnanců o 1,35 p. b., domácností samostatně činných osob o 0,42 p. b., podíl ostatních skupin domácností klesá pouze minimálně, o 0,1 p. b. Podíl domácností v čele s nezaměstnaným roste o 0,44 p. b., ale největší rozdíl lze zaznamenat u domácností důchodců, jejichž počet vzrostl o 1,44 p. b., což v absolutním vyjádření činí 127 355 domácností, přičemž celkový nárůst domácností v uvedeném období dosáhl 198 175.

4.2 Příjmy seniorů

Člověk se může zajistit na stáří několika různými způsoby. Tradičním způsobem je zajištění v rámci rodiny. Ke zlepšení situace seniorů mohou přispět jejich děti, které vrátí rodičům péči z doby, kdy jim právě rodiče zabezpečovali jejich potřeby. Další možností je tvorba soukromých úspor. Většina lidí ovšem spoléhá na sociální systém, kterého se účastní, kdy do systému povinně odvádí podíl ze svých výdělků ve formě sociálního pojištění a poté očekává výplatu penze, která ho zaopatří, až nebude schopný pracovat.

4.2.1 Celkové příjmy domácností důchodců

Strukturu příjmů domácností dle postavení osoby v čele domácnosti sleduje ČSÚ v rámci výběrového šetření Životní podmínky EU-SILC. Domácnosti důchodců jsou v této statistice rozčleněny na „Domácnosti důchodců celkem“, z toho „s pracujícími členy“ a „bez pracujících členů“. ČSÚ sleduje data také v další statistice, a to ve statistice rodinných účtů, kde však příjmy již nejsou rozčleněny dle jednotlivých zdrojů a data jsou uvedena pouze pro domácnosti důchodců bez ekonomicky aktivních členů. Pro analýzu příjmů budou použita data z šetření Životní podmínky EU-SILC.

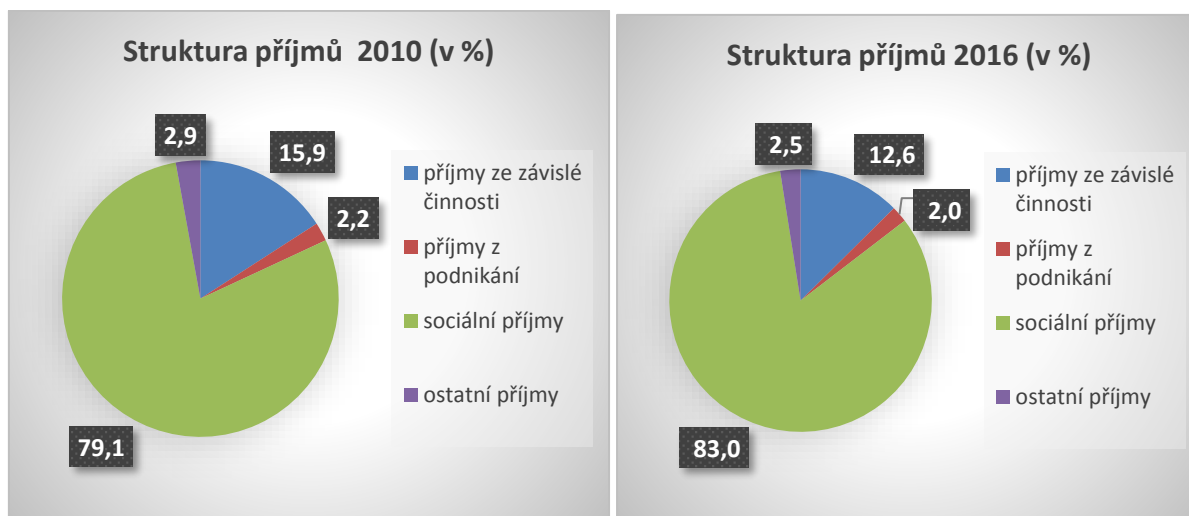
Vzhledem k tomu, že struktura výdajů seniorů je uváděna pouze pro domácnosti důchodců bez ekonomicky aktivních členů, budou pro porovnání příjmů a výdajů skupiny důchodců využito příjmů ze statistiky rodinných účtů. Obě zmíněná šetření uvádějí příjmy sledovaných domácností v průměrné výši v Kč na osobu a rok, jejich výše se výrazně neliší, jak je vidět z tabulky 2.

Tabulka 2: Čisté peněžní příjmy v průměru (v Kč na osobu a rok)

Období \ Šetření	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Životní podmínky EU-SILC	133 279	136 742	141 743	144 235	145 551	141 739	146 103
Statistika rodinných účtů	130 979	139 993	141 316	145 533	146 360	146 487	146 742

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Strukturu příjmů domácností důchodců v letech 2010 a 2016 dle výběrového šetření Životní podmínky EU-SILC, prezentuje obrázek 15. Nejvyšší podíl příjmů sledované skupiny je zastoupen příjmy sociálními, nejnižší příjmy z podnikání.

Obrázek 15: Struktura příjmů domácností důchodců v ČR v letech 2010 a 2016

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

4.2.2 Sociální příjmy

Sociální příjmy jsou, jak již bylo uvedeno na předchozí straně, nejvyšší položkou v příjmech seniorů. ČSÚ sleduje strukturu sociálních příjmů dle položek:

- důchody
- dávky nemocenského pojištění a náhrady mzdy při pracovní neschopnosti
- podpora v nezaměstnanosti
- dávky státní sociální podpory
- jiné příjmy ze sociálního zabezpečení
- stipendia

Výši sociálních příjmů na rok a osobu v domácnostech důchodců, tak jak je sleduje ČSÚ, uvádí tabulka 3. Nejnižší podíly sociálních příjmů u sledované skupiny zastupují stipendia, přídavky na děti, rodičovský příspěvek a dávky v hmotné nouzi. Těmto skupinám příjmů se tato práce vzhledem k jejich zanedbatelné velikosti nebude věnovat. Naopak nejvýznamnější položkou jsou důchody, jejichž podíl na celkových sociálních příjmech se v jednotlivých letech pohybuje mezi 96 až 97 %. Nad situací, kdy hlavním zdrojem důchodu jsou pro většinu lidí v ČR státní penze je třeba se zamyslet. Může nastat okamžik, kdy státní důchod v budoucnu pokryje pouze životní minimum, proto by si lidé měli uvědomit, že pokud si nezajistí dodatečný

příjem, například připojištěním ze soukromých zdrojů, může se jejich ekonomická situace po odchodu do starobního důchodu výrazně zhoršit.

Tabulka 3: Výše sociálních příjmů (v Kč na osobu a rok)

Příjem \ Období	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Celkem	107 624	111 184	118 217	120 102	120 899	123 525	128 211
Důchody	104 132	107 502	114 783	116 324	117 216	119 495	124 109
Dávky nemocenského pojištění	251	169	224	234	115	210	333
Podpora v nezaměstnanosti	435	317	298	140	198	184	128
Dávky státní sociální podpory	517	457	590	978	1 043	978	966
v tom: přídavky na děti	100	72	68	85	83	81	56
rodičovský příspěvek	207	65	154	184	111	117	75
příspěvek na bydlení	152	223	259	555	586	542	546
ostatní dávky SSP	59	96	206	154	263	238	288
Jiné příjmy ze SZ	2 289	2 739	2 322	2 426	2 327	2 656	2 648
z toho dávky v hmotné nouzi	160	143	149	153	132	121	109
stipendia	0	0	0	0	0	0	28

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

V současné době jsou v ČR z důchodového pojištění vypláceny následující **druhy důchodů**:

- starobní důchod,
- invalidní důchod,
- vdovský či vdovecký důchod,
- sirotčí důchod.

Nejčastějším důchodem, kterým jsou senioři zabezpečeni, je **důchod starobní**, ostatní druhy jsou v příjmech seniorů zastoupeny pouze nízkým podílem. Důchod pocházející z veřejných rozpočtů představuje hlavní zdroj příjmů důchodců ve většině evropských zemí.

Důchody jsou v ČR podobně jako ve většině evropských zemí založeny na průběžném financování a mezigenerační solidaritě. V tomto systému se nevytváří žádné fondy, příspěvky jsou okamžitě přerozděleny a vyplaceny příjemcům. Průběžný systém financování důchodů je velmi citlivý na demografický vývoj a produktivitu práce.

Sazby pojistného na sociální zabezpečení, jejichž součástí je příspěvek na důchodové zabezpečení, jsou od 1. 1. 2017 stanoveny takto:

- zaměstnavatelé – 25 % z vyměřovacího základu, z toho 2,3 % na nemocenské pojištění, 21,5 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti;
- zaměstnanci – 6,5 % z vyměřovacího základu;
- OSVČ – 29,2 % z vyměřovacího základu, z toho 28 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti, jde-li o OSVČ účastnou důchodového pojištění a 2,3 % z vyměřovacího základu na nemocenské pojištění, jde-li o OSVČ účastnou nemocenského pojištění;
- osoby dobrovolně účastné na důchodovém pojištění – 28 % z vyměřovacího základu.

U sociálního pojištění je stanoven maximální vyměřovací základ, který činí čtyřiceti osminásobek průměrné mzdy, v roce 2016 byla výše maximálního vyměřovacího základu 1 296 288 Kč, pro rok 2017 činí tato částka 1 355 136 Kč.

Důchodový účet je v posledních letech schodkový, peníze tak musí být dofinancovány z jiných státních zdrojů než z odvedeného pojištění. Rozdíl mezi výdaji a příjmy na dávky důchodového pojištění se v posledních třech letech snižuje. K poklesu tohoto rozdílu výrazně přispívá současná hospodářská situace, kdy roste zaměstnanost a zároveň se zvyšují mzdy, což ve svém důsledku znamená vyšší výběr pojistného. Vyšší schodku důchodového účtu v letech 2014–2016 prezentuje tabulka 4.

Tabulka 4: Schodek důchodového účtu

Ukazatel	Období	2014	2015	2016
Příjmy z pojistného a příslušenství na důchodové pojištění v mld. Kč		333,00	351,90	372,90
Výdaje na dávky důchodového pojištění včetně záloh v mld. Kč		376,40	385,50	389,20
Rozdíl příjmů a výdajů na důchodové pojištění v mld. Kč		-43,40	-33,60	-16,30

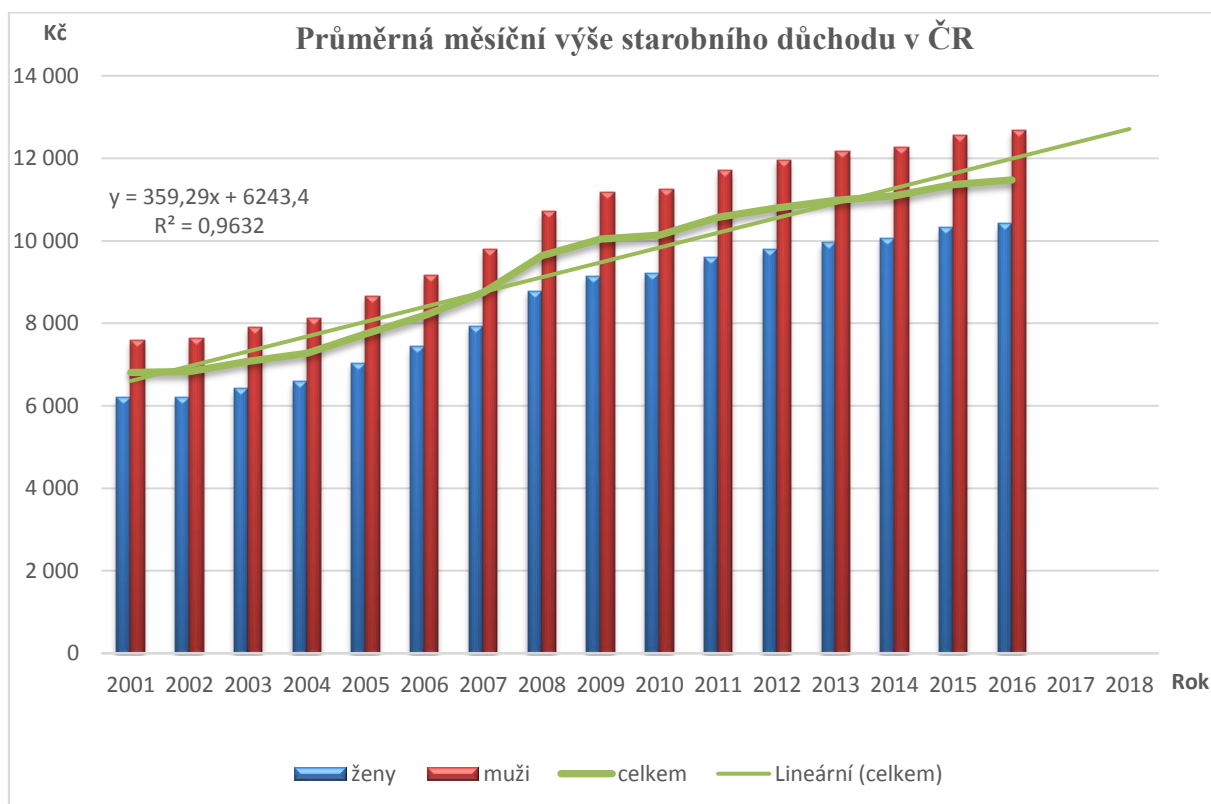
Zdroj: (ČSSZ, 2016); (ČTK, 2017), vlastní zpracování

Tabulka 4 ukazuje, že rozdíl mezi příjmy a výdaji důchodového účtu činí v roce 2016 méně než polovinu rozdílu v roce 2015. Dle návrhu rozpočtu na rok 2018 by měl důchodový účet za rok 2018 dosáhnout přebytku (MFČR, 2017).

Průměrná měsíční výše starobního důchodu v ČR v roce 2016 činila 11 475 Kč. Výrazný rozdíl ve výši vypláceného starobního důchodu je mezi muži a ženami. Zatímco výše průměrného důchodu vyplácená mužům činila 12 678 Kč, ženám bylo vypláceno pouze 82,15 % této částky,

což v peněžním vyjádření znamená 10 416 Kč. (ČSÚ, 2017). V těchto číslech jsou zahrnuty pouze dávky poskytnuté ze státního systému, tedy bez různých individuálních spoření a připojištění.

V obrázku 16 je naznačen také budoucí trend vývoje výše starobních důchodů. Rostoucí tendenci výše starobních důchodů znázorňuje lineární regresní funkce s indexem spolehlivosti $R^2 = 0,9632$, který znamená vysokou vypovídací hodnotu zvolené funkce. Dle rovnice vybrané funkce $y = 359,29x + 6243,4$, byly dopočítány odhady výše starobních důchodů pro následující dva roky. Odhad pro rok 2017 činí 12 351 Kč a v roce 2018 se částka předpokládaného starobního důchodu zvyšuje na 12 710,-- Kč.

Obrázek 16: Průměrná měsíční výše starobního důchodu v ČR (stav k prosinci příslušného roku)

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Index spolehlivosti je pro uvedený odhad poměrně vysoký. Pokud však odhad porovnáme s čísly uváděnými pro rok 2017 a 2018, není přesný. Průměrný starobní důchod se podle údajů ČSSZ pohyboval v červnu 2017 okolo 11 800 Kč. MPSV uvádí plánované zvýšení starobních důchodů pro rok 2018 o necelých 500 Kč, což znamená starobní důchod pro rok 2018 ve výši 12 300 Kč. Přesnější pohled na rozložení výše starobních důchodů pobíraných v ČR poskytuje tabulka 5, která ukazuje značné rozdíly ve výši pobíraných starobních důchodů mezi muži

a ženami. Zatímco muži pobírají ve více než 50 % starobní důchod ve výši mezi 11–14 tisíci korun, většina žen dosáhne úrovně mezi 8 až 11 tisíci korun.

Tabulka 5: Příjemci starobního důchodu podle jeho výše a pohlaví

Výše důchodu	muži		ženy	
	počet	v %	počet	v %
do 4 999 Kč	7 834	0,94	16 647	1,75
5 000 Kč – 7 999 Kč	17 194	2,05	76 974	8,09
8 000 Kč – 10 999 Kč	156 889	18,74	518 352	54,50
11 000 Kč – 13 999 Kč	444 160	53,06	298 229	31,36
14 000 Kč – 16 999 Kč	180 386	21,55	32 544	3,42
nad 17 000 Kč	30 646	3,66	8 330	0,88
Celkem	837 109	100,00	951 076	100,00

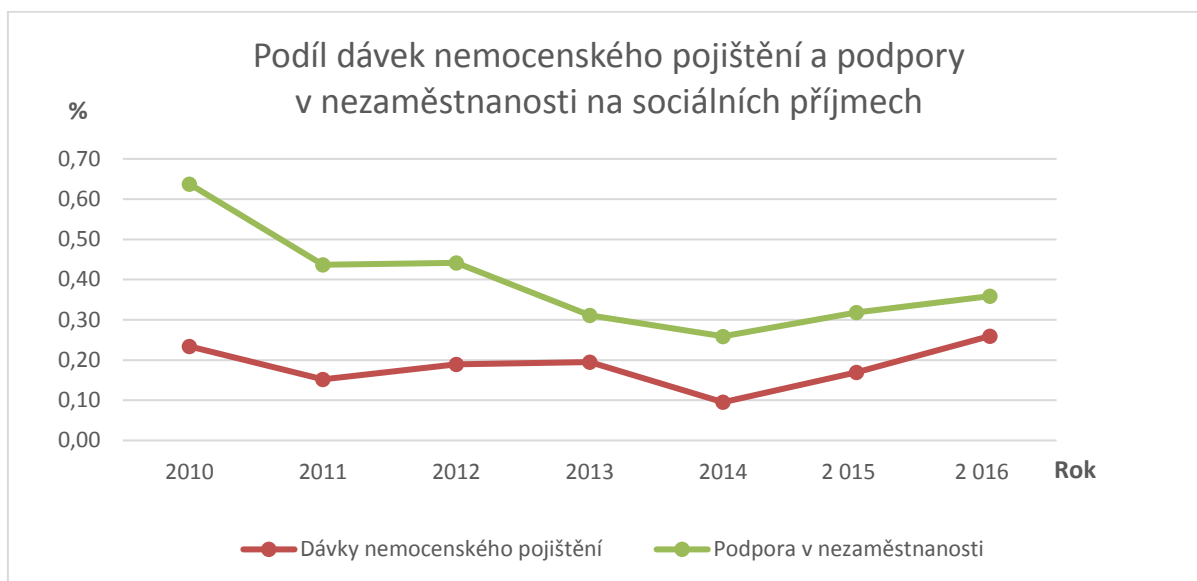
Zdroj: (MPSV 2017), vlastní zpracování

V příloze A je výše pobíraných starobních důchodů rozčleněna podrobněji, u mužů činí nejčastěji pobíraný důchod 12–13 tisíc korun (19,3 %), dále potom 11–12 tisíc korun a 13–14 tisíc korun (shodně 16,9 %). Ženy nejčastěji dostanou částku 9–10 tisíc korun (21,5 %), případně 10–11 tisíc korun (20,9 %). Při uvedené průměrné výši důchodu v roce 2016 pohybující se okolo 11 000 Kč se pod úrovní této hranice nachází pouze 23 % mužů, ale 67 % žen.

Ve většině případů důchody v ČR nepodléhají dani z příjmů. Důchody jsou od daně z příjmu fyzických osob za rok 2016 osvobozeny až do souhrnné částky 356 400 Kč (36násobek minimální mzdy platné k 1. lednu 2016 ve výši 9 900 Kč). Měsíční důchod nad 27 600 Kč pobírá velmi málo důchodců. Sociální pojištění a zdravotní pojištění se z důchodu neplatí nikdy. Za všechny důchodce platí příslušné zdravotní pojišťovně zdravotní pojištění stát.

Dávky nemocenského pojištění jsou určeny pouze pro osoby, které jsou pro tento případ pojištěny. Jedná se tedy o osoby, které jsou zaměstnané v pracovním poměru, služebním poměru, či mají uzavřenou dohodu o pracovní činnosti či dohodu o provedení práce, které zakládají povinnosti nemocenského pojištění. Osoby samostatně výdělečně činné se do systému nemocenského pojištění mohou přihlásit dobrovolně. Nemocenské dávky jsou vypláceny osobě, která je dočasně uznána neschopnou k výkonu svého dosavadního zaměstnání. Z výše uvedeného vyplývá, že senioři, kteří jsou ve starobním důchodu a nevykonávají žádnou výdělečnou činnost, tyto dávky nepobírají. Podobná situace je v případě podpory v nezaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že po odchodu do starobního důchodu nejsou senioři evidováni jako uchazeči o zaměstnání na úřadech práce, nenaplnují podmínky pro přiznání podpory v nezaměstnanosti. To, že ze statistik určitá výše těchto sociálních příjmů vyplývá, je dáno tím, že v některých v domácnostech, kde stojí v čele důchodce, se vyskytují osoby

výdělečně činné. Sociální příjmy z výše uvedených kategorií jsou ovšem velmi nízké, jejich podíl se pohybuje pod jedním procentem, jak je vidět z obrázku 17.

Obrázek 17: Podíl dávek nemocenského pojištění a podpory v nezaměstnanosti
Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Dávky státní sociální podpory

Mezi dávky státní sociální podpory v ČR patří:

- přídavek na dítě
- rodičovský příspěvek
- příspěvek na bydlení
- ostatní dávky státní sociální podpory

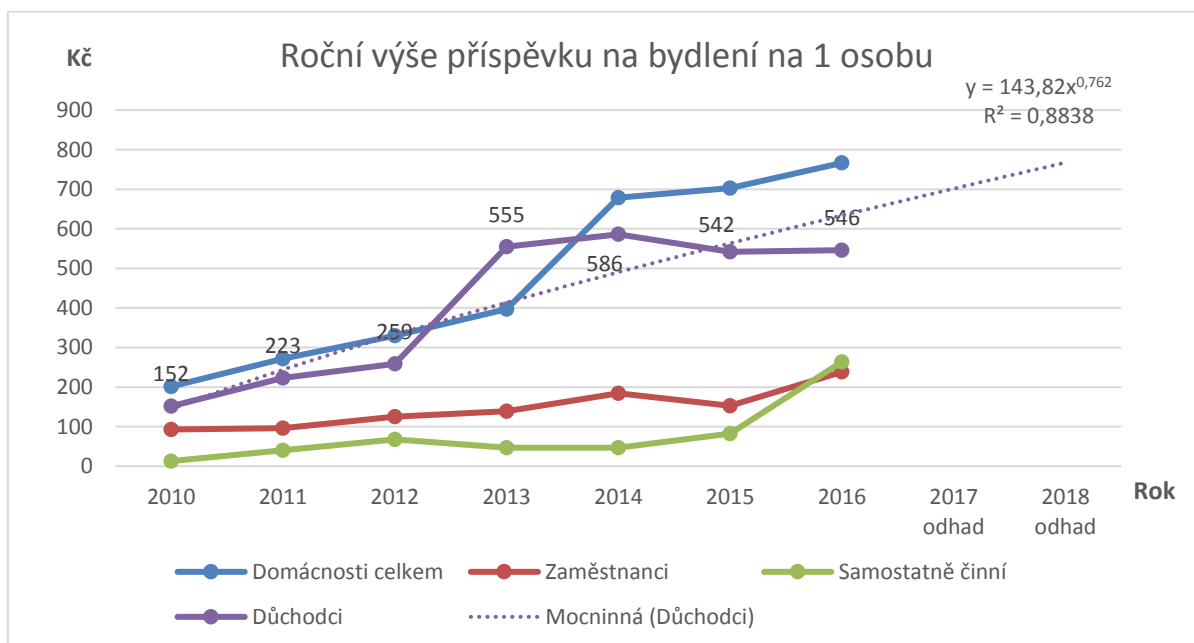
Z dávek státní sociální podpory se seniorů týká zejména příspěvek na bydlení a ostatní dávky státní sociální podpory.

Příspěvek na bydlení je součástí systému státní sociální podpory, který je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Touto dávkou přispívá stát jednotlivcům a rodinám na náklady na bydlení.

Splněny musí být dvě podmínky současně:

- žadatel a osoby s ní společně posuzované musí mít trvalý pobyt a bydliště na území ČR
- 30 % (v Praze 35 %) rozhodného příjmu rodině nebo jednotlivci nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů je nižší než příslušné náklady na bydlení, které stanoví zákon.

Příspěvek na bydlení nezískává jednotlivec automaticky, ale musí o něj požádat. Žádost lze podat zpětně, ale pouze tři měsíce od měsíce, za který příspěvek náleží. Žádosti o poskytování dávek státní sociální podpory vyřizují krajské pobočky Úřadu práce ČR podle místa trvalého pobytu osoby, která má na dávku nárok, tj. oprávněné osoby. Pro vyšší příspěvku na bydlení je rozhodující příjem rodiny a výše nákladů na bydlení, přičemž minimální částka příspěvku na bydlení činí 50 Kč. Příjmy rozhodné pro nárok na dávky státní sociální podpory zahrnují především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti, dávky nemocenského a důchodového pojištění a podporu v nezaměstnanosti včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. čisté příjmy (MPSV, 2017). Vývoj růstu roční výše příspěvku na bydlení na osobu v domácnostech důchodců znázorňuje obrázek 18.

Obrázek 18: Roční výše příspěvku na bydlení na 1 osobu

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Výše příspěvku na bydlení pro domácnosti důchodců je porovnána s průměrným příspěvkem, příspěvkem zaměstnanců a samostatně činných. Výše příspěvku na bydlení u důchodců v posledních letech spíše stagnuje, případně klesá. Predikce budoucího vývoje naznačuje další růst, který nejlépe vystihuje mocninná funkce ve tvaru $y = 143,82x^{0,762}$ s indexem spolehlivosti $r^2 = 0,8838$. Dosazením hodnot do uvedené funkce byly dopočítány předpokládané částky pro rok 2017 ve výši 701 Kč a 767 Kč pro rok 2018.

Ostatní dávky státní sociální podpory zahrnují dle metodiky ČSÚ dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné. Výše ostatních dávek sociální podpory se u sledované skupiny od roku 2010 zvýšila téměř pětkrát, jak je vidět z obrázku 19.

Obrázek 19: Vývoj výše ostatních dávek státní sociální podpory

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Vývoj výše ostatních dávek státní sociální podpory nejlépe vystihuje mocninná funkce ve tvaru $y = 60,804x^{0,8166}$ s indexem spolehlivosti $R^2 = 0,9073$. Dosazením hodnot do této funkce byl spočítán odhad výše ostatních dávek státní sociální podpory pro roky 2017 ve výši 332 Kč a 2018 ve výši 366 Kč.

Jiné příjmy ze sociálního zabezpečení

Jiné příjmy ze sociálního zabezpečení zahrnují kromě dávek pomoci v hmotné nouzi také odchodné a výsluhové příspěvky vyplácené u některých druhů povolání, příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách a další dávky a příspěvky vyplácené většinou obecními úřady (ČSÚ, 2017). Vývoj podílu jiných příjmů ze sociálního zabezpečení ukazuje obrázek 20.

Obrázek 20: Jiné příjmy ze sociálního zabezpečení

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Výše těchto příjmů v absolutním vyjádření dosáhla nejvyšší částky v roce 2011, kdy činila 2 739 Kč. V tomto roce byl také její podíl na celkových sociálních příjmech největší, dosahoval téměř 2,5 %. V současné době se výše těchto příjmů pohybuje okolo 2 650 Kč ale její podíl na celkových sociálních příjmech klesl ke 2 %.

4.2.3 Příjmy ze závislé činnosti

V rozvržení příjmů domácností důchodců zaujímá druhou nejvyšší část podíl příjmů ze závislé činnosti. V příjmech ze závislé činnosti jsou zahrnuty příjmy z hlavního a vedlejšího pracovního poměru včetně dalších příjmů s nimi souvisejících, např. odměn a příplatků, příjmů z dohod o provedení práce a dohod o pracovní činnosti. V položce příjmů ze závislé činnosti jsou zahrnuty také příjmy členů, společníků, jednatelů různých společností za práce vykonávané pro danou společnost, odměny členů statutárních orgánů a dalších orgánů právnických osob, funkční požitky a odměny učňů za práci konanou v praktické části výuky. Součástí příjmů ze závislé činnosti jsou i naturální příjmy od zaměstnavatele v podobě užívání služebního auta i pro soukromé účely. Podíl příjmů ze závislé činnosti činil 15,9 % v roce 2010, v roce 2016 se snížil na 12,6 %. Příjmy ze závislé činnosti jsou v členění na příjmy z hlavního zaměstnání a ostatní příjmy ze závislé činnosti v letech 2010–2016 uvedeny v tabulce 6.

Tabulka 6: Výše příjmů ze závislé činnosti (v Kč na osobu a rok)

Příjmy \ Období	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Celkem příjmy ze závislé činnosti	21 629	20 525	18 073	18 488	18 966	20 431	19 479
Příjmy z hlavního zaměstnání	20 644	19 435	17 023	17 419	17 766	19 084	18 009
Ostatní příjmy ze závislé činnosti	985	1 090	1 050	1 069	1 200	1 277	1 409

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Absolutní výše těchto příjmů mezi lety 2010 a 2012 výrazně klesla a po nárůstu do roku 2015 přichází další pokles v roce 2016.

Podíl příjmů ze závislé činnosti na celkových příjmech se u sledované skupiny v současné době také snižuje, jak je vidět na obrázku 21. Podíl se zmenšuje i přes současnou dobrou ekonomickou situaci v ČR, spojenou s nízkou nezaměstnaností a růstem mezd. Snižující se podíl příjmů ze závislé činnosti by mohl souviset se zvyšujícími se sociálními příjmy. Výpočet korelačního koeficientu tuto domněnku nepotvrzuje. Nabývá sice záporné hodnoty, která

ukazuje negativní korelaci, kdy jedna ze sledovaných veličin roste a druhá klesá, ale jeho výše je pouze - 0,48, což znamená nízký stupeň závislosti uvedených kategorií příjmů.

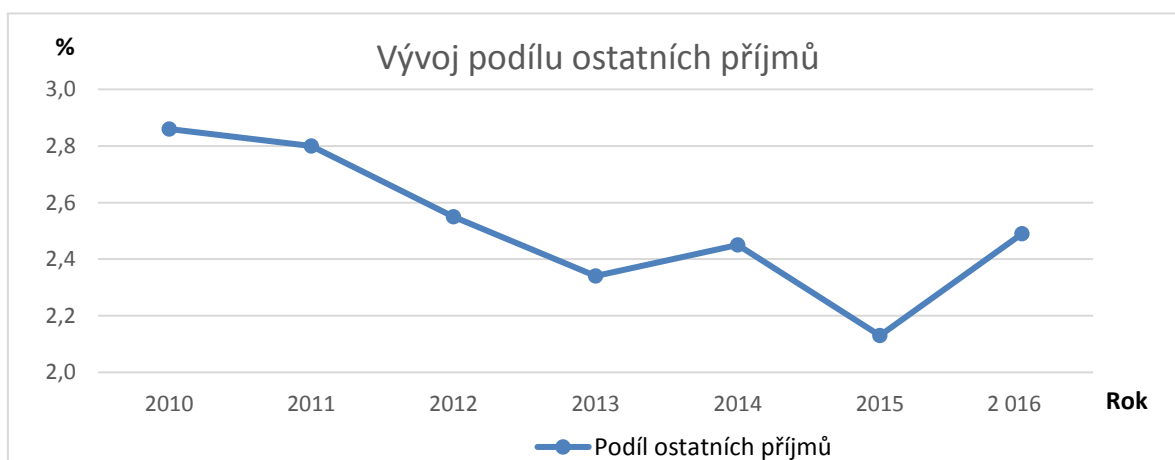

Obrázek 21: Vývoj podílu příjmů ze závislé činnosti

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

4.2.4 Ostatní příjmy

Podíl ostatních příjmů na celkových příjmech domácností důchodců se v období od roku 2010 do roku 2016 pohybuje mezi 2,1 % a 2,9 %. Ostatní příjmy zahrnují dle metodiky ČSÚ příjmy z kapitálového majetku, především úroky z vkladů, výnosy z dluhopisů, vkladových a podílových listů, dividendy z akcií, podíly na zisku společností s. r. o., komanditních společností a příjmy z kapitálového majetku ze zahraničí. Dalšími položkami v této skupině příjmů jsou příjmy z pronájmu, příjmy z životního pojištění a penzijního připojištění a přijaté peněžní transfery od osob žijících v jiné domácnosti, např. výživné. Vývoj podílu ostatních příjmů, jak je vidět z obrázku 22, má u sledované skupiny do roku 2015 převážně klesající trend, v roce 2016 přichází nárůst tohoto podílu.

Obrázek 22: Vývoj podílu ostatních příjmů

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Metodika sledování ostatních příjmů se v průběhu let 2010–2016 měnila. Příjmy z kapitálového majetku byly vždy vykazovány samostatně, zatímco položka jiné příjmy byla v posledních dvou letech rozdělena na tři samostatně sledované kategorie, a to jiné příjmy, přijaté peněžní transfery a příjmy z životního a penzijního pojištění. Výše ostatních příjmů v Kč na osobu a rok v domácnostech důchodců je zaznamenána v tabulce 7.

Tabulka 7: Výše ostatních příjmů (v Kč na osobu a rok)

Období	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Příjmy							
Ostatní příjmy celkem	3 898	3 888	3 653	3 404	3 593	3 196	3 844
Příjmy z kapitálového majetku	261	221	177	188	170	185	465
Jiné příjmy	3 637	3 668	3 476	3 215	3 423	x	x
v tom: příjmy z pronájmu	1 095	829	947	1 215	1 283	1 199	1 393
příjmy jinde neuvedené	2 235	2 446	2 129	1 635	1 792	x	x
příjmy z životního a penzijního pojištění	x	x	x	x	x	409	333
přijaté peněžní transfery	x	x	x	x	x	1 403	1 653

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

V současné době je často zmiňována nutnost zajistit se na stáří pomocí dodatečných příjmů, kterými mohou být například penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření.

Doplňkové penzijní spoření a penzijní připojištění tvoří III. pilíř českého důchodového systému. V současné době již nelze penzijní připojištění uzavřít, tato možnost existovala pouze do 30. listopadu 2012. Náhradou za penzijní připojištění je doplňkové penzijní spoření, které může každý občan ČR dobrovolně uzavřít. Rozdíl mezi doplňkovým penzijním spořením a původním penzijním připojištěním je zejména možnost volby různé investiční strategie mezi konzervativní, vyváženou a dynamickou. Zvolené strategii vždy odpovídá riziko možnosti záporného zhodnocení vložených prostředků.

Spoření ve III. pilíři je oproti jiným spořicími produktům zvýhodněno možnostmi získat státní příspěvek a daňovou úlevu. Prostřednictvím daňových úlev motivuje stát občany k většímu zapojení do soukromého spoření na důchod a k vyššímu příspěvku. Účastník III. pilíře si může o zaplacené příspěvky snížit daňový základ pro výpočet daně z příjmu fyzických osob za splnění podmínky, že příspěvky jsou vyšší než 12 000 Kč ročně. Vyšší příspěvků, která přesahuje uvedenou částku lze od daňového základu odečíst.

Do 31. 12. 2016 činil maximální odpočet 12 000 Kč, tj. spoření ve výši 2 000 Kč měsíčně. Od 1. 1. 2017 lze od základu daně z příjmu fyzických osob odečíst roční úhrn vlastních příspěvků až 24 000 Kč. Maximální výhodu je možné získat při vlastním příspěvku od 36 000 Kč za rok (3 000 Kč měsíčně a více). Na daních tak může poplatník ušetřit až 3 600 Kč za rok. Výše státního příspěvku dle výše částky spoření je uvedena v tabulce 8.

Tabulka 8: Státní příspěvek v závislosti na příspěvku účastníka

Příspěvek účastníka/měsíc	do 300 Kč	300 Kč	400 Kč	500 Kč	600 Kč	700 Kč	800 Kč	900 Kč	1 000 Kč a více
Státní příspěvek/měsíc	0	90 Kč	110 Kč	130 Kč	150 Kč	170 Kč	190 Kč	210 Kč	230 Kč

Zdroj: (MFČR, 2017)

Dle údajů MFČR činila výše průměrného měsíčního státního příspěvku na penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření 127 Kč, přičemž průměrná výše měsíčního státního příspěvku na penzijní připojištění činila 124 Kč a na doplňkové penzijní spoření 156 Kč (MFČR, 2017).

4.2.5 Příjmy z podnikání

Podíl příjmů z podnikání se v případě domácností, které mají v čele starobního důchodce, pohybuje okolo 2 %. Konkrétně činil 2,2 % v roce 2010 a 2,0 % v roce 2016. Výši příjmů z podnikání obsahuje tabulka 9.

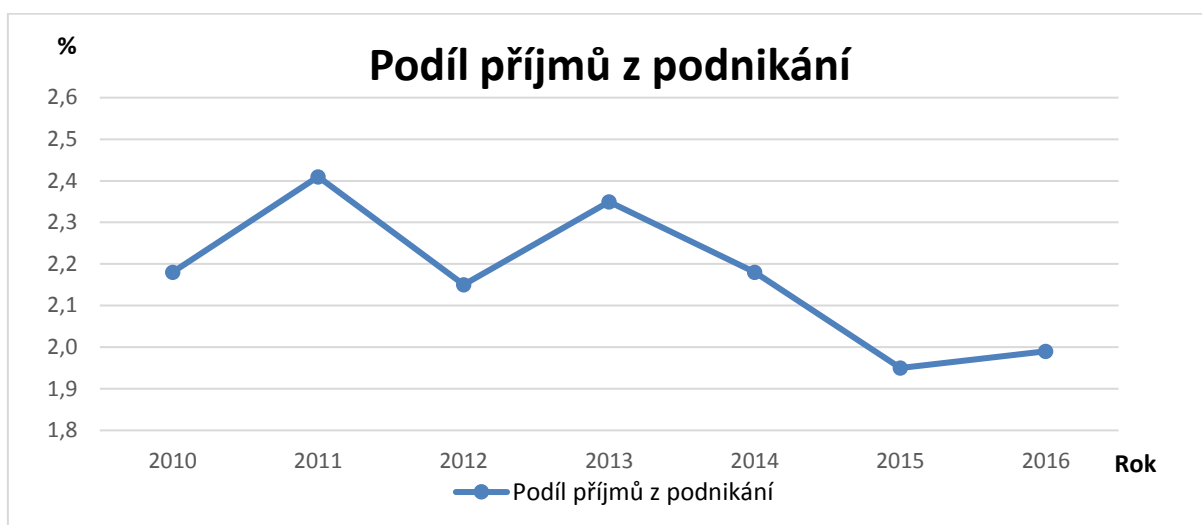
Tabulka 9: Příjmy z podnikání (v Kč na osobu a rok)

Příjmy \ Období	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Příjmy z podnikání celkem	2 974	3 344	3 079	3 420	3 199	2 921	3 076
Příjmy z hlavní činnosti v podnikání	2 024	2 496	2 308	2 416	2 399	1 885	2 108
Příjmy z vedlejší činnosti v podnikání	949	848	772	1 003	800	985	937
Příjmy z prodeje	x	x	x	x	x	52	31

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Dle metodiky ČSÚ jsou v příjmech z podnikání zahrnuty také příjmy z výkonu nezávislého povolání, z autorských práv a příjmy z prodeje přebytků z vlastního hospodářství, které jsou od roku 2015 uváděny samostatně. Příjmy z podnikání jsou v porovnání se všemi výše uvedenými příjmy nejnižší.

Vývoj podílu příjmů z podnikání v domácnostech v čele s ekonomicky neaktivním důchodcem znázorňuje obrázek 23.

Obrázek 23: Podíl příjmů z podnikání

Zdroj: (ČSÚ, 2011–2017), vlastní zpracování

Příjmy z podnikání jsou v případě seniorů velice nízké. K nezájmu seniorů o podnikání zřejmě přispívá komplikovanost, a hlavně časté změny legislativy v ČR v této oblasti. Mezi další příčiny mohou patřit obavy z rizika spojené s podnikáním, upřednostnění volného času a v neposlední řadě také zdravotní důvody.

4.3 Výdaje seniorů

Po odchodu do důchodu výdaje seniorů klesají. Hlavní příčinou je pokles příjmů spojený s ukončením aktivního působení na trhu práce, ale můžeme najít i další důvody. Jedinci po odchodu do důchodu mají více volného času, tento čas mohou věnovat činnostem, které museli v době, kdy byli zaměstnaní, hradit ze svých příjmů. Jde především o práce v domácnosti, práce na zahradě, ruční výrobu, jejímž výsledkem jsou statky, které následně využijí pro svoji potřebu a ve svůj prospěch. S přihlédnutím ke stále se prodlužující délce života můžeme konstatovat, že mnoho lidí je a bude v seniorském věku několik desítek let, a proto i výše a struktura výdajů jednotlivých seniorů je velmi rozdílná a různorodá. Generace současných seniorů má vyšší nároky než generace předchozí a generace budoucí bude mít vyšší nároky než ta současná. Rozdíly plynou zejména z příjmové skupiny seniorů a také z etapy stáří, ve které se senioři nachází. Jiné výdaje budou mít mladí senioři ve věku 65–74 let, kteří jsou relativně zdraví a chtějí aktivně naplnit svůj volný čas a staří, případně velmi staří senioři, kteří řeší zdravotní problémy, ztrácí soběstačnost a potřebují pomoc a zabezpečení.

Reindl ve své knize „Senior zákazník budoucnosti“ (2012) rozděluje život na několik fází, které mají vliv na vytváření stylu života lidí nad 50 let. Počáteční fází je fáze do desátého roku života, následují životní fáze orientace, individualizace, expresivní životní fáze, životní fáze vyniknutí, životní fáze kariéry a životní fáze vzestupu (od 50 do 60 let), kdy si lidé začínají uvědomovat svoje ztráty – ztrátu pracovního místa či životního partnera. Tato životní fáze je následována životní fází změny (60–75 let), tzv. „třetí věk“. Mnoho lidí v tomto věku je velmi aktivních, mají zajištěné a splacené bydlení, vychované děti, chtějí se vzdělávat, cestovat, mají zájem o kulturu. Další fází, která nastává je životní fáze vědomí (nad 75 let), tzv. „čtvrtý věk“, kdy se situace seniorů často rozděluje. Pokud jsou zdraví a bez nemocí, prodlužují si předchozí životní fázi, v opačném případě potřebují pomoc a péči a struktura jejich výdajů se orientuje převážně na pomocné prostředky.

4.3.1 Celkové výdaje domácností

Pro zjištění ekonomické situace seniorů je nutné porovnat vývoj peněžních výdajů sledovaných skupin domácností. V období let 2010–2016 rostly výdaje všech skupin domácností, ale nejvyšší nárůst celkových výdajů lze sledovat právě u domácností, které mají ve svém čele důchodce. Vývoj celkových výdajů a index růstu mezi lety 2010 a 2016 je uveden v tabulce 10.

Tabulka 10: Výdaje domácností v běžných cenách (v Kč na osobu a rok)

Domácnosti Období	Domácnosti celkem	z toho domácnosti			
		zaměstnanců celkem	samostatně činných	nezaměstnaných	důchodců bez EA členů
2010	116 244	118 728	116 900	80 344	114 346
2011	117 882	119 970	119 678	76 338	118 251
2012	118 819	120 781	119 153	78 568	118 670
2013	120 827	123 028	119 031	85 020	122 709
2014	122 049	124 422	119 804	82 956	123 849
2015	122 467	125 006	121 005	83 823	122 764
2016	125 947	130 159	120 552	neuveдено	121 998
nárůst výdajů mezi roky 2016 (příp. 2015) a 2010	9 703	11 431	3 652	3 479	7 652
Index růstu výdajů (2016/2010) v %	108,35	109,63	103,12	104,33	106,69

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Ekonomický růst v ČR v současné době umožňuje růst peněžních vydání a spotřeby všech skupin domácností. V roce 2016 byla roční spotřební vydání v domácnostech důchodců 121 998 Kč. Oproti roku 2010 jde o růst čistých spotřebních výdajů o 7 652 Kč, což je 7 %, čisté peněžní příjmy ve stejném období rostly o 12 %. V tabulce 11 jsou porovnány čisté peněžní příjmy s výdaji v domácnostech s důchodcem v čele. Zatímco příjmy i spotřební výdaje průběžně rostou, podobný vztah nelze pozorovat mezi výši příjmů a výši nespotebních výdajů, jejichž úroveň v průběhu času kolísá.

Tabulka 11: Porovnání příjmů a vydání (v Kč na osobu a rok)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Čisté peněžní příjmy celkem	130 979	139 993	141 316	145 533	146 360	146 487	146 742
Spotřební vydání	114 346	118 251	118 670	122 709	123 849	122 764	121 998
Pořízení a rekonstrukce domu, bytu	2 065	1 186	3 799	4 424	1 685	954	x
Vydání jinde neuvedená	10 048	9 767	10 137	10 573	11 250	11 862	x
Rozdíl příjmy – vydání	4 520	10 789	8 710	7 827	9 576	10 907	x

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Při porovnání závislosti příjmů a skupin výdajů uvedených v tabulce lze konstatovat, že závislost příjmů a spotřebních vydání je s korelačním koeficientem 0,967 téměř perfektní, zatímco vydání na pořízení a rekonstrukci domu či bytu nemá téměř žádnou vazbu s výši příjmů vzhledem ke koeficientu ve výši 0,062. Korelační koeficient příjmů a vydání jinde neuvedených nabývá hodnoty 0,689 a značí tedy střední stupeň závislosti. V celém období je zaznamenán příznivý vývoj v domácnostech seniorů, kdy senioři nečerpají celý disponibilní důchod, rozdíl mezi příjmy a spotřebou ve sledovaném období nabývá kladných hodnot, což značí tvorbu

úspor v domácnostech nepracujících důchodců. Průměrná tvorba úspor v uvedeném období činila 6,11 %, přičemž nejnižší procento úspor 3,45 % bylo vytvořeno v roce 2010. Nejvyšší rozdíl mezi příjmy a výdaji je vidět v roce 2011, kdy výše úspor činila 7,71 %. V tomto roce lze sledovat také nárůst průměrných příjmů. Tento nárůst vyplývá z vývoje zvyšování důchodů, které bylo právě v roce 2011 poměrně vysoké, jak je vidět v tabulce 12.

Tabulka 12: Zvýšení důchodů od roku 2011

Rok	Základní výměra (v Kč)	Procentní výměra (navýšení)	Průměrné zvýšení důchodu (v Kč)
2011	2 230	3,9 %	371
2012	2 270	1,6 %	174
2013	2 330	0,9 %	137
2014	2 340	0,4 %	45
2015	2 400	1,6 %	200

Zdroj: (Investia.cz, 2014)

4.3.2 Spotřební výdaje domácností

Zásadní položkou výdajů domácností ekonomicky neaktivních důchodců jsou spotřební výdaje. ČSÚ používá pro výdaje na individuální spotřebu, tj. výdaje, které jsou vydávány ve prospěch jednotlivce nebo domácnosti klasifikaci CZ-COICOP, která je nedílnou součástí soustavy národních účtu.

Přehled oddílů klasifikace CZ-COICOP, týkající se spotřeby domácností:

- 01 Potraviny a nealkoholické nápoje
- 02 Alkoholické nápoje, tabák
- 03 Odívání a obuv
- 04 Bydlení, voda, energie, paliva
- 05 Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy
- 06 Zdraví
- 07 Doprava
- 08 Pošty a telekomunikace
- 09 Rekreační a kultura
- 10 Vzdělávání
- 11 Stravování a ubytování
- 12 Ostatní zboží a služby

Výše výdajů dle jednotlivých kategorií klasifikace CZ-COICOP v domácnostech důchodců je uvedena v tabulce 13.

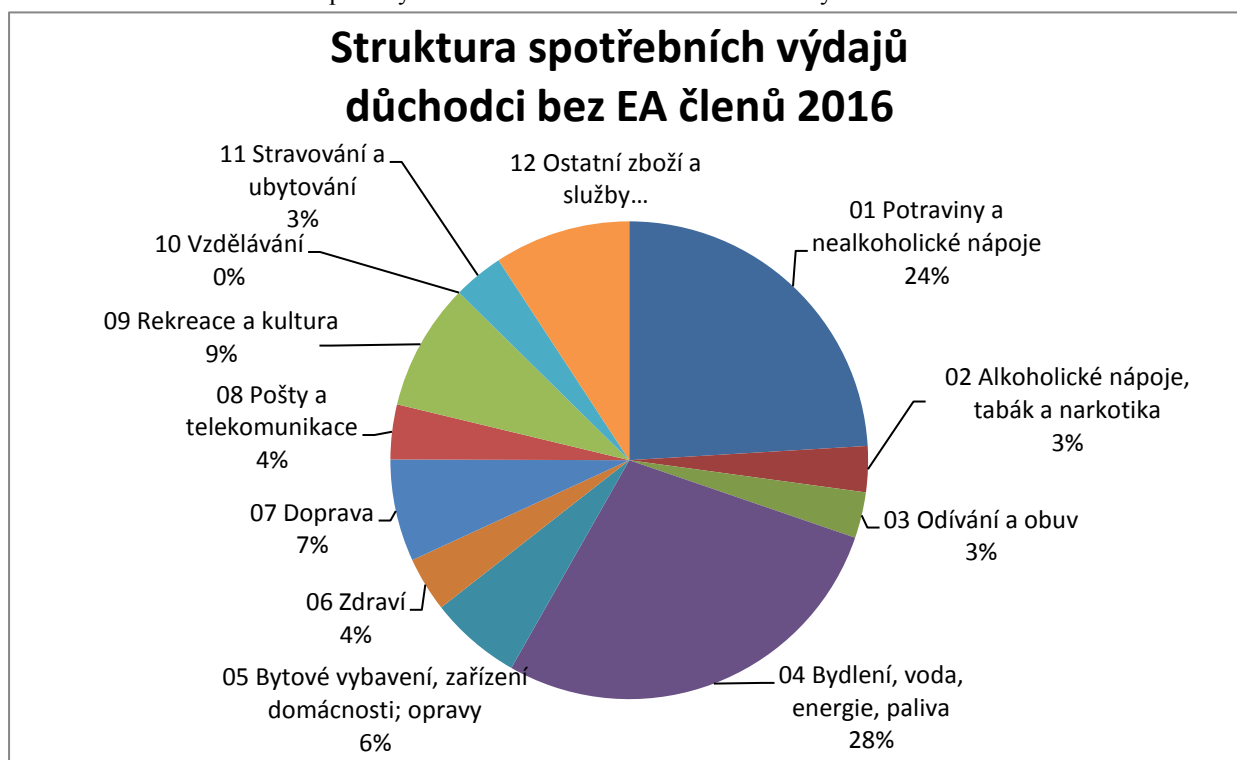
Tabulka 13: Výdaje sledovaných domácností dle jednotlivých kategorií CZ-COICOP (v Kč na osobu a rok)

Rok \ Kategorie výdajů	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
01 Potraviny a nealkoholické nápoje	26 606	27 157	28 279	29 854	29 976	29 318	29 244
02 Alkoholické nápoje, tabák	3 249	3 810	3 757	3 811	3 886	3 929	3 757
03 Odívání a obuv	3 297	3 588	3 260	3 519	3 809	3 962	3 836
04 Bydlení, voda, energie, paliva	32 815	34 568	35 202	35 404	34 761	34 034	34 063
05 Bytové vybavení	7 103	6 643	6 760	6 490	6 539	7 336	7 526
06 Zdraví	5 246	5 423	5 675	5 386	5 027	4 993	4 565
07 Doprava	7 889	7 385	7 228	8 516	8 745	7 757	8 459
08 Pošty a telekomunikace	4 652	4 927	4 642	4 839	4 755	4 660	4 562
09 Rekreace a kultura	10 883	10 781	9 934	9 854	10 532	10 441	10 553
10 Vzdělávání	46	72	269	130	134	100	34
11 Stravování a ubytování	2 917	3 373	3 342	3 558	3 881	3 949	4 209
12 Ostatní zboží a služby	9 642	10 522	10 323	11 350	11 805	12 285	11 191

Zdroj: (ČSÚ, 2017)

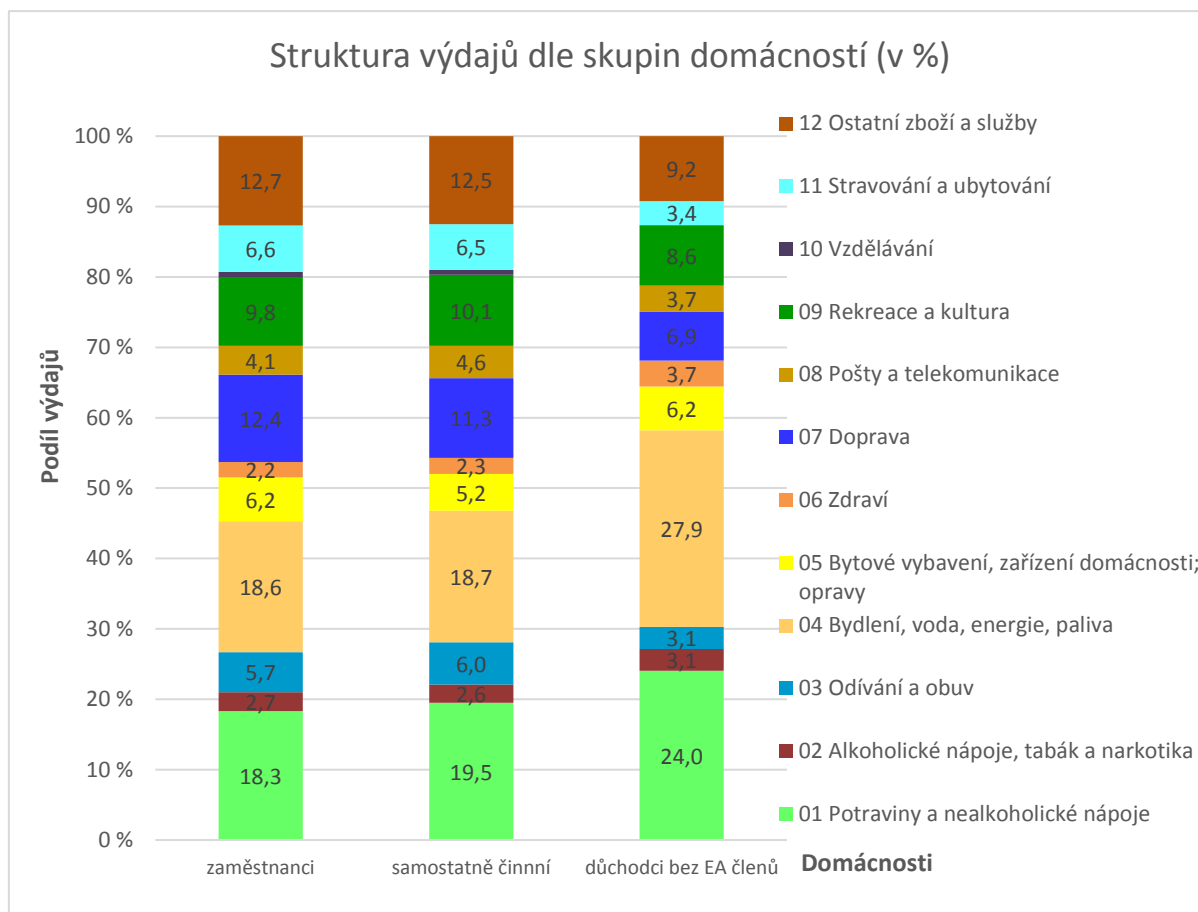
Údaje v tabulce jsou uvedeny v Kč za rok a připadají na jednoho člena sledované domácnosti. Již na první pohled je vidět, že největšími položkami výdajů jsou výdaje na potraviny a bydlení, naopak nejnižšími výdaje na vzdělávání. Struktura spotřebních výdajů domácností ekonomicky neaktivních důchodců za rok 2016 prezentována na obrázku 24.

Obrázek 24: Struktura spotřeby domácností důchodců bez ekonomicky aktivních členů v roce 2016

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Výdaje jednotlivců i skupin domácností a jejich skladba se s věkem mění, odvíjí se zejména od výše příjmů, tj. disponibilního důchodu. Spotřeba domácností souvisí ale také s celkovou kvalitou života jejich členů. Porovnání struktury výdajů domácností zaměstnanců, samostatně činných a domácností důchodců znázorňuje obrázek 25.

Obrázek 25: Struktura spotřebních výdajů dle skupin domácností

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Při porovnání struktury spotřebních výdajů skupin domácností je u domácností důchodců vidět vyšší podíl výdajů na potraviny, bydlení a zdraví, naopak nižší u všech ostatních kategorií výdajů. Spotřeba jednotlivých kategorií výdajů je různým způsobem ovlivněna příjmy seniorů. Příjmy seniorů jsou tvořeny zejména příjmy sociálními. Sociální příjmy, tj. hlavně starobní důchody, tvoří ve struktuře příjmů seniorů základní a nejstabilnější část. Životní úroveň českých seniorů je tak v převážné míře závislá na aktuální výši jejich starobní penze. Které kategorie spotřebních výdajů sledované skupiny s výší starobního důchodu korelují, znázorňuje tabulka 14. Téměř perfektní závislost vykazují výdaje na stravování a ubytování a také ostatní zboží a služby. Jedná se o statky, na které jedinci vydávají svůj důchod až po pokrytí nezbytných potřeb. V případě růstu příjmu zbývá domácnostem důchodců, jako ostatně i všem ostatním skupinám domácností, více prostředků na pokrytí těchto potřeb. Silnou

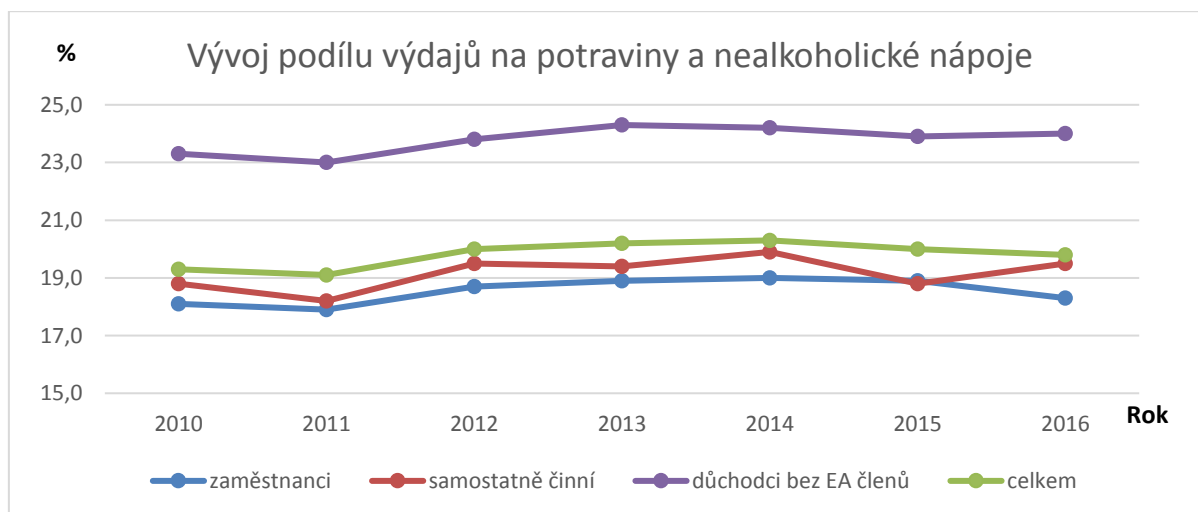
závislost lze pozorovat u alkoholických nápojů a odívání, které spadají do stejné kategorie statků jako předchozí dvě skupiny. Silnou závislost vykazují také výdaje na potraviny, které patří k nezbytným statkům.

Tabulka 14: Závislost jednotlivých kategorií výdajů na průměrném důchodu (2010–2015)

Kategorie výdajů	Korelační koeficient	Závislost
01 Potraviny a nealkoholické nápoje	0,884	silná
02 Alkoholické nápoje, tabák	0,881	silná
03 Odívání a obuv	0,770	silná
04 Bydlení, voda, energie, paliva	0,534	střední
05 Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy	0,005	téměř žádná
06 Zdraví	-0,414	slabá
07 Doprava	0,314	slabá
08 Pošty a telekomunikace	-0,031	téměř žádná
09 Rekreace a kultura	-0,485	slabá
10 Vzdělávání	0,316	slabá
11 Stravování a ubytování	0,961	téměř perfektní
12 Ostatní zboží a služby	0,953	téměř perfektní

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

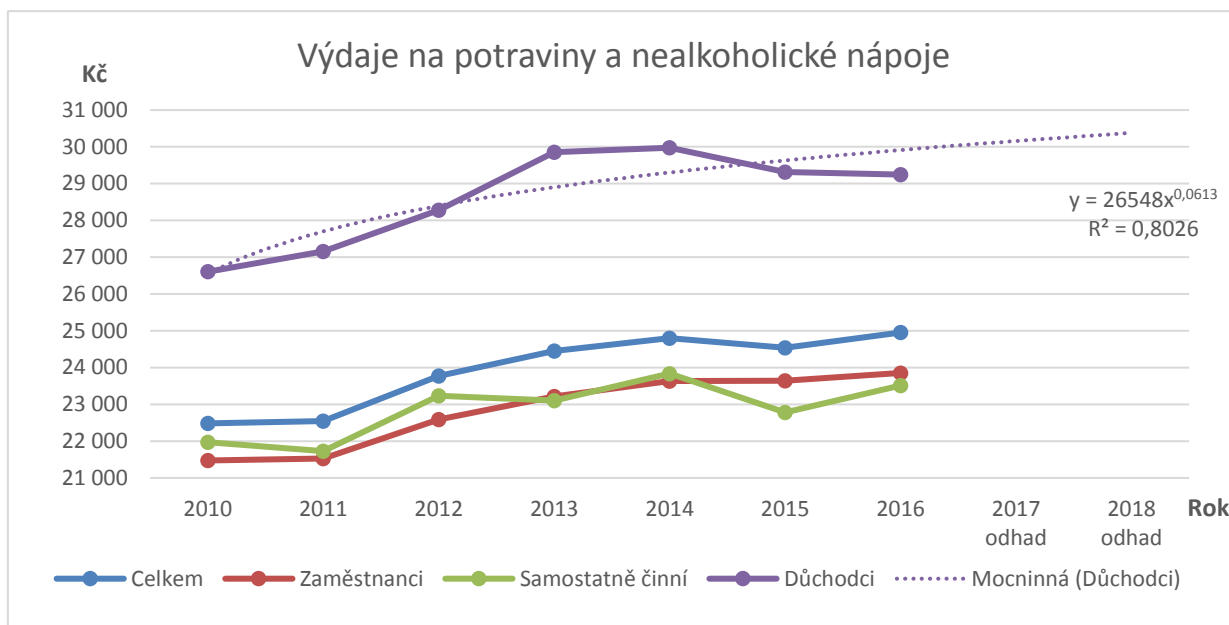
Výdaje na potraviny a bydlení patří dlouhodobě k nejvýznamnějším položkám spotřeby u všech kategorií domácností. Vývoj podílu výdajů na potraviny v letech 2010–2016 u skupiny důchodců a zároveň porovnání s ostatními skupinami domácností znázorňuje obrázek 26.

Obrázek 26: Vývoj podílu výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Vysoký podíl výdajů za potraviny u sledované skupiny je evidentní. Ovšem výdaje na tuto kategorii jsou v porovnání s ostatními skupinami domácností vysoké i v absolutních částkách. Obrázek 27 porovnává vývoj a výši výdajů za kategorii potravin u jednotlivých skupin domácností a ukazuje také jejich vývoj.

Obrázek 27: Výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje

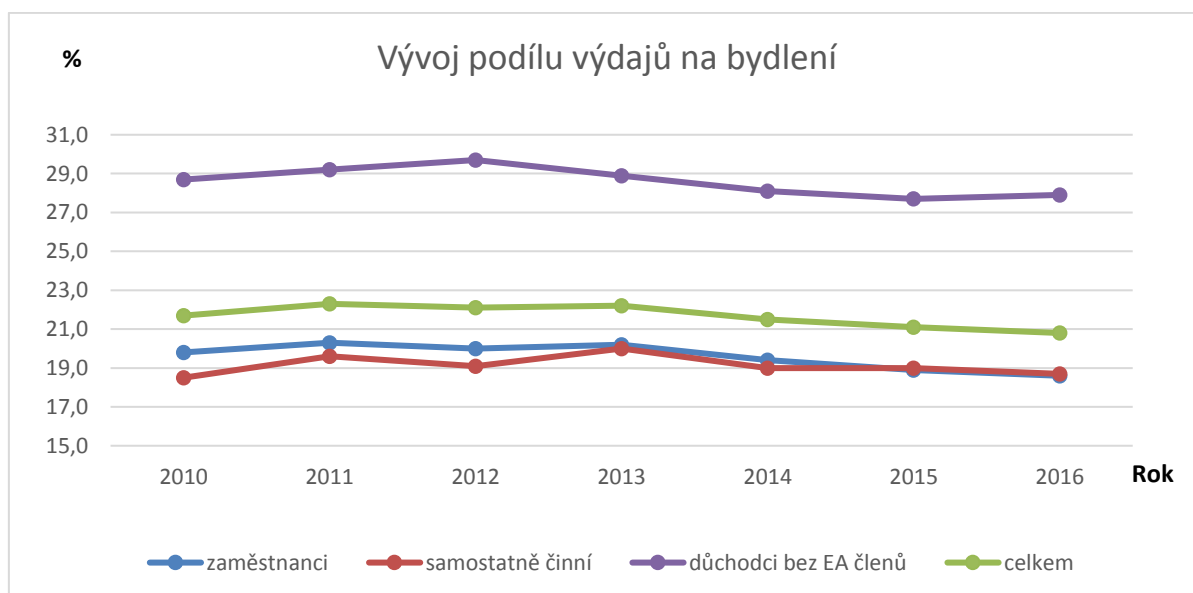
Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Zvyšující se spotřební výdaje na potraviny souvisí s jejich cenovým vývojem. V roce 2015 je z obrázku patrné snížení výdajů na potraviny, což je způsobeno tím, že ceny potravin v meziročním srovnání poprvé od roku 2009 klesly (o 1,1 %). Potraviny přitom v letech 2011–2015 zdražovaly průměrně o 3,5 %. Ceny potravin závisí na cenách zemědělských produktů a cenách dovozu. Ceny zemědělských produktů v roce 2015 klesly o 6,0 %. Pokles cen se promítal i do cen potravinářských výrobků, kde ovšem není tak markantní vzhledem k dalším nákladům potravinářů a obchodníků, které jsou se zpracováním a obchodem spjaty. Vliv mají rovněž marže, které se na rozdíl od cen zemědělských produktů nesnižovaly. (ČSÚ, 2016).

Výdaje na potraviny u skupiny domácností důchodců rostly ve sledovaných letech průměrně o 1,6 %, ovšem v roce 2015 klesly o 2,2 % a v roce 2016 byly tyto výdaje meziročně nižší o 0,25 %. Dosazením následujících let do rovnice mocninného trendu ve tvaru $y = 26548x^{0,0613}$ byla dopočítána hodnota výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje pro rok 2017 ve výši 30 157 Kč, což je zvýšení o 3,12 % oproti předchozímu roku, pro rok 2018 činí zvýšení 0,73 % tj. predikované výdaje ve výši 30 376 Kč. Hodnota spolehlivosti pro uvedenou funkci nabývá hodnoty $R^2 = 0,8026$.

Vysoký podíl výdajů za potraviny a nápoje u skupiny důchodců oproti ostatním skupinám domácností mohou způsobovat různé skutečnosti. Předně je to přesun části spotřeby potravin u skupiny zaměstnanců do položky stravování a ubytování v souvislosti s využíváním zaměstnaneckého stravování a celkově vyšší mírou návštěv restaurací a stravovacích zařízení. K dalším důvodům může patřit ekonomičtější provoz domácností vícečlenných domácností, kdy v domácnostech důchodců je v roce 2016 uváděno průměrně 1,65 členů a v domácnostech zaměstnanců 2,75 členů. V neposlední řadě zde existuje možnost nákupu potravin pro další členy rodiny, výpomoc dětem, případně také dostupnost a možnost nákupu kvalitnějších a dražších potravin.

Spolu s výdaji za potraviny a nealkoholické nápoje tvoří nejvyšší položku spotřeby domácností výdaje na bydlení. Jedná se o další výdaj, který spadá do kategorie nezbytných statků. Vývoj podílu výdajů na bydlení ukazuje obrázek 28.

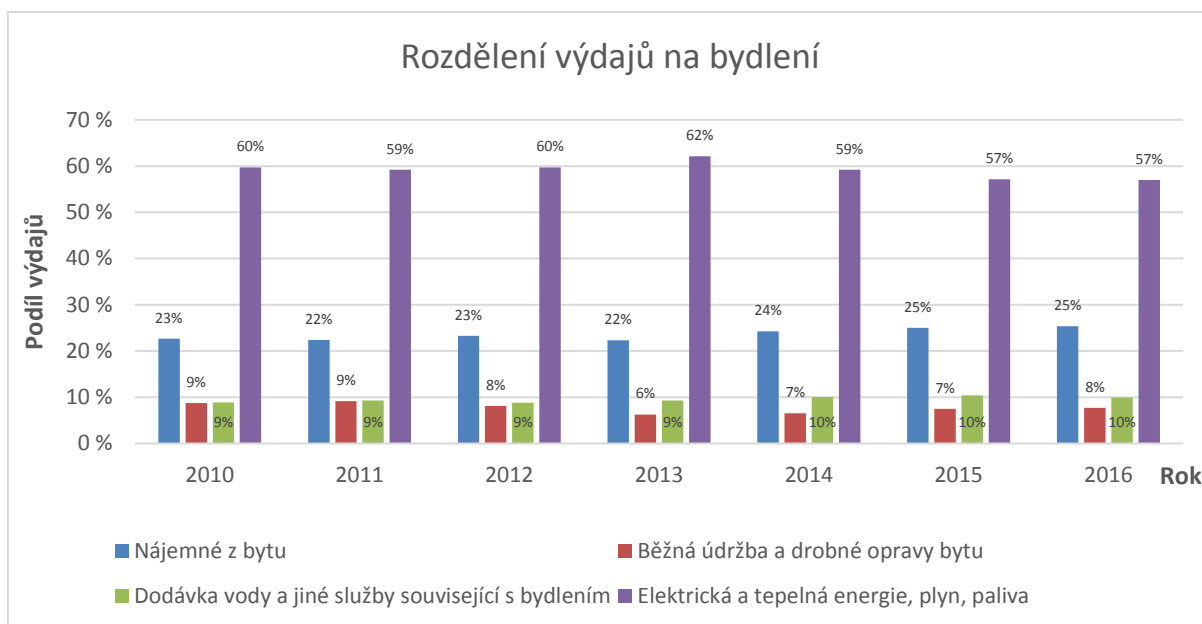

Obrázek 28: Vývoj podílu výdajů na bydlení

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje spolu s výdaji na bydlení tvoří zásadní část spotřeby domácností důchodců s ekonomicky neaktivními členy. Ve všech letech sledovaného období podíl těchto dvou skupin výdajů přesahuje 50 %, i když jejich vývoj je opačný. Zatímco podíl výdajů na potraviny v posledních letech roste, podíl výdajů na bydlení mírně klesá. Největší část výdajů na bydlení tvoří výdaje na elektrickou a tepelnou energii, plyn a paliva, jejich výše se pohybuje okolo 60 %. Mezi 22 % a 25 % se pohybuje podíl výdajů na nájemné, 10 % činí podíl výdajů na dodávku vody a jiné výdaje spojené s bydlením a nejmenší část

výdajů spojených s bydlením tvoří výdaje na opravy a drobnou údržbu bytu, jak je vidět na obrázku 29.

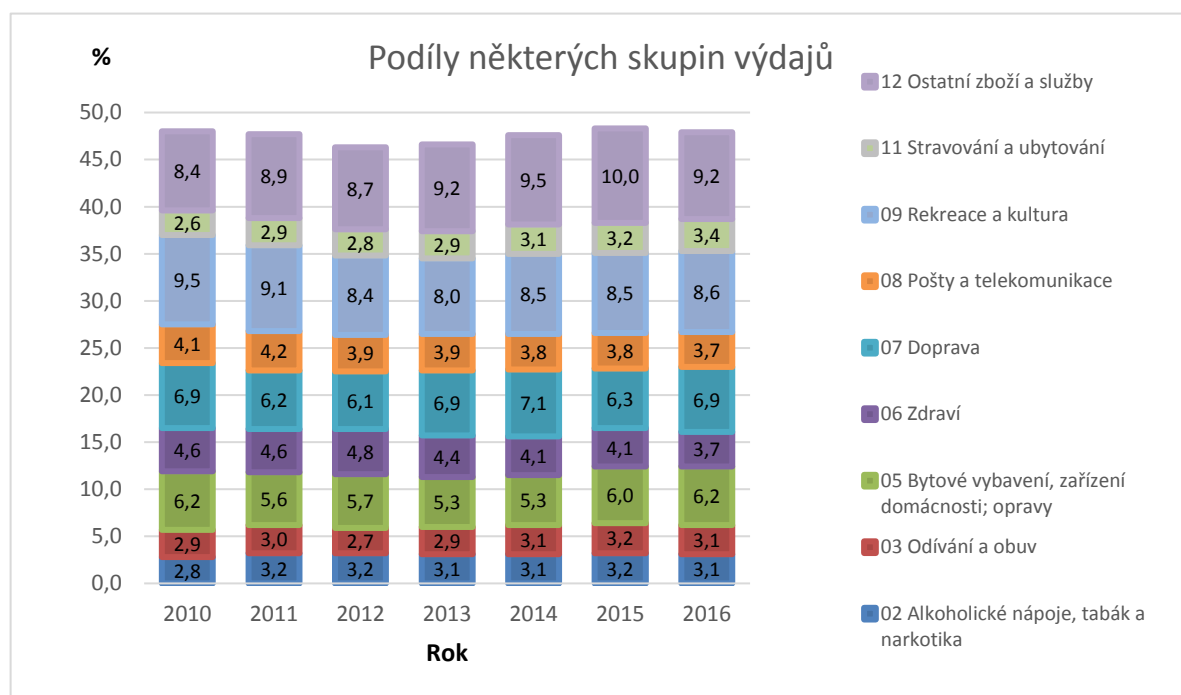

Obrázek 29: Rozdělení výdajů na bydlení

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

Ve srovnání s rokem 2010 se výdaje na bydlení důchodců zvýšily pouze o 3,8 %, přestože nájemné a dodávky vody rostly shodně o 16 %. Důvodem nízkého nárůstu byl pokles výdajů na energie, který sice činil pouze 1 %, ale vzhledem k tomu, že se jedná o výrazně nejvyšší položku ve výdajích na bydlení, ovlivnila tyto spotřební výdaje výrazně. Pokles o 8 % lze zaznamenat také ve výdajích na běžnou údržbu a opravy. Vliv na nízký nárůst výdajů na bydlení může mít zvyšující se životní úroveň skupiny důchodců, díky které mohou nahrazovat staré, energeticky náročné spotřebiče spotřebiči novými, úspornějšími, čímž se spotřeba elektrické energie celkově snižuje. V současné době také často probíhá zateplování budov, čímž dochází ke snižování spotřeby tepla. Dalším z důvodů může být i chování důchodců, kteří sami aktivně snaží snižovat spotřebu vody, energie a tepla ve svých domácnostech, lze uvažovat také o možnosti, že někteří senioři po ukončení ekonomické aktivity změni bydlení a přesunou se do menších bytů, případně pečovatelských domů či podobných zařízení pro seniory. Zbývajících deset skupin spotřebních výdajů již nepatří ke statkům bezpodmínečně nezbytným, proto jejich výše nedosahuje takové úrovně jako výdaje na potraviny a bydlení. Skupinou s nejnižší vydanou částkou jsou výdaje na vzdělávání, jež se pohybují v řádech stokorun na osobu a rok.

. Na obrázku 30 je vidět podíl výdajů ostatních skupin v jednotlivých letech. Výše výdajů těchto skupin je v průběhu sledované doby obdobná, případně kolísá, trvalý mírný růst lze sledovat pouze u výdajů na stravování a ubytování. I u většiny ostatních skupin je vidět od roku 2010 do roku 2016 nárůst, kromě výdajů na bytové vybavení a dopravu, jejichž podíl zůstává stejný a výdajů na zdraví, pošty a telekomunikace a rekreaci a kulturu, jejichž podíly klesají.

Obrázek 30: Podíly některých skupin výdajů

Zdroj: (ČSÚ, 2017), vlastní zpracování

4.3.3 Vydání neklasifikovaná jako spotřební

Kromě individuální spotřeby mají domácnosti v ČR další výdaje, které ČSÚ zveřejňuje v oddíle nespotebních vydání. Nespotební vydání zahrnují zejména investiční výdaje na výdaje na výstavbu, případně rekonstrukci domu nebo bytu, dary příbuzným apod. Výši nespotebních výdajů ve sledované skupině domácností uvádí tabulka 15. Údaje jsou uvedeny pouze do roku 2015, v roce 2016 ČSÚ nespotební výdaje u domácností důchodců nesledoval.

Tabulka 15: Nespotební vydání domácností důchodců bez EA osob (na osobu a rok)

Vydání \ Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015
VYDÁNÍ NEKLASIFIKOVANÁ JAKO SPOTŘEBNÍ (Kč)	12 113	10 953	13 936	14 997	12 935	12 815
Podíl na celkových čistých vydáních	9,58%	8,48%	10,51%	10,89%	9,46%	9,45%
Pořízení a rekonstrukce domu, bytu (Kč)	2 065	1 186	3 799	4 424	1 685	954
Vydání jinde neuvedená (Kč)	10 048	9 767	10 137	10 573	11 250	11 862

Zdroj: (ČSÚ, 2017)

Podíl nespotřebních vydání domácností důchodců se pohybuje okolo 10 %, což není velký rozdíl oproti domácnostem zaměstnanců, kde je tento podíl sice o něco vyšší, ale ne výrazně. Jeho výše nabývá v uvedených letech hodnot 10–12 %. Rozdílná je ale struktura nespotřebních vydání. Zatímco v domácnostech důchodců činí větší položku (8–9 %) vydání jinde neuvedená, která zahrnují zejména dary příbuzným, v domácnostech zaměstnanců zabírá podobně vysoký podíl částka vynaložená na pořízení a rekonstrukce domu a bytu. Tento rozdíl je vzhledem k životní fázi seniorů pochopitelný, dá se předpokládat, že bydlení již mají vyřešeno.

4.3.4 Majetková struktura domácností důchodců

Kromě analýzy vydání domácností důchodců je důležitá i analýza majetkové struktury. Investice učiněné v předchozích životních fázích se u důchodců odrážejí v současné životní úrovni, jejich ekonomickou situaci ovlivňuje nejen pořízený majetek, ale také úroky a splátky půjček a hypoték, které si na pořízení majetku vzali. Domácnosti využívají také snižování cen zařízení pro domácnost a investují do jejich nákupu. Vybavenost domácností vybranými předměty střednědobé spotřeby prezentuje tabulka 16.

Tabulka 16: Vybavenost domácností (počet domácností v %)

Vybavenost	domácnosti celkem		domácnosti zaměstnanců		domácnosti důchodců	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016
pračka	97,2	97,9	98,3	99,2	95,7	96,1
barevný televizor	98,4	97,5	98,5	97,3	98,8	99,1
telefon (pevná linka, mobil)	98,1	99,1	99,5	99,7	95,7	98,4
osobní počítač	64,2	76,2	82,2	92,4	27,9	47,0
osobní auto	66,9	69,2	77,9	80,4	44,3	49,5

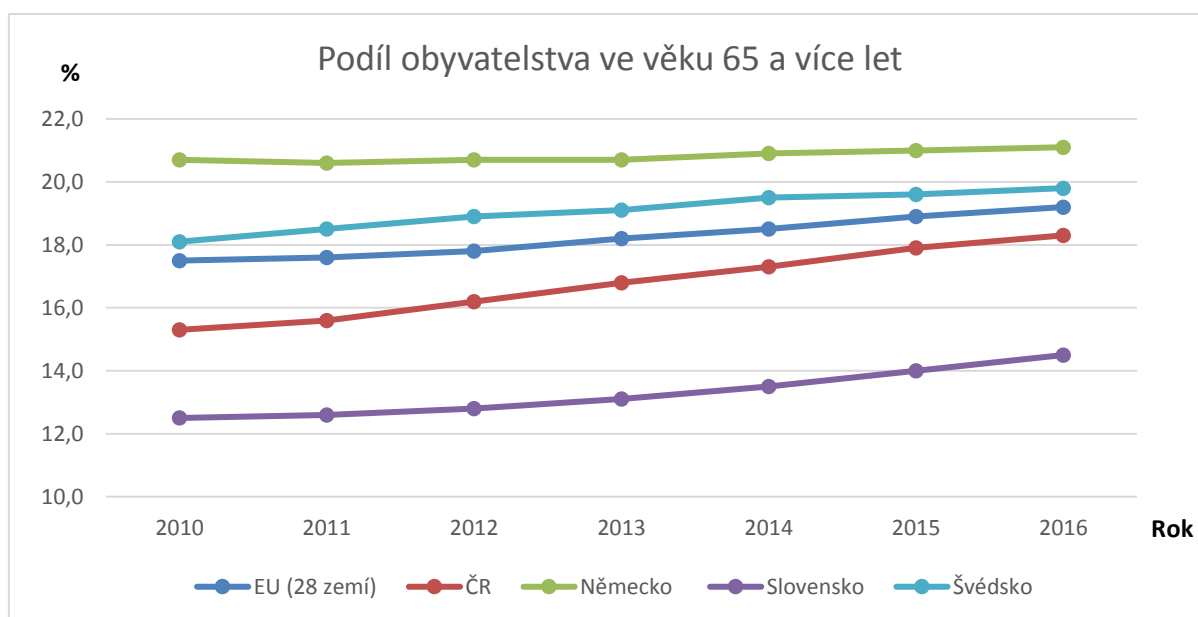
Zdroj: (ČSÚ, 2017)

Zatímco pračka a barevný televizor jsou již v roce 2010 standardním vybavením všech domácností, ostatní předměty vykazují nárůst. V roce 2016 je již také telefon zastoupen ve výrazné většině všech domácností, tj. i v téměř všech domácnostech důchodců. Důchodci v současné době reagují také na rozvoj nových technologií a komunikačních prostředků a dovybavují své domácnosti zejména počítači, jejich růst je překvapivý, vykazuje téměř 20 p. b., roste také vybavenost osobními auty. Rozdíly ve vybavenosti domácností důchodců a zaměstnanců se snižují, což znamená zlepšující se životní standard sledované skupiny. Do budoucna lze očekávat, že domácnosti důchodců budou materiálně vybaveny poměrně dobře a úroveň vybavenosti domácností zejména mladších důchodců nadále poroste.

4.4 Komparace ekonomického postavení seniorů v ČR s vybranými státy EU

Ekonomickou situaci vnímají jednotlivci subjektivně, ale je vyjadřována položkami, které se dají kvantifikovat. Z ekonomického pohledu lze životní úroveň měřit např. pomocí příjmů, výdajů, spotřeby, kupní síly, výše mezd, míry nezaměstnanosti a výše cenové hladiny. Tyto indikátory je vhodné porovnat s ostatními státy pro zjištění pozice ČR vůči ostatním zemím. Jak již bylo řečeno v úvodu, pro komparaci ekonomické situace seniorů v ČR s dalšími státy bylo vybráno Slovensko jako země s podobným vývojem a téměř shodnou výchozí pozicí. Dalšími státy zařazenými v komparaci jsou Německo a Švédsko zastupující ekonomicky silné země.

V kapitole 1. byl popsán demografický vývoj v ČR, byla zmíněna změna skladby populace z pohledu věku. Predikce budoucího vývoje věkové struktury předpovídají značné změny, zejména výrazný nárůst starších skupin obyvatelstva. Trend stárnutí populace bude zásadní nejen v ČR, ale i v EU. Graf na obrázku 31 znázorňuje vývoj podílu osob ve věkové skupině 65+ ve vybraných státech od roku 2010 do roku 2016.

Obrázek 31: Vývoj podílu obyvatelstva ve věku nad 65 let

Zdroj: (Eurostat 2016), vlastní zpracování

Nejmenší podíl starších obyvatel vykazuje Slovensko, největší Německo. Rovněž v ČR je podíl sledované skupiny osob zatím poměrně nízký, i když je z grafu vidět, že roste nejrychlejším tempem, nárůst mezi lety 2010 a 2016 činil téměř 20 %, zatímco u Německa pouze necelá 2 %. K důvodům vyššího podílu starších osob v ekonomicky silných státech může

patřit právě životní úroveň. V zemích s vysokou životní úrovní tradičně klesá porodnost a v důsledku kvalitní zdravotní péče se obyvatelé těchto zemí dožívají vyššího věku. Oba tyto faktory způsobují větší podíl starších osob v populaci. Vyšší tempo růstu podílu starší věkové skupiny v ČR může být z tohoto pohledu pozitivní, neboť naznačuje zlepšující se životní úroveň jejich obyvatel. Nárůst počtu starších osob způsobuje také nárůst výdajů ze státních rozpočtů na důchody. Věková hranice odchodu do důchodu je v celé EU podobná, v současné době se věk pro odchod do důchodu v EU pohybuje nejčastěji mezi 60–65 lety. Věk odchodu do důchodu není jednotný, protože každý stát EU má pro tuto oblast vlastní pravomoci. Nejnížší věkovou hranici pro odchod do důchodu mají stanoveny převážně státy ve východní části EU, i v nich se ovšem věk pro odchod do důchodu postupně zvyšuje. V tabulce 17 jsou uvedeny veřejné výdaje na důchody u vybraných států podle věkových skupin v roce 2013 a také jejich odhad v roce 2060.

Tabulka 17: Veřejné výdaje na důchody podle věkových skupin (v % HDP)

Země \ Věk		0-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+	celkem
EU	2013	0,6	0,5	1,7	2,6	2,2	4,4	12,0
	2060	0,4	0,2	0,6	1,6	2,2	6,7	11,7
ČR	2013	0,7	0,5	1,9	2,1	1,5	2,4	9,1
	2060	0,6	0,2	0,2	0,9	1,9	6,0	9,8
Německo	2013	0,4	0,3	1,0	1,8	2,3	4,2	10,0
	2060	0,2	0,2	0,6	1,9	2,4	7,4	12,7
Slovensko	2013	0,7	0,5	1,9	1,6	1,3	2,2	8,2
	2060	0,4	0,2	0,3	1,5	2,1	5,7	10,2
Švédsko	2013	0,5	0,3	0,6	2,3	1,8	3,3	8,8
	2060	0,4	0,2	0,3	1,5	1,5	3,6	7,5

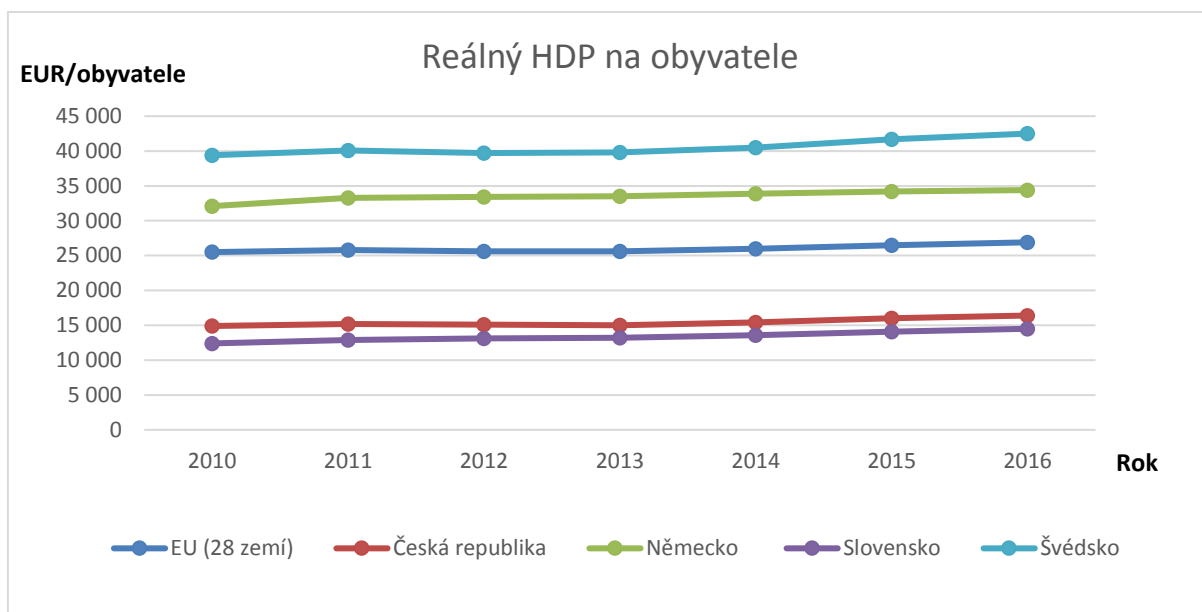
Zdroj: (European Commission, The 2015 Ageing Report)

S nižší věkovou hranicí odchodu do důchodu v případě států východní části EU koresponduje údaj o podílu výdajů na důchody pro věkovou kategorii 60–64, kdy je tento podíl nejvyšší právě u ČR a Slovenska. U skupiny osob ve věku 65–69 je vynakládaný podíl nejvyšší u Švédska (2,3 %) a také u ČR (2,1 %), oba státy se ale přesto pohybují pod průměrem EU, který činí (2,6 %). Německo vyplácí nejvyšší podíl ze sledovaných států na skupinu důchodců ve věku 70–74 let a také na nejstarší skupinu 75+. V nejstarší skupině jsou podíly výdajů na důchody poměrně vysoké ve všech porovnávaných státech a do budoucna se mají ještě značně zvyšovat. V porovnání celkových podílů se všechny státy pohybují pod průměrem EU, který dosahuje 12 % HDP, nejbližší se pohybuje podíl v Německu (10 %), následován ČR s podílem 9,1 %. Přes predikci nárůstu počtu starších osob se předpokládá výše podílu veřejných výdajů

výplácených na důchody v roce 2060 nezvyšuje u všech sledovaných států, ale pouze u ČR, Německa a Slovenska.

4.4.1 HDP na obyvatele

Nejčastěji používaným indikátorem ekonomické situace pro porovnání jednotlivých zemí je výše HDP na obyvatele. Vývoj tohoto indexu ve vybraných zemích EU ukazuje obrázek 32.

Obrázek 32: Reálný HDP na obyvatele ve stálých cenách (EUR na obyvatele)

Zdroj: (Eurostat 2016), vlastní zpracování

Hodnota reálného HDP na obyvatele je nejvyšší ve Švédsku, kde v roce 2016 převyšuje průměr EU o 15 600 EUR. Uvedený ukazatel je vyšší také v Německu, zatímco v ČR a na Slovensku se tento ukazatel pohybuje na výrazně nižších hodnotách. Konkrétně v ČR dosahuje tento ukazatel v roce pouze 39 % daného ukazatele ve Švédsku. Na základě uvedených dat nelze ovšem říci, že ve Švédsku je životní úroveň téměř třikrát vyšší než v ČR. Životní úroveň v dané zemi ovlivňuje také výše cenové hladiny, která je v každém státě jiná. Vzhledem k tomu se uvádí přesnější ukazatel, kterým je HDP na obyvatele ve standardu kupní síly (PPS). Při použití tohoto indikátoru se HDP v ČR v roce 2016 pohybuje na hranici 71 % životní úrovně obyvatel Švédska a 80 % úrovně EU (Eurostat, 2016).

4.4.2 Příjmy

Dalším z ukazatelů ekonomické situace obyvatel jednotlivých zemí jsou jejich příjmy. Je jednoznačné, že po odchodu do důchodu se příjmy snižují. V kapitole tři byl zmíněn náhradový poměr, který popisuje propad příjmů důchodců. Poměr důchodů a mezd ve sledovaných státech

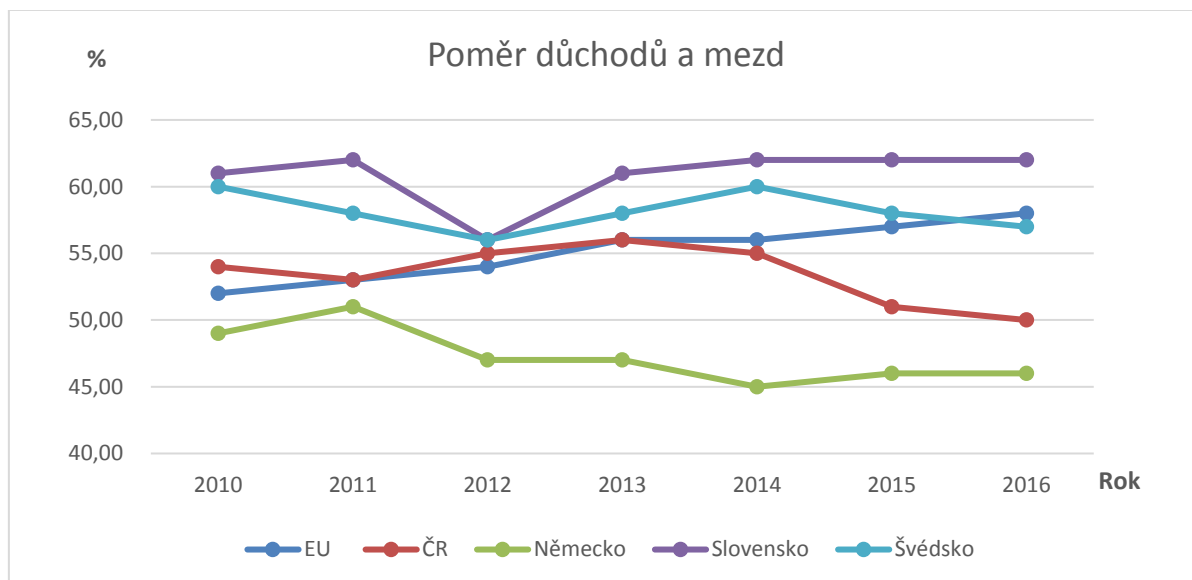
je uveden v tabulce 18. Vzhledem k tomu, že z hrubé mzdy se odvádí daň z příjmu fyzických osob, povinné pojistné a v některých zemích podléhají zdanění i důchody, lze lepší vypovídací schopnost sledovat u čistého náhradového poměru, kdy je porovnáván čistý důchod s čistým příjmem dosahovaným před odchodem do důchodu.

Tabulka 18: Poměr důchodů a mezd (včetně ostatních sociálních dávek)

Období Země	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EU	52 %	53 %	54 %	56 %	56 %	57 %	58 %
ČR	54 %	53 %	55 %	56 %	55 %	51 %	50 %
Německo	49 %	51 %	47 %	47 %	45 %	46 %	46 %
Slovensko	61 %	62 %	56 %	61 %	62 %	62 %	62 %
Švédsko	60 %	58 %	56 %	58 %	60 %	58 %	57 %

Zdroj: (Eurostat, 2016)

Ve sledovaných zemích dosahuje náhradový poměr nejvyšší hodnoty na Slovensku, kde se příjmy jedincům, kteří ukončí ekonomicky aktivní kariéru a odejdou do důchodu, sníží pouze o 40 %. Tuto situaci s největší pravděpodobností ovlivňují zejména nízké mzdy dosažené před odchodem do důchodu. Propad příjmů je překvapivě nejvyšší v Německu, kde se většinu sledovaného období pohybuje nad 50 %, což znamená, že příjmy německých důchodců jsou méně než poloviční proti jejich příjmům v období ekonomické aktivity. Vývoj poměru důchodů a mezd ve vybraných státech znázorňuje obrázek 33.

Obrázek 33: Podíl mzda/důchod

Zdroj: (Eurostat, 2016) vlastní zpracování

Nad průměr EU dosahuje kromě Slovenska ještě Švédsko, kde vyšší mzdy kopírují i vyšší důchody. ČR se mezi lety 2010–2014 pohybovala blízko průměrným hodnotám EU, poté

hodnota uvedeného ukazatele v ČR prudce klesá. Při pohledu na vývoj poměru důchodů a mezd stojí za povšimnutí plynulý nárůst náhradového poměru v případě sledování celé EU, přestože tento indikátor ve všech sledovaných státech kromě Slovenska, kde se od roku 2014 drží na stejné úrovni, klesá. Pokles tohoto ukazatele u sledovaných států může způsobovat vyšší tempo růstu mezd proti tempu růstu důchodů, což odpovídá současné situaci v ekonomice, kdy se při jejím oživení zvyšuje poptávka po zaměstnancích na trhu práce a mzdy výrazně rostou. Pokles příjmů nemusí být natolik značný, jak je prezentováno na obrázku 33. Všichni by si měli uvědomit, že se nelze spolehnout pouze na podporu státu, je třeba využít různých forem spoření, případně jiných možností zajištění na stáří. Otázkou je, zda je vždy možné z pobírané mzdy nějakou část uložit stranou v podobě úspor a využít ji později v seniorském věku. Pro využití možnosti spořit je nutné mít dostatečně vysoký příjem, který pokryje nejen spotřebu dané osoby či domácnosti. Medián čistých příjmů v roce 2016 ve vybraných státech ukazuje tabulka 19.

Tabulka 19: Medián čistých příjmů v roce 2016 (EUR/rok)

Země	Věk Pohlaví	16–64 let			65 a více let		
		celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
EU		17 114	17 385	16 854	15 555	16 546	14 771
ČR		8 475	8 673	8 267	6 554	6 793	6 384
Německo		22 459	23 021	21 974	18 669	19 359	18 094
Slovensko		7 298	7 399	7 215	6 500	6 699	6 347
Švédsko		27 178	27 349	27 072	20 376	22 227	18 708

Zdroj: (Eurostat, 2017)

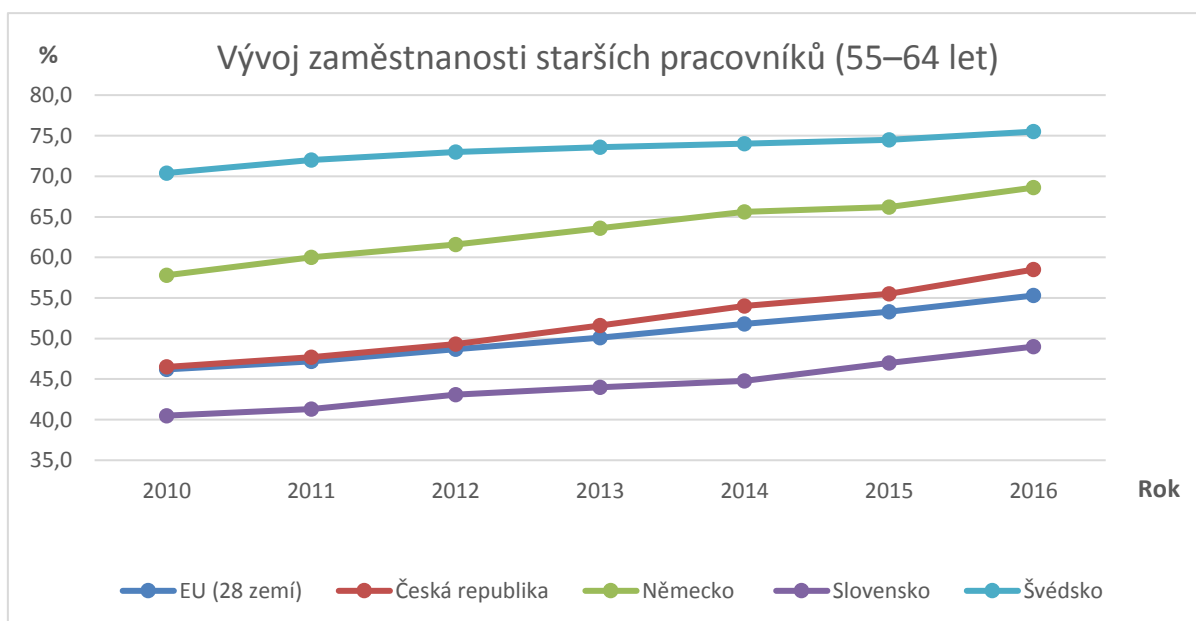
Z tabulky je vidět, že největší rozdíl mezi příjmy mezi seniory a skupinou obyvatel v produktivním věku je ve Švédsku, činí 6 802 EUR. Naopak nejmenší propad v příjmech lze sledovat na Slovensku, kde si po dovršení věku 65 let jedinci pohorší o 798 EUR. K rozdílu v mediánu příjmu v celé EU ve výši 1 559 EUR se nejvíce blíží ČR s částkou 1 921 EUR. Zajímavé je porovnání rozdílu v příjmech z pohledu žen a mužů. Zatímco v ČR je rozdíl ve snížení příjmů mezi pohlavími minimální, ve Švédsku klesá příjem u mužů o 5 122 EUR, u žen o 8 364 EUR. Výrazný rozdíl lze pozorovat také v číslech za celou EU, kdy příjem mužů je nižší pouze o 839 EUR, zatímco u žen se jedná o pokles ve výši 2 083 EUR.

Z tabulky 19 vyplývají podstatné rozdíly mezi příjmy seniorů v jednotlivých státech. Tyto rozdíly se poněkud zmírní, pokud příjmy porovnáme v jednotkách zohledňujících cenovou hladinu daných zemí, tedy v PPS. Příjem v EU a Německu zůstává v tomto případě podobný jako ten, který je uveden v tabulce v EUR, činí 15 439 pro EU a 18 612 pro Německo, ale

příjem v ČR a na Slovensku vzrostl, dosahuje výše 10 464 v případě ČR a 9 825 na Slovensku. I přes snížení rozdílu dosahuje příjem seniorů v ČR pouze 56 % příjmu seniorů v Německu. Za povšimnutí stojí změna ve výši příjmu švédských seniorů, kdy v případě zohlednění cenové hladiny jejich příjem 16 766 vykazuje podstatně nižší úroveň, než při uvádění v EUR.

4.4.3 Zaměstnanost

Ekonomickou situaci mohou senioři vylepšit také, pokud zůstanou po dosažení důchodového věku zaměstnaní a dále pobírají mzdu. Vývoj míry zaměstnanosti ve věkové skupině 55–64 let v časovém období od roku 2010 do roku 2016 demonstruje obrázek 34.

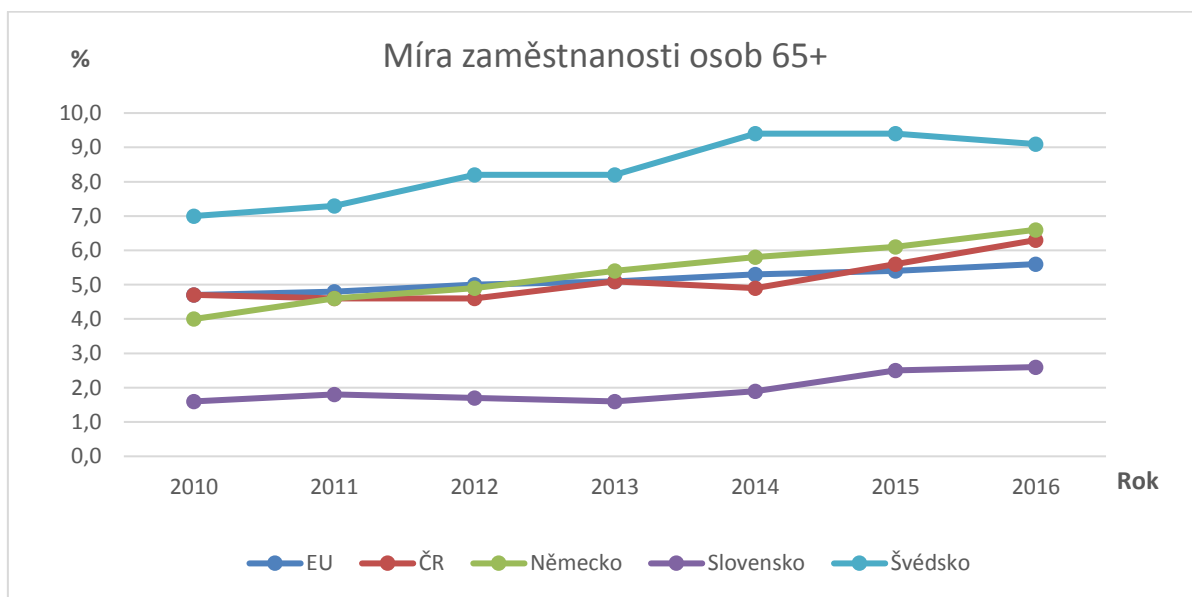

Obrázek 34: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve vybraných zemích EU, věková skupina 55–64 let (v %)

Zdroj: (Eurostat, 2017), vlastní zpracování

Z obrázku vyplývá, že zaměstnanost starších pracovníků v ČR se pohybuje mírně nad průměrem EU, zatímco míra zaměstnanosti stejné skupiny pracovníků na Slovensku je na úrovni nižší. Ukazatel zaměstnanosti starších osob v Německu výrazně převyšuje nejen ČR a Slovensko, ale také průměrnou zaměstnanost cílové skupiny v celé EU. Nejvyšší míry zaměstnanosti z všech porovnávaných států dosahuje Švédsko, kde tento ukazatel dosahuje v roce 2016 výše 75,5 %. Ovšem z obrázku 34 také vidíme, že míra zaměstnanosti starších osob je ve Švédsku již tradičně vysoká a rozdíly mezi Švédskem a ostatními porovnávanými zeměmi se postupně snižují, v případě ČR činil tento rozdíl v roce 2010 téměř 24 %, v roce 2016 již jen 17 %. Po dovršení 65 let zaměstnanost ve všech státech prudce klesá ve všech sledovaných státech. Procento zaměstnanosti osob starších 65 let se v ČR a v Německu pohybuje na úrovni

průměru EU. Nejvyšší míru zaměstnanosti uvedené věkové skupiny má Švédsko, nejnižší Slovensko, jak je vidět z obrázku 35.

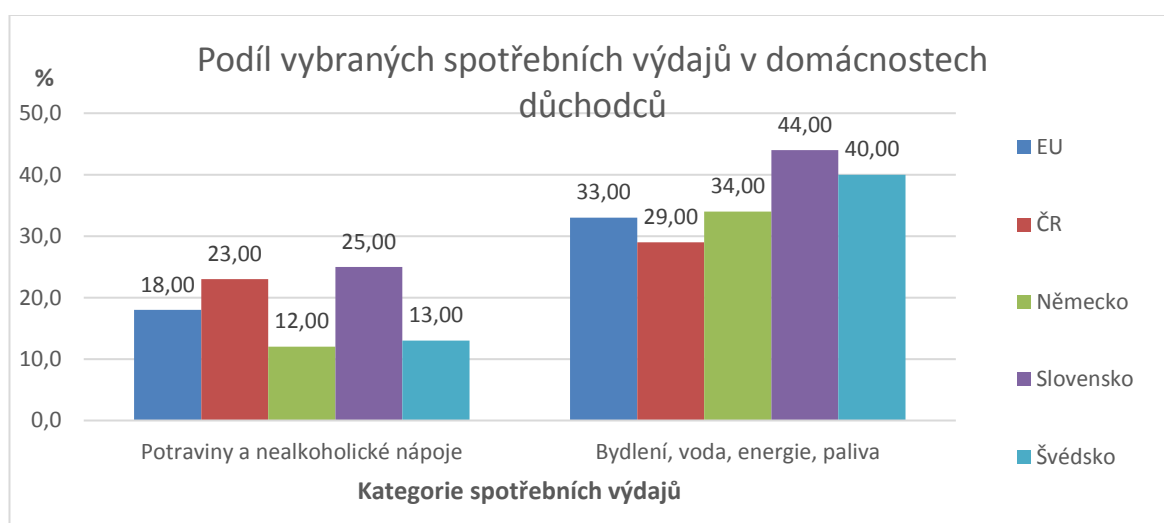

Obrázek 35: Zaměstnanost dle věku ve vybraných věkových skupinách

Zdroj: (Eurostat, 2017), vlastní zpracování

4.4.4 Výdaje

Zejména nutné spotřební výdaje seniorů přispívají k obrazu o jejich ekonomické situaci. Z analýzy struktury spotřebních výdajů českých seniorů v kapitole 4.3 vyplynulo, že největší podíl výdajů tvoří v domácnostech s ekonomicky neaktivním důchodcem v čele výdaje na bydlení spolu s výdaji na potraviny a nealkoholické nápoje. Porovnání těchto kategorií výdajů ve sledovaných státech je znázorněno na obrázku 36.

Obrázek 36: Podíl vybraných spotřebních výdajů v domácnostech důchodců

Zdroj: (Eurostat, 2016), vlastní zpracování

Podobně jako v ČR je podíl těchto výdajů i ve všech ostatních státech vysoký. Nejvyšší hodnoty (69 %) dosahuje na Slovensku, což je opět ovlivněno výší příjmů, kdy domácnosti musí nejprve uhradit nezbytné statky a na kategorie normálních a luxusních statků jim zůstává menší část jejich příjmů. Výše podílu těchto kategorií výdajů za celou EU činí 53 %, k této hodnotě se přibližují také ČR a Švédsko. Nejnižší část rozpočtu tvoří potraviny a bydlení v domácnostech důchodců v Německu. Kompletní struktura spotřebních výdajů v jednotlivých státech je uvedena v tabulce 20.

Tabulka 20: Struktura spotřebních výdajů ve vybraných státech

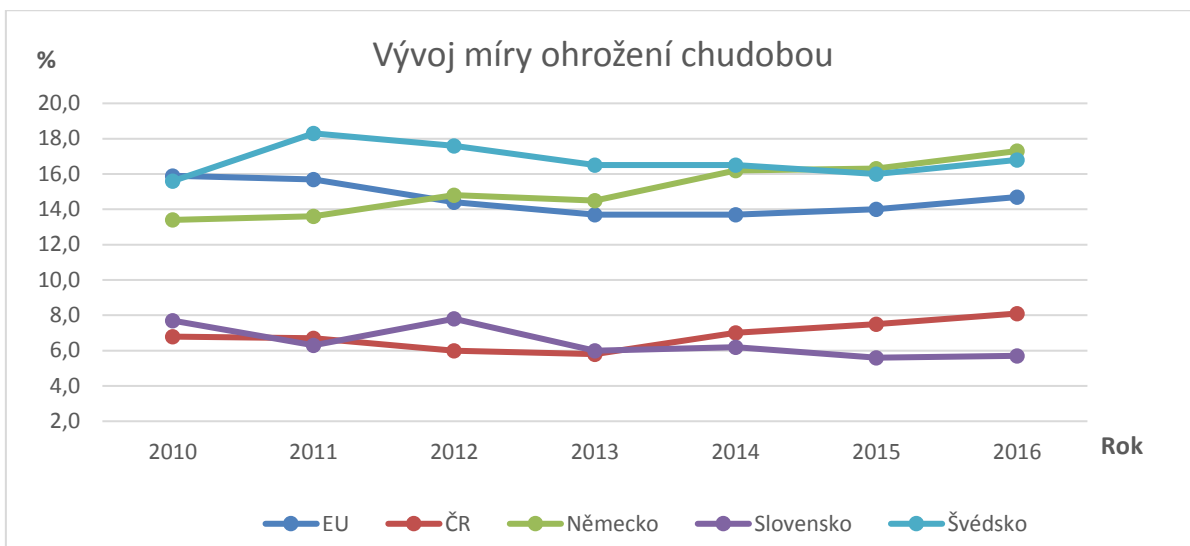
Kategorie	Země				
	EU	ČR	Německo	Slovensko	Švédsko
Potraviny a nealkoholické nápoje	17,90 %	23,30 %	11,60 %	24,70 %	13,20 %
Alkoholické nápoje, tabák	2,30 %	3,20 %	1,40 %	2,70 %	1,90 %
Odívání a obuv	3,30 %	3,10 %	3,50 %	3,40 %	2,90 %
Bydlení, voda, energie, paliva	33,20 %	28,70 %	33,80 %	43,70 %	39,70 %
Bytové vybavení, zařízení domácnosti	5,30 %	6,40 %	4,40 %	4,20 %	6,00 %
Zdraví	4,70 %	4,50 %	6,50 %	4,70 %	3,20 %
Doprava	9,20 %	7,60 %	10,50 %	3,40 %	10,00 %
Pošty a telekomunikace	2,80 %	4,10 %	2,20 %	3,80 %	2,50 %
Rekreace a kultura	8,40 %	10,10 %	11,50 %	5,10 %	13,30 %
Vzdělávání	0,20 %	0,40 %	0,20 %	0,00 %	0,00 %
Stravování a ubytování	4,30 %	2,70 %	4,70 %	1,10 %	2,00 %
Ostatní zboží a služby	8,30 %	5,90 %	9,70 %	3,10 %	5,40 %

Zdroj: (Eurostat, 2016)

Z tabulky je vidět, že ve všech státech věnují domácnosti důchodců nejmenší podíl výdajů na vzdělávání. Zajímavá je kategorie alkoholické nápoje a tabák, kdy největší podíl ze sledovaných států utratí domácnosti v ČR a na Slovensku. Výdaje na zdraví se v ČR a na Slovensku přibližují průměru za EU, v Německu je jejich podíl vyšší a ve Švédsku nízký. Opačná situace je v případě rekreace a kultury, kdy švédské domácnosti utratí nejvyšší podíl ze svých výdajů.

4.4.5 Míra ohrožení chudobou

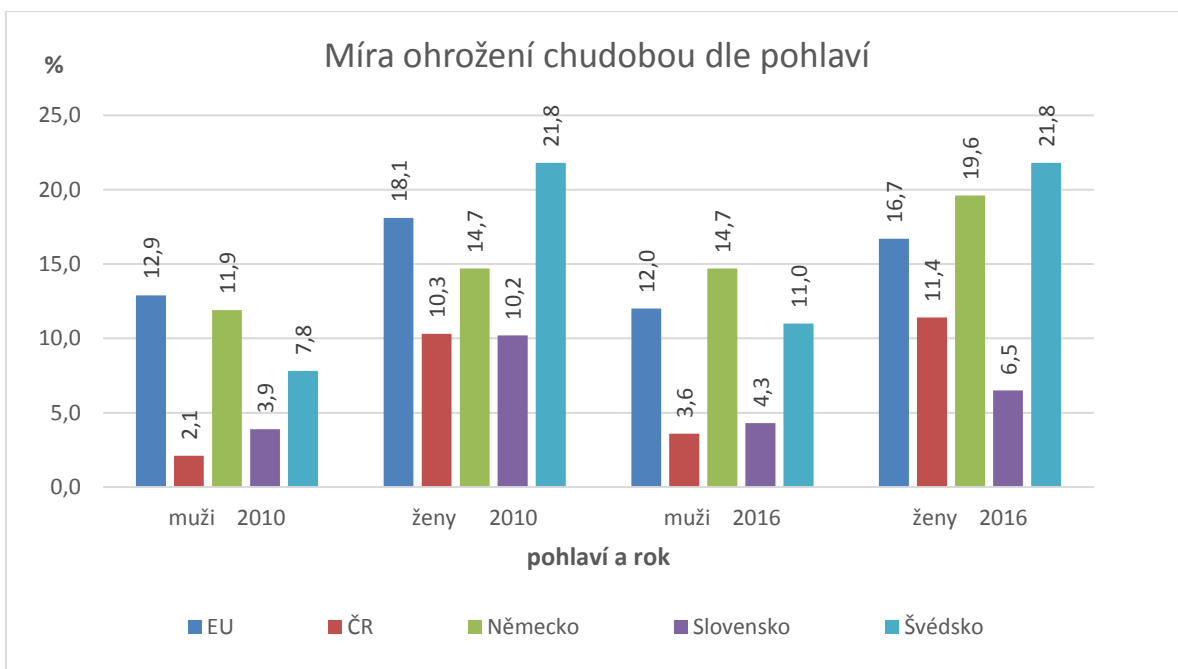
V souvislosti se stářím se často zmiňuje nebezpečí ohrožení dané skupiny chudobou, kdy jejich příjem je nižší než hranice chudoby. Vývoj tohoto ukazatele znázorňuje obrázek 37. Nejnižší míru ohrožení chudobou vykazuje ČR a Slovensko, tento indikátor se v případě těchto dvou zemí pohybuje na velmi nízké úrovni. Míra ohrožení chudobou se často s ostatními státy porovnává a uvádí jako ukazatel dobré ekonomické situace v ČR. Hranice chudoby je stanovena jako 60 % mediánu příjmu v dané zemi. Pokud převedeme tento ukazatel do absolutní výše příjmů, bude se v jednotlivých státech značně lišit.

Obrázek 37: Vývoj míry ohrožení chudobou

Zdroj: (Eurostat, 2017), vlastní zpracování

Míra ohrožení chudobou může hodně vypovědět v případě porovnání některých skupin obyvatel. V obrázku 38 je porovnána míra ohrožení chudobou v letech 2010 a 2016 z hlediska pohlaví. Z obrázku jasně vyplývá, že míra ohrožení chudobou je ve všech státech výrazně vyšší než stejný ukazatel v případě mužů. V případě EU mezi lety 2010 a 2016 tento indikátor klesá u obou pohlaví, v ČR a Německu naopak mírně stoupl. Překvapivě velký rozdíl je mezi muži a ženami ve Švédsku, naopak pozitivně lze hodnotit pokles ukazatele v průběhu let u žen na Slovensku.

Obrázek 38: Míra ohrožení chudobou dle pohlaví

Zdroj: (Eurostat, 2017), vlastní zpracování

ZÁVĚR

Diplomová práce analyzovala ekonomickou situaci seniorů v ČR. V první kapitole byly definovány základní pojmy, které se seniory a jejich ekonomickou situací souvisí. Nejprve byly vymezeny pojmy senior a stáří, následně byla věnována pozornost demografickému vývoji a stárnutí populace z demografického hlediska. Na základě definovaných pojmů byla v závěru kapitoly specifikována cílová skupina, na kterou je práce zaměřena. Druhá kapitola popisuje statistické metody použité v dalších částech práce, které se věnují samotné analýze ekonomické situace seniorů. V třetí kapitole jsou rozebrány možnosti uplatnění seniorů na trhu práce, nejprve je zhodnocena míra nezaměstnanosti seniorů dle vybraných věkových skupin a také dle pohlaví. Nejnižších hodnot dosahuje míra nezaměstnanosti u nejstarších skupin obyvatelstva, ve věkové skupině 60–64 let činí v roce 2016 míra nezaměstnanosti 3,2 %, ve věkové skupině osob starších 65 let 0,8 %. Nízká míra nezaměstnanosti nejstarší skupiny je pochopitelná. Tato skupina obyvatel již z velké části tráví svůj čas ve starobním důchodu a neparticipuje na trhu práce. Rozdíly v míře nezaměstnanosti jsou pozorovány v případě porovnání vyšších věkových skupin z genderového hlediska. Překvapivým zjištěním je výše nezaměstnanosti žen a mužů ve věku 60–64 let, kdy hodnota indikátoru u žen je v letech 2010–2016 vždy nižší než u mužů a tento rozdíl se postupně zvyšuje. V roce 2016 dosahovala míra nezaměstnanosti mužů 3,6 %, zatímco u žen pouze 2,3 %. Obecně jsou rozdíly mezi mírou nezaměstnanosti žen a mužů nižší než v případě mladších věkových skupin. Otázkám spojeným s uplatněním seniorů na trhu práce se věnuje také Národní akční plán, který je v práci zmíněn.

Dále je analyzován vývoj zaměstnanosti starších pracovníků a prezentována struktura zaměstnanosti dle CZ-ISCO. Zaměstnanost věkové skupiny 55–64 let roste a dle predikce bude růst i v příštích letech. Z porovnání zaměstnanosti dle jednotlivých kategorií lze vyvodit velký význam v oblasti vzdělávání a doplňování kvalifikace, nejvyšší podíl starších osob je zaměstnán v kategorii vědecktí a odborní duševní pracovníci, naopak nejmenší v dělnických profesích.

V následující části práce byly rozebrány jednotlivé druhy příjmů a výdajů seniorů, byla provedena analýza zjištěných údajů spolu s predikcí jejich vývoje. Příjmy seniorů byly převzaty z výběrového šetření ČSÚ „Životní podmínky EU-SILC“, které sleduje strukturu příjmů jednotlivých skupin domácností dle osoby v jejich čele. Příjmy seniorů jsou tvořeny zejména ze sociálních příjmů, jejichž největší část zaujímají důchody. Zarážející, přesto všeobecně známý, je rozdíl mezi výší důchodu žen a mužů. Pod úrovní průměrného důchodu pro rok 2016 se nachází 23 % mužů, ale 67 % žen. Dále byly zmíněny příjmy ze závislé činnosti, ostatní

příjmy a příjmy z podnikání, které v celkovém součtu tvoří pouze 17 % všech příjmů domácností starobních důchodců.

Výdaje sledovaných domácností, jako ostatně všech domácností v ČR, tvoří zejména výdaje spotřební. Výdaje byly sledovány dle jednotlivých kategorií klasifikace CZ-COICOP a jejich výše byla porovnána s domácnostmi, které mají v čele ekonomicky aktivní osobu. Objem celkových výdajů na osobu v domácnostech ekonomicky neaktivních důchodců vyjádřen v absolutní výši je nižší než v domácnostech s ekonomicky aktivními členy, tj. domácnostech zaměstnanců a osob samostatně činných. Ve sledovaných letech tvoří největší podíl na celkových spotřebních výdajích výdaje na nezbytné statky a služby, tj. výdaje, které domácnosti vynaložit musí. Jedná se zejména o bydlení (nájemné, voda, energie, paliva) a potraviny (potraviny, nealkoholické nápoje), které v domácnostech důchodců zahrnují více než 50 % veškerých spotřebních výdajů, zatímco v domácnostech zaměstnanců a samostatně činných jejich podíl nepřesahuje 40 %. Nejnižší položkou ve skupině domácností důchodců je naopak vzdělávání, které nedosahuje ani 1 % z celkových spotřebních výdajů. Vydání, která nejsou zařazena mezi spotřební, vykazovala ve sledovaných letech podobnou výši vyjádřenou podílem na celkových výdajích. Vyznačují se ale rozdílnou strukturou mezi domácnostmi důchodců, kteří tyto výdaje použili spíše na dary příbuzným, a domácnostmi ekonomicky aktivních členů, kteří větší část těchto peněz použijí na investice do bydlení.

Na závěr byla provedena komparace části zjištěných údajů s vybranými státy EU. Byl porovnán růst podílu starších obyvatel, který je nejvyšší v Německu, v roce 2016 činil 21,1 %. Ostatní státy zařazené v komparaci se k němu postupně přibližují. V oblasti veřejných výdajů na důchody je ve všech sledovaných státech procento HDP věnované na tuto oblast nižší než průměr EU. Dalším ukazatelem, kterým se tato část práce zabývala, byl poměr důchodů a mezd. Porovnání tohoto indikátoru poukázalo na skutečnost, že propad příjmů po odchodu do starobního důchodu je nejnižší na Slovensku, naopak nejvyšší v Německu. V rámci komparace byla řešena také míra zaměstnanosti seniorů, která je nejvyšší ve Švédsku. Porovnání struktury spotřebních výdajů mezi jednotlivými státy a EU potvrdilo, že podíl výdajů na nezbytné statky, tj. potraviny a bydlení včetně výdajů na energie, tvoří největší část rozpočtu domácností nejen v ČR, ale i v ostatních zemích. Posledním porovnávaným údajem byla míra ohrožení chudobou, která v ČR a na Slovensku vykazuje dlouhodobě velmi nízkou hodnotu. Srovnání z genderového hlediska opět poukazuje na horší postavení starších žen ve společnosti.

Ekonomická situace českých seniorů se jeví jako poměrně dobrá, pokud je posuzována z hlediska průměru. Seniori jsou ale velmi nekompaktní a rozmanitá skupina. Značné rozdíly

existují při podrobnějším rozčlenění na věkové skupiny a rovněž při porovnání situace žen a mužů. Také každý jednatlivec má odlišnou pozici. Jiná situace nastává v případě pracujícího seniora zařazeného do kategorie mladých seniorů, který žije aktivním životem a netrpí zdravotními problémy, a jiná v případě velmi starého seniora odkázaného na zdravotní péči a sociální systém.

POUŽITÁ LITERATURA

CIMBÁLNÍKOVÁ, L., a kol. *Age Management pro práci s cílovou skupinou 50: metodická příručka*. Vyd. 1. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2012. ISBN 978-80-904531-5-9.

ČEVELA, R., ČELEDOVÁ, L., *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2.

DVOŘÁČKOVÁ, D., 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.

EUROPEAN COMMISSION (2015): *The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. ISBN 978-92-79-44746-4. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm

HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HENDL, J. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. 4., rozš. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0200-4.

HINDLS, R. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007. ISBN 978-80-86946-43-6.

HINDLS, R. NOVÁK, I. a KAŇOKOVÁ, J. *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. Praha: Management Press, 1997. ISBN 80-85943-44-1.

LOUŽEK, M. *Důchodová reforma*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2013.

ONDRUŠOVÁ, J. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1997-2.

REIDL, A. *Senior - zákazník budoucnosti: marketing orientovaný na generaci 50+*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0018-6.

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3850-5.

VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.

Zákon č. 117 /1995 Sb. ze dne 26. května 1995, *Zákon o státní sociální podpoře*. In. Sbírnka zákonů. 14. 7. 1995. roč. 1995, částka 31. Ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117/zneni-20171001>.

Internetové zdroje

ČSSZ. *Historicky nejvyšší výběr na pojistném* [online]. 2016-01-08. [cit. 9. listopadu 2017]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/20160108-cssz-historicky-nejvyssi-vyber-na-pojistnem-v-roce-2015-cinily-prijmy-na-socialni-zabezpece.htm>.

ČSSZ. *Starobní důchody* [online]. 2015-12-25 [cit. 29. listopadu 2016]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>.

ČSÚ. *Česká republika od roku 1989 v číslech - 2016* [online]. 2017 [cit. 11. listopadu 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn>.

ČSÚ. *Inflace – druhy, definice, tabulky* [online]. 2017 [cit. 19. března 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/mira_inflace.

ČSÚ. *Míra zaměstnanosti starších pracovníků, věková skupina 55–64 let* [online]. 2016 [cit. 16. listopadu 2016]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tesem050>

ČSÚ. *Peněžní vydání domácností podle postavení osoby v čele domácnosti – časová řada* [online]. 2017 [cit. 19. března 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry-vyhledavani&z=T&f=TABULKA&katalog=all&pvo=ZUR07&sp=A&vyhltext=dom%25C3%25A1cnosti%2Bpostaven%25C3%25AD%2Bosoby%2Bv%2B%25C4%258Dele&bkv=ZG9tw6Fjbm9zdGkgcG9zdGF2ZW7DrSBvc29ieSB2IMSN>.

ČSÚ. *Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2016* [online]. 2017 [cit. 29. dubna 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/podil-obyvatel-ve-vekove-skupine-0-14-a-65-a-vice-let-v-letech-1950-2016>

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky (1950–2101)* [online]. 2013-07-23 [cit. 29. dubna 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4>.

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva* [online]. 2017 [cit. 29. dubna 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/staticke/animgraf/projekce_1950_2101/index.html?lang=cz.

ČSÚ. *Průměrná výše starobního důchodu v České republice* [online]. 2017-05-17 [cit. 2. října 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_duchod.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2010* [online]. 2011-09-27 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2010-v3sz2cpu8q>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2011* [online]. 2012-06-29 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2011-hpbzuhfwn0>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností -2012* [online]. 2013-06-25 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2012-hyocv7lkio>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností - 2013* [online]. 2014-05-28 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2013-8rcgfcpn5e>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2014* [online]. 2015-05-29 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2014>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2015* [online]. 2016b-05-12 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti>.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností - 2016* [online]. 2017-04-24 [cit. 10. října 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2016>.

ČSÚ. *Seniori* [online]. 2017-06-28 [cit. 11. března 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>.

ČSÚ. *Seniori v čase – za období 2000 a 2015* [online]. 2016 [cit. 11. března 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-2016>.

ČSÚ. *Specifické míry nezaměstnanosti* [online]. 2017 [cit. 1. prosince 2017] Dostupné z: [https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM07&z=T&f=TABULKA&c=v3~8__RP2010&&str=v194#w=.](https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM07&z=T&f=TABULKA&c=v3~8__RP2010&&str=v194#w=)

ČSÚ. *Struktura uchazečů o zaměstnání v evidenci úřadu práce – podle vzdělání, věku a délky nezaměstnanosti (stav k 31. 12.)* [online]. 2017 [citace: 17. dubna 2017]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM10&z=T&f=TABULKA&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7ET_P%7E_S%7E_null_null_&katalog=30853&str=v172&c=v3~3__RP2016&v=v166__null__null__null.

ČSÚ. *Tendence makroekonomického vývoje a kvality života v České republice – v roce 2015* [online]. 2016-07-29 [cit. 17. listopadu 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/tendence-makroekonomickeho-vyvoje-a-kvality-zivota-v-ceske-republice-v-roce-2015>.

ČSÚ. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – roční průměry – rok 2016* [online]. 2017 [cit. 17. listopadu 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-rocni-prumery-rok-2016>.

ČSÚ. *Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků výběrového šetření pracovních sil – roční průměry 2010* [online]. 2011 [cit. 17. listopadu 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-v-cr-podle-vysledku-vyberoveho-setreni-pracovnich-sil-rocni-prumery-2010-908icdp8f5>.

ČSÚ. *Životní podmínky seniorů v Česku a v Evropě* [online]. 2016-02-01 [cit. 29. listopadu 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551729/31003415o.pdf/c6cc6b21-2cbb-4459-b517-e7a1969283b0?version=1.0>.

ČTK. Aktuálně.cz. *Schodek důchodového účtu klesl na polovinu* [online]. 2017-03-14 [cit. 9. listopadu 2017]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/schodek-duchodoveho-uctu-se-snizil-na-16-miliard-pomaha-rost/r~f32d610e08c411e794440025900fea04/>.

Demografie. *Populační vývoj ČR. Demografie* [online]. 2004–2014. [cit. 11. března 2017]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj.

Demografie. *Stárnutí. Demografie* [online]. 2004–2014 [cit. 11. března 2017]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_starnuti.

Eurostat. *Aggregate replacement ratio for pensions (excluding other social benefits) by sex* [online]. 2016-08-11 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li09&lang=en.

Eurostat *At-risk-of-poverty rate before social transfers (pensions included in social transfers) by poverty threshold, age and sex - EU-SILC survey* [online]. 2017 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ewpshi&lang=en.

Eurostat *Employees working shifts as a percentage of the total of employees, by sex and age (%)* [online]. 2017 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ewpshi&lang=en.

Eurostat. *Mean and median income by age and sex - EU-SILC survey* [online]. 2017-10-19 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di03&lang=en.

Eurostat. *Population by age group* [online]. 2016 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00010&plugin=1>.

Eurostat. *Real GDP per capita* [online]. 2016 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec100&plugin=1>.

Eurostat. *Structure of consumption expenditure by age of the reference person* [online]. 2016-05-31 [cit. 19. října 2017]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hbs_str_t225&lang=en

Investia.cz. *Valorizace důchodů v letech 2011 až 2015* [online]. 2014-12-18 [cit. 17. listopadu 2017] Dostupné z: <http://www.investia.cz/valorizace-duchodu-v-letech-2011-az-2015>.

MFČR. *Návrh zákona o státním rozpočtu na rok 2018* [online]. 2017-10-5 [cit. 9. listopadu 2017]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/legislativni-dokumenty/2017/vladni-navrh-zakona-o-statnim-rozpocetu-c-29781>.

MFČR. *Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření k 31. 12. 2016* [online]. 2017.02-15 [cit. 11. listopadu 2017]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplnekove-penzijni-sporeni-a-p/vyvoj-penzijniho-pripojisteni/2016/zakladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-27671>.

MPSV. *Příspěvek na bydlení* [online]. 2017-01-25 [cit. 15. března 2017]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni.

MPSV. *Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020* [online]. 2014-12-15 [cit. 29. listopadu 2016]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/strateg_zam_2020.

MPSV. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR* [online]. 2017 [cit. 11. 11 2017]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/13909>.

Rada seniorů České republiky. *Zákon o seniorech* [online]. 2015-03-25 [cit. 1. 12. 2016] Dostupné z: <http://www.rscr.cz/wp-content/uploads/2015/03/Z%C3%A1kon-o-seniorech.pdf>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A Obecná míra nezaměstnanosti (v %)

Příloha B Příjemci starobního důchodu podle jeho výše a pohlaví v ČR

Příloha A: Obecná míra nezaměstnanosti

Období \ Věk		Vše	50 až 54 let	55 až 59 let	60 až 64 let	65 a více let
2010	Celkem	7,3	6,6	7,4	4,0	1,5
	Muži	6,4	5,7	7,5	4,1	0,8
	Ženy	8,5	7,6	7,2	3,6	2,5
2011	Celkem	6,7	6,2	6,6	3,5	1,4
	Muži	5,8	5,3	6,8	3,7	x
	Ženy	7,9	7,2	6,4	3,0	2,2
2012	Celkem	7,0	6,1	6,6	3,8	2,9
	Muži	6,0	5,1	6,5	4,1	2,5
	Ženy	8,2	7,1	6,8	3,0	3,4
2013	Celkem	7,0	5,8	6,4	4,3	1,5
	Muži	5,9	5,2	5,8	4,6	1,2
	Ženy	8,3	6,5	7,1	3,6	2,0
2014	Celkem	6,1	5,0	5,5	3,7	1,2
	Muži	5,1	4,2	4,9	4,1	1,1
	Ženy	7,4	5,8	6,1	2,9	1,5
2015	Celkem	5,0	4,2	5,1	2,8	1,1
	Muži	4,2	3,6	4,5	3,3	1,1
	Ženy	6,1	4,9	5,8	2,0	1,2
2016	Celkem	4,0	3,4	4,2	3,2	0,8
	Muži	3,4	3,0	4,0	3,6	x
	Ženy	4,7	3,9	4,4	2,3	x

Zdroj: (ČSÚ, 2017)

Příloha B: Příjemci starobního důchodu podle jeho výše a pohlaví v ČR (stav v prosinci)

Měsíční výše důchodu (Kč)	MUŽI							
	2010		2012		2014		2016	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Celkem	749 291	100,0	793 481	100,0	808 944	100,0	837 109	100,0
do 3 999	4 161	0,6	4 533	0,6	4 803	0,6	5 262	0,6
4 000 - 4 999	2 323	0,3	2 512	0,3	2 563	0,3	2 572	0,3
5 000 - 5 999	3 125	0,4	3 193	0,4	3 300	0,4	3 380	0,4
6 000 - 6 999	5 098	0,7	4 698	0,6	4 883	0,6	4 988	0,6
7 000 - 7 999	11 444	1,5	9 425	1,2	9 271	1,1	8 826	1,1
8 000 - 8 999	31 310	4,2	21 388	2,7	19 939	2,5	18 073	2,2
9 000 - 9 999	119 950	16,0	62 399	7,9	49 531	6,1	40 153	4,8
10 000 - 10 999	173 681	23,2	142 626	18,0	122 152	15,1	98 663	11,8
11 000 - 11 999	165 732	22,1	171 848	21,7	158 470	19,6	141 164	16,9
12 000 - 12 999	115 814	15,5	147 273	18,6	156 120	19,3	161 595	19,3
13 000 - 13 999	58 244	7,8	113 498	14,3	128 101	15,8	141 401	16,9
14 000 - 14 999	39 871	5,3	59 337	7,5	78 906	9,8	101 604	12,1
15 000 - 15 999 ¹⁾	18 538	2,5	29 268	3,7	40 152	5,0	61 256	7,3
16 000 - 16 999	.	.	7 609	1,0	10 962	1,4	17 526	2,1
17 000 - 17 999	.	.	4 514	0,6	6 272	0,8	9 463	1,1
18 000 a více	.	.	9 360	1,2	13 519	1,7	21 183	2,5
Měsíční výše důchodu (Kč)	ŽENY							
	2010		2012		2014		2016	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Celkem	898 243	100,0	933 042	100,0	935 265	100,0	951 076	100,0
do 3 999	10 846	1,2	10 205	1,1	9 795	1,0	9 621	1,0
4 000 - 4 999	7 866	0,9	7 485	0,8	7 382	0,8	7 026	0,7
5 000 - 5 999	14 663	1,6	12 412	1,3	11 760	1,3	11 037	1,2
6 000 - 6 999	34 901	3,9	24 770	2,7	22 138	2,4	19 599	2,1
7 000 - 7 999	113 808	12,7	70 832	7,6	58 254	6,2	46 338	4,9
8 000 - 8 999	252 874	28,2	177 266	19,0	145 433	15,5	114 434	12,0
9 000 - 9 999	215 263	24,0	243 743	26,1	229 573	24,5	204 766	21,5
10 000 - 10 999	128 566	14,3	172 471	18,5	185 925	19,9	199 152	20,9
11 000 - 11 999	68 846	7,7	106 560	11,4	125 220	13,4	148 258	15,6
12 000 - 12 999	28 645	3,2	61 811	6,6	75 893	8,1	96 207	10,1
13 000 - 13 999	10 322	1,1	24 474	2,6	36 160	3,9	53 764	5,7
14 000 - 14 999	5 346	0,6	9 387	1,0	12 627	1,4	19 372	2,0
15 000 - 15 999 ¹⁾	6 297	0,7	4 556	0,5	5 972	0,6	8 670	0,9
16 000 - 16 999	.	.	2 572	0,3	3 275	0,4	4 502	0,5
17 000 - 17 999	.	.	1 605	0,2	2 000	0,2	2 736	0,3
18 000 a více	.	.	2 893	0,3	3 858	0,4	5 594	0,6

Zdroj: (ČSÚ, 2017)